

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HASAN
ÂLİ
YÜCEL
KLASİKLER
DİZİSİ

OCLXII

FRIEDRICH
NIETZSCHE

FRIEDRICH NIETZSCHE

TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI

ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR-2

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN: MUSTAFA TÜZEL

TARİHİN YAŞAM İÇİN
YARARI VE SAKINCASI

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Genel Yayın: 3406

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyuluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRIEDRICH NIETZSCHE
TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI
ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR - 2

ÖZGÜN ADI
VOM NUTZEN UND NACHTEIL DER HISTORIE FÜR DAS LEBEN
UNZEITGEMÄSSE BETRACHTUNGEN - 2

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
MUSTAFA TÜZEL

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2009
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
GÜLÇİN SESİL SAR

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, EKİM 2015, İSTANBUL

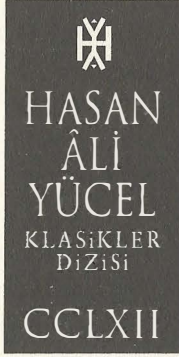
ISBN 978-605-332-580-2 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-332-581-9 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

FRIEDRICH NIETZSCHE

TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI ZAMANA AYKIRI BAKIŞLAR - 2

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MUSTAFA TÜZEL

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Önsöz

“Ayrıca, etkinliğimi artırmadan ya da dolaysızca hareketlendirmeden bana yalnızca bir şeyler öğreten her şeyden de nefret ederim.” Bunlar Goethe’nin sözleri; Tarihin değeri ve değersizliği üzerine incelememiz, içtenlikle dile getirilmiş bir *Ceterum censeo*¹ olarak bu sözlerle başlayabilir. Bu incelemede canlılık vermeyen, bir şeyler öğretmeyen, etkinliği gevşeten bilgiden, pahalı bir bilgi fazlalığı ve lüks olarak tarihten niçin ciddi ciddi, Goethe’nin sözleriyle nefret etmemiz gerektiği gösterilecek — çünkü hâlâ en gerekli olana sahip olmadığımız için ve fazlalık olan, gerekli olanın düşmanı olduğu için. Elbette, tarihe gereksiniyoruz ama bilgi bahçesindeki şımarık bir aylağın gereksindiğinden farklı bir biçimde gereksiniyoruz; isterse böyle biri seçkin bir tavırla, bizim kaba ve zarafetten uzak gereksinimlerimize ve zorunluluklarımıza tepeden baksın. Yani, biz tarihe yaşam ve eylem için gereksiniyoruz, yaşamdan ve eylemden rahatlık içinde yüz çevirmek için değil, bencil bir yaşamı ve ödleğe ve kötü bir eylemi güzel göstermek için hiç değil. Tarih yaşama hizmet ettiği ölçüde, hizmet etmek istiyoruz biz de tarihe: ama tarih yapmanın bir derecesi ve tarihe değer vermenin yaşamı felç eden ve yozlaştıran bir türü vardır ki: günümüzün dikkate değer semptomlarında deneyimlenmesi hem zorunlu olan hem de acı verebilecek bir fenomendir bu.

1 Her zaman öne sürülen talep, kesin kanaat. (Lat.) (ç.n.)

Bana yeterince sık eziyet etmiş bir duyguyu betimlemeye çalıştım, kamuya ifşa ederek alıyorum intikamımı ondan. Belki böyle bir betimleme sayesinde, kendisinin de bu duyguyu bildiğini ama benim bu duyguyu yeterince katıksız ve orijinal bir biçimde yaşamadığını ve onu kesinlikle deneyime yakışır bir kesinlik ve olgunlukla dile getirmediğimi bana söyleyecek biri çıkar. Belki bir ya da iki kişi; ama çoğunluk bunun tamamen çarpık, doğallıktan uzak, iğrenç ve düpedüz caiz olmayan bir duygu olduğunu, hatta bu duyguyla bilindiği gibi Almanlar arasında iki kuşaktan beri özellikle dikkati çeken böylesi güçlü bir tarihsel zaman doğrultusuna yaraşır biri olmadığını gösterdiğini söyleyeceklerdir. İmdi, her hâlükârda, duygumun doğasını betimlemeye yeltendiğim için, birçoklarına, az önce sözü edilen bir zaman doğrultusuna övgüler düzme fırsatı verdiğim için, genel namus zarar görmekten çok desteklenmiş olacaktır. Kendi hesabıma ise, benim için namusluluktan çok daha değerli olan bir şeyi kazanıyorum — bizim zamanımız hakkında bana alenen bir ders veriliyor ve haddim bildiriliyor. Bu bakış da zamana aykırı, çünkü zamanın gurur duyduğu bir şeyi, onun tarihsel oluşumunu, burada bir kere zamanın zararı, kusuru ve eksikliği olarak anlamaya çalışıyorum; çünkü hatta hepimizin bizi kemiren tarihsel bir ihtirastan muzdarip olduğumuza ve bundan muzdarip olduğumuzu en azından görmemiz gerektiğine inanıyorum. Goethe, son derece haklı olarak, edimlerimizle birlikte aynı zamanda hatalarımızı da geliştirdiğimizi söylediye ve herkesin bildiği gibi, aşırı büyümüş bir erdem de bence, — zamanımızın tarih duygusu gibi — pekâlâ aşırı büyümüş bir günah kadar bir halkın felaketine yol açabilirse: o zaman bana yalnızca bir defalığına izin verilebilir. Bende söz konusu eziyet çektirici duyguları uyandıran deneyimleri, çoğu kez kendimden ve yalnızca karşılaştırma yapmak amacıyla başkalarından aldığımı ve yalnızca daha eski zamanların, özellikle de Yunanların zamanının

bir çömezi olduğum sürece, bu şimdiki zamanın bir çocuğu olan kendim hakkında böyle zamana aykırı deneyimlerde bulunabildiğimi de söyleyeyim ki, rahat edeyim. Bu kadarını bir klasik filolog olarak sırf mesleğimden ötürü bile itiraf edebilmeliyim: çünkü zamanımızda klasik filolojinin ne anlamı olduğunu bilmiyordum, — bu zamanın içinde zamana aykırı olarak — yani zamana karşı ve böylelikle zamanın üzerinde ve umulur ki gelecekteki bir zamanın yararına — etkili olmaktan başka.

1.

Önünden otlayarak geçen sürüye iyice bak: bilmez dününü bugününü, oraya buraya sıçrar durur, habire otlar, dinlenir sonra, geviş getirir, sonra yine hoplayıp zıplamaya başlar, uzun süremez bağlılığı neşesine de neşesizliğine de, yani yalnızca birkaç saniye; bu yüzden efkârlı ya da bıkkın da değildir bir an bile. Bunu görmek çok dokunur insana, çünkü bu hayvanların karşısında övünür insan insanlığıyla, ama yine de onların mutluluğunu seyreder kıskançlıkla — çünkü onun da tek istediği nedir ki, hayvanlar gibi bıkkınlıktan ve acılardan uzak yaşamak değil mi? Yine de nafile bir istektir bu, çünkü hayvanlar gibi olmasını istemez bunun. İnsan bir kere soracaktır elbette hayvana: neden mutluluğundan söz etmiyorsun da öylece bakıp duruyorsun bana? Hayvan da yanıt verip demek ister ki, söylemek istediğim şeyi hemen unutuyorum, işte budur nedeni — ama bu yanıtı da unuttuğu için susacaktır: insan da buna şaşırır kalır.

Kendisine de şaşırır insan, unutmayı öğrenemediği ve sürekli geçmişe bağlı kaldığı için: ne kadar uzağa, ne kadar hızlı koşarsa koşsun, zinciri de koşar peşinden. Bir mucizedir bu, ha deyince gelir, ha deyince gidiverir, daha önce de hiçtir, daha sonra da bir hiçtir, ama yine de bir hortlak gibi çıkagelir ve bir sonraki anın huzurunu bozar. Zamanın tomarından her an bir yaprak kurtuluverir, inişe geçer, döne döne uçar — sonra geri dönüp insanın kucağına konar. Son-

ra “anımsıyorum” der insan, ve kıskanır hemen unutuveren ve her anın öldüğünü, sisin ve gecenin içinde kaybolup sonsuza dek yok olduğunu gören hayvanı. Böylece hayvan t a r i h d ı ş ı yaşar: çünkü o şimdiki zamanın içinde tükenir gider, geride tuhaf bir kesir bile bırakmayan bir sayı gibi, rol yapmasını bilmez, hiçbir şeyini gizlemez ve her an tamamen olduğu gibi görünür, dürüst olmaktan başka bir şey gelmez elinden. Buna karşılık, insan geçmişin büyük ve giderek daha da büyüyen yüküne direnir: bu yük onu ezer ya da belini bükerek, bu yük görünmez ve karanlık bir ağırlık olarak insanın yürüyüşünü zorlaştırır; insan bu ağırlığı görünüşte bir kez yadsıyabilir ve hemcinsleriyle beraberken, onları kıskandırmak için tamamen yadsır da. Bu yüzden, otlayan bir sürüyü ya da tanıdık bir çevrede, henüz yadsıyacak bir geçmiş olmayan ve geçmiş ile gelecek arasındaki parmaklıklarda aşırı mutlu bir körlük içinde oynayan bir çocuğu gördüğünde, sanki kaybolmuş bir cenneti anımsamış gibi duygulanır. Yine de oyunu bozulacaktır çocuğun: çok erkenden çağrılacaktır, unutulduğu yerden. Sonra da kavganın, acının ve bıkkınlığın, insana yaşamın aslında ne — asla sonu ermeyen bir hikâye-i hâl — olduğunu öğretmek için yaklaştıkları parolanın: “bir zamanlar” sözcüğünün anlamını öğrenir çocuk. Nihayetinde ölüm özlenen unutuşu getirir ama bu sırada bir yandan da şimdiki zamanı ve yaşamı vurgular ve yaşamın yalnızca kesintisiz bir olmuşluk olduğu, varlığını kendini olumsuzlayarak ve tüketerek, kendisiyle çelişerek sürdürebilen bir şey olduğu bilgisine vurur damgasını.

Yaşayanları yaşamda tutan ve yaşamaya iten şey, bir mutluluksa, herhangi bir anlamda yeni bir mutluluğun peşinde koşmaksa, belki de en haklı filozoflar kiniklerdir: çünkü mükemmel bir kinik olarak bir hayvanın mutluluğu, kinizmin haklı olduğunun canlı bir kanıtıdır. Kesintisiz olduğu ve mutlu kıldığı sürece, en küçük bir mutluluk, yalnızca gelip geçici olan, âdeta anlık bir heves, çılgın bir fikir gibi, ka-

tıksız neşesizlik, hırs ve yoksunluk arasında gelen en büyük mutluluktan, kıyas götürmez bir biçimde daha büyük bir mutluluktur. En küçüğünde de en büyüğünde de, mutluluğu mutluluk yapan tek bir şeydir: bu da unutabilmek, ya da daha bilgince bir anlatımla, mutluluk sürdürükçe tarihdışı duyumsayabilmek yeteneğidir. Tüm geçmişleri unutarak anın eşiğine yerleşemeyen, bir savaş tanrıçası gibi bir noktada başı dönmeden ve korkuya kapılmadan duramayan birisi, mutluluğun ne olduğunu asla öğrenemeyecektir ve daha da kötüsü: başkalarını mutlu kılan bir şeyi asla yapamayacaktır. En aşırı örneği, unutma gücüne sahip olmayan, ama her yerde bir oluş görmeye mahkûm birini getirin gözünüzün önüne: böyle biri artık kendi varlığına inanmaz, artık kendine inanmaz, her şeyin hareketli noktalar gibi birbirinden uzağa aktığını görür ve bu oluş ırmağında yitirir kendini: Herakleitos'un gerçek bir öğrencisi gibi, parmağını kaldırmaya cesaret edemeyecektir artık. Her tür eylemde unutmak vardır: her tür organik yaşamda yalnızca ışığın değil, karanlığın da olması gibi. Zamanla yalnızca ve yalnızca tarihsel olarak duyumsamak isteyen bir insan, uykudan yoksun kalmaya zorlanmış bir insana ya da yalnızca tekrar tekrar geviş getirerek yaşamak zorunda olan bir hayvana benzer. Demek ki: hayvan örneğinin gösterdiği gibi, neredeyse hiç anımsamadan yaşamak hatta mutlu yaşamak mümkündür, ama unutmadan yaşamak kesinlikle mümkün değildir. Ya da, anlatmak istediğim şeyi daha basit bir biçimde şöyle açıklayayım: uykusuzluğun, geviş getirmenin, tarih duyusunun, yaşayana — ister insan olsun bu yaşayan, isterse bir halk ya da bir kültür — zarar verdiği ve sonunda onu yok ettiği bir derecesi vardır.

Şimdiki zamanın mezarcısı olmak istenmiyorsa, bu dereceyi ve onun aracılığıyla geçmişin unutulması gereken sınırını belirlemek için bir insanın, bir halkın, bir kültürün

şekillendirici gücünün ne kadar büyük olduğunu çok iyi bilmek gerekir; burada kendi içinden kendine özgü bir biçimde serpilip geçmiş ve yabancı olanı yeniden biçimlendirme ve kendine katma, yaraları iyileştirme, yitirilmiş olanın yerine yenisini koyma, parçalanmış biçimleri kendinden yeniden oluşturma gücünü kastediyorum. Öyle insanlar vardır ki, bu gücün çok azına sahip olduklarından tek bir yaşantıda, tek bir acıda çoğu kez çok minik bir sıyrığı andıran tek bir küçük haksızlıkta bile sürekli kan kaybederler; öte yandan, öyle insanlar da vardır ki, yaşamın en vahşi ve en tüyler ürpertici kazaları ve hatta kendi kötülüklerinin ürünü olan eylemler bile onları çok az etkiler, bu olayların ortasında ya da bunlardan hemen sonra kendilerini çok iyi hissederler ve bir tür vicdan rahatlığı içinde olurlar. Bir insanın en temel doğasının kökleri ne kadar güçlüyse, geçmişteki o kadar çok şeyi de benimseyecek ya da sahiplenecektir; en güçlü ve en muazzam yaratılıştaki bir kişi kendisi için tarih duyusunun yayılmacı ve zararlı etki göstermeye başladığı bir sınırı olmayışından anlaşılacaktır; geçmişte kendine ait ve yabancı ne varsa, onları kendine, kendi içine çekecek ve âdeta kana dönüştürecektir. Böyle bir mizaç, ele geçiremediği şeyi unutmamasını bilir; artık yoktur o şey, ufuk tamamlanmıştır ve eksiksizdir, ufkun ötesinde de insanlar, tutkular, öğretiler ve amaçlar bulunduğunu hiçbir şey anımsatmaz ona. Ve genel bir yasadır bu: yaşayan varlık yalnızca bir ufuk içinde sağlıklı, güçlü ve verimli olabilir; çevresinde bir ufuk çizmeyecek kadar yeteneksiz ve yabancı bir bakışın içine kendi bakışını yerleştiremeyecek kadar bencilse, hastalıktan bitkin durumdadır ya da vakitsiz bir çöküşe doğru hızla ilerlemektedir. Neşelilik, vicdan rahatlığı, şen eylem, gelecek olana duyulan güven — tüm bunlar, bireylerde de halkta da, apaçık ortada, aydınlık olanı aydınlatılamaz ve karanlık olandan ayıran bir çizginin bulunmasına, doğru zamanda anımsamayı bilmek kadar doğru zamanda unutmayı

da bilmeye, ne zaman tarihsel ne zaman tarihdışı duyumsamak gerektiğini güçlü bir içgüdüyle hissedebilmeye bağlıdır. Okurları incelemeye davet ettiğimiz cümle budur işte: bir bireyin bir halkın ve bir kültürün sağlığı için tarihsel olmayan da, tarihsel olan da eşit ölçüde gereklidir.

Bu noktada herkes öncelikle bir gözlemi beraberinde getirir: bir insanın tarih bilgisi ve duyusu çok sınırlı, ufku da Alplerin bir vadisinde yaşayan bir insanınki kadar sınırlı olabilir; her yargısında bir haksızlık, her deneyiminde, bunu ilk kez kendisinin deneyimlediği yanılgısı yer alabilir — ve tüm haksızlığına ve tüm yanılgısına karşın yenilmez bir sağlık ve zindellekle ayaktadır ve her anı sevinçle yaşamaktadır; oysaki hemen yanı başında çok daha haklı ve daha bilgin bir kişi hastalanmakta ve çökmektedir, çünkü ufkunun sınırları hep yeni baştan huzursuzca ötelenmiştir. Çünkü haklılıkların ve hakikatlerinin o çok narin ağından çıkıp kaba saba istemeyi ve arzulamayı gerçekleştiremez. Buna karşılık tamamen tarih dışında olan ve âdeta noktasal bir ufukta barınıp, yine de belirli bir mutluluk içinde yaşayan, hiç olmazsa bıkkınlık ve sahtelik içinde yaşamayan hayvanı da gördük; demek ki doğru, sağlıklı ve büyük, gerçekten insanca bir şeyin yeşerebileceği temeli orada bulunduğu sürece: bir dereceye kadar tarihdışı olarak algılayabilme yeteneğinin en önemli ve en ilkesel yetenek olduğunu kabul etmek durumundayız. Tarihdışı olan, kuşatıcı bir atmosfere benzer, yaşam ancak onun içinde üretir kendisini ve yine bu atmosferin yok etmesiyle kaybolur ortadan. Doğrudur: insan ancak söz konusu tarihdışı unsuru düşünüp taşınarak, karşılaştırarak, ayrıştırıp birleştirerek sınırlandırmak yoluyla, kuşatıcı her sis bulutunun içinde şimşek gibi çakan bir ışık huzmesinin doğması yoluyla, yani ancak geçmişten yaşam için yararlanmak ve olup bitmiş olanı yeniden tarih kılmak yoluyla insan olur: ne var ki bir tarih fazlalığıyla insan sona erer, ta-

rihdişı olanın kabuğu olmasaydı, insan asla başlamayacaktı ve başlamaya cesaret edemeyecekti. İnsanın daha tarihdışı olanın sis tabakasına girmeden önce yapabileceği eylemler nerede yer alıyor? Ya da imgeleri bir yana bırakıp, bir örnek vererek anlatacak olursak: bir kadına ya da bir düşünceye karşı şiddetli bir tutkuya kapılıp, bu tutkunun peşinde sürüklenen bir erkeği gözümüzün önüne getirelim: nasıl da değişir dünyası! Geriye bakarak kör olduğunu düşünür, etrafına kulak verdiğinde, yabancı olanı boğuk, anlamsız bir ses gibi algılar; şimdiye kadar hiçbir şeyi böyle hakiki bir biçimde algılamamıştır; böyle hissedilir yakınlıkta, renkli, sesli, ışıklı sanki onu aynı anda tüm duyularıyla tutuyormuş gibi. Tüm değer yargıları değişmiş ve değersizleşmiştir; artık hiçbir şeye bu kadar değer veremez, çünkü bundan ötesini, fazlasını hissedemez: daha önce hiç bu kadar uzun süre yabancı sözcüklerin, yabancı görüşlerin delisi olup olmadığını sorar kendine; belleğinin yorulmak bilmeden bir çember halinde dönüp durmasına ve yine de bu çemberin dışına çıkmak için bir sıçrama yapamayacak kadar zayıf ve yorgun olmasına şaşırır. Dünyadaki en adaletsiz durumdur bu, dar, geçmişe karşı nankör, tehlikelere karşı kör, uyarılara sağır, gecenin ve unutuşun ölü denizinde, küçük canlı bir hortum: yine de bu durum — zamanla daha da tarihdışı, tarihe aykırı — yalnızca adaletsiz bir eylemin değil, her adil eylemin de doğduğu karındır ve onu daha önceden böylesi tarihdışı bir durumda arzulamış ve ona ulaşmaya çalışmış olmadıkça hiçbir sanatçı resmini tamamlayamayacak, hiçbir komutan zaferine, hiçbir halk özgürlüğüne ulaşamayacaktır. Nasıl ki Goethe'nin deyişiyle, eylemde bulunan her zaman vicdansızsa, bilgisizdir de, bir şeyi yapmak için çoğu şeyi unuttur, ardında kalana karşı adaletsizdir ve yalnızca tek bir hakkı, şimdi olması gerekenin hakkını tanır. Böylece, eylemde bulunan herkes kendi eylemini seilmeyi hak ettiğinden daha çok sever: ve en iyi eylemler değerleri hesaplanamayacak kadar

büyük olsa bile, her hâlükârda layık olmadıkları böyle bir sevgi taşkınlığında gerçekleşirler.

Birisi, her büyük tarihsel olayın içinde ortaya çıktığı bu tarihdışı atmosferin kokusunu sayısız örnekten alabilecek ve onu soluyabilecek durumda ise, belki böyle biri, bilen bir varlık olarak, t a r i h ü s t ü bir bakış açısına yükselebilir; Niebuhr² bu durumu tarihsel incelemelerin olası sonucu olarak betimlemişti. “Tarih en azından bir konuda” diyor Niebuhr, “net ve ayrıntılı olarak kavrandığında yararlıdır: insan soyumuzun en büyük ve en yüce tinlerinin bile, gözlerinin onunla gördükleri ve herkesi onunla görmeye şiddetle, bilinçlerinin yoğunluğu olağanüstü büyük olduğu için şiddetle zorladıkları biçimi nasıl de tesadüfen benimsediğini bilmediklerini öğretir. Bunu çok kesin olarak ve birçok örnekten bilmeyen ve kavramamış olan, verili bir biçimde en üst tutkuyu gösteren güçlü bir tinin görünüşünün boyunduruğuna girer.” Böyle bir bakış açısına tarihüstü denilebilir, çünkü bu bakış açısına sahip birisi, böylelikle tüm olup bitenin bir koşulunu, eyleyen kişinin ruhundaki o körlüğü ve adaletsizliği idrak etmiş olacağı için, yaşamı daha fazla sürdürmeyi ve tarihin oluşumuna katılmayı cazip bulmayacaktır; oysa, her insanda, her yaşantıda, Yunanlar ya da Türkler arasında, birinci ya da on dokuzuncu yüzyılın bir saatinde nasıl ve niçin yaşanacağı sorusunun yanıtını kendine vermeyi öğrenmiş olsaydı, tarihi aşırı ciddiye alma hastalığından iyileşmiş olurdu. Tanıdıklarına geçen on ya da yirmi yılı bir kez daha yaşamak isteyip istemediklerini soran bir kimse, onlardan hangisinin söz konusu tarihüstü bakış açısı için önceden hazırlıklı olduğunu kolaylıkla anlayabilir: gerçi elbette hepsi de ‘hayır!’ yanıtını vereceklerdir ama bu ‘hayır!’ yanıtını farklı farklı gerekçelendirecektir. Belki bazıları, “ama önümüzdeki

2 Barthold Georg von Niebuhr (1776-1831): Alman tarihçi ve devlet adamı. 1810-1816 yılları arasında Berlin Üniversitesi’nde Roma tarihi dersleri vermiş ve tarih hukusu ile eleştirel tarihçiliğiyle tanınmıştır. <https://rantey.org>

yirmi yıl daha iyi olacak” diye kendilerini avutarak gerekçelendirecektir yanıtlarını; bunlar David Hume’un alaycı bir dille söz ettiği kişilerdir:

“Ve yaşamın kalıntılarından bekle
Neşeli ilk günlerin getiremediğini”

Biz bunlara tarihsel insanlar diyeceğiz; geçmişe bakmak onları geleceğe doğru itiyor, yaşamla daha uzun bir süre boy ölçüşmek için yüreklendiriyor, adil olanın ileride geleceğine, mutluluğun yakınlaştıkları dağların ardında yattığına ilişkin umutlarını artırıyor. Bu tarihsel insanlar yaşamın anlamının bir s ü r e c i n akışı içinde giderek daha çok gün ışığına çıkacağına inanırlar; geçmişe, şimdiye kadar gelen süreci inceleyip şimdiki zamanı anlamak ve geleceği daha şiddetle istemeyi öğrenmek için bakarlar yalnızca; tüm tarihlerine karşın nasıl da tarihdışı düşündüklerini ve eylediklerini bilemezler, tarihle uğraşmalarının salt bilginin değil, yaşamın hizmetinde olduğunu bilemezler.

Ancak, kendisine verilen ilk yanıtı duyduğumuz soru, başka türlü de yanıtlanabilir. Gerçi yine bir ‘hayır!’la, ama başka türlü gerekçelendirilmiş bir ‘hayır!’la. Kurtuluşu süreç içinde görmeyip, dünyanın her bir an içinde tamamlanmış ve sonuna ulaşmış olduğunu düşünen, tarihüstü insanın verdiği ‘hayır!’ yanıtıyla. Geçmiş on yılın öğretemeyip de, yeni bir on yılın öğretebileceği ne vardır ki?

Tarihüstü insanlar, öğretinin anlamının mutluluk mu, yoksa tevekkül mü, erdem mi, yoksa nedamet mi olduğu konusunda, kendi aralarında asla hemfikir olamamışlardır; ancak, geçmişe yönelik tüm farklı bakış tarzlarına karşın, şu cümlede tam bir oybirliği içindedirler: geçmiş ve şimdiki zaman bir ve aynı şeydir, yani tüm çeşitliliği içinde tipik olarak aynıdır ve ölümsüz tiplerin her zaman var olması olarak, değeri değişmeyen ve sonsuza dek aynı önemi taşıyan, de-

vinimsiz bir yapıdır. Nasıl ki birbirinden farklı yüzlerce dil, insanların tipik olarak sabit gereksinimlerine karşılık düşüyorsa, bu gereksinimleri anlayan birisinin, tüm bu dillerden öğreneceği yeni bir şey olamazsa: tarihüstü bir düşünür de halkların ve bireylerin tüm tarihine içeriden vakıf olur, değişik hiyerogliflerin ilk anlamını kâhince çözer ve hatta yavaş yavaş sürekli yeni baştan sökün edip gelen resimli yazının yolundan yorgun argın kenara çekilir: çünkü olup bitenin sonsuz taşkınında doygunluğa, aşırı doygunluğa ve hatta tiksintiye varmaması mümkün müdür? Belki de sonunda en pervasız olanı, Giacomo Leopardi'nin³ sözleriyle şöyle seslenecektir yüreğine:

Yaşayanlar arasında hiçbiri
Heyecanlara layık değil
Hiçbir iniltiyi hak etmiyor yeryüzü.
Varlığımız acı ve can sıkıntısıdır ve dünya
Pisliktir — başka bir şey değil.
Yüreğim, sakın ol.

Tarihüstü insanı tiksintisi ve bilgeliğiyle baş başa bırakalım: bugün daha çok kendimizin bilgelikten uzak oluşumuza yürekten sevineceğiz ve eylemciler ve ilerleyenler olarak, sürece büyük saygı duyanlar olarak güzel bir gün geçireceğiz. Tarihsel olana yönelik değerlendirmemiz, ilineksel bir önyargı olabilir; hiç olmazsa bu önyargılar içinde ilerlesek ve kıpırtısız kalmasak! Yalnızca özellikle bunu, yaşam amacıyla tarih yapmayı hep daha iyi öğrensek, o zaman tarihüstü kişilere, bizden daha fazla bilgelik sahibi olduklarını itiraf edebiliriz seve seve; onlardan daha çok yaşama sahip olduğumuzdan emin olabilseler elbette: o zaman bizim bilgelikten uzak oluşumuzun her hâlükârda onların bilgeliğinden daha fazla geleceği olacaktır. Yaşam ile bilgelik arasındaki

3 Giacomo Leopardi (1798-1837) <http://arslyan.info/leopardi/>

bu karşıtlığın anlamı hakkında hiçbir kuşku kalmasın diye, doğruluğu çok eskiden beri kanıtlanmış bir işlemden yararlanacağım ve kestirmeden birkaç sav öne süreceğim.

Saf ve tam olarak idrak edilmiş ve bir bilgi fenomeni halinde çözümlenmiş tarihsel bir fenomen, onu idrak etmiş kişi için ölüdür artık: çünkü o kişi söz konusu fenomenin kuruntusunu, adaletsizliğini, kör tutkusunu ve tüm fani karanlık ufkunu, aynı zamanda tam da bu ufkun içindeki tarihsel gücünü idrak etmiştir: Şimdi bu güç, o kişi için, bilen biri olarak, güçsüzleşmiştir: belki yaşayan biri olarak o kişi için henüz değil.

Saf bir bilim olarak düşünülen ve bağımsızlaşan tarih, insanlık için bir tür yaşamın sonu ve hesabın kapatılmasıdır. Tarih kültürü esasen yalnızca, güçlü bir yeni yaşam ırmağının, örneğin oluşmakta olan bir kültürün hizmetine girerse; yani kendi başına hüküm sürüp yönlendirirken değil, daha üstün bir gücün egemenliği ve yönlendirmesi altında, iyileştirici ve gelecek vaat eden bir şey olabilir.

Tarih, yaşamın hizmetinde olduğu sürece tarihdışı bir gücün hizmetindedir ve bu yüzden, bu tabi oluşuyla, asla örneğin matematik gibi saf bir bilim olamaz ve olmamalıdır. Yaşamın, tarihin hizmetine ne dereceye kadar gereksinim duyduğu sorusu ise bir insanın, bir halkın, bir kültürün sağlığını ilgilendiren en önemli soru ve kaygılardan birisidir. Çünkü belirli bir tarih aşırılığı yaşamı parçalar ve yozlaştırır ve sonunda bu yozlaşma tarihin kendisine de yansır.

2.

Yaşamın tarihin hizmetine gereksindiği de, — daha sonra kanıtlanacak olan — tarih aşırılığının yaşama zarar verdiği önermesi de çok açık bir biçimde kavranmalıdır. Tarih üç bakımdan: eyleyen ve çabalayan olarak, koruyan ve saygı duyan olarak ve deneyimleyen ve muhtaç olan olarak, canlı

olana aittir. Bu üçlü ilişkiye, üç tarih türü karşılık düşer: bir anıtsal, bir antikacı ve bir eleştirel tarih türünün var olduğunu söyleyebiliriz.

Tarih her şeyden önce etkin ve güçlü olana aittir, büyük bir kavga verene, örnek kişilere, öğretmenlere ve avutuculara gereksinim duyan ve bunları kendi yoldaşları arasında ve şimdiki zamanda bulamayan kişiye aittir. Bu yüzden Schiller'e aitti: çünkü zamanımız o kadar kötü ki, demişti Goethe, şair çevresindeki insani yaşamda artık yararlanılabir bir doğayla karşılaşılmıyor. Örneğin Polybius,⁴ eylemci kişiyi göz önünde bulundurarak, siyasal tarihin, bir devletin yönetiminin doğru hazırlanması olduğunu, başkalarının başına gelenleri anımsatma yoluyla, talihin değişikliklerine sürekli tahammül etmemiz için bizi uyaran en mükemmel öğretmen olduğunu söylüyor. Burada tarihin anlamını idrak etmeyi öğrenmiş birisi, meraklı seyyahları ya da kılı kırk yararları büyük geçmişlerin piramitlerine tırmanırken gördüğünde keyfi kaçacaktır; kendisinde taklit etme ve daha iyisini yapma isteği uyandıran yerde, eğlence ya da sansasyon peşinde, bir resim galerisinin üst üste yığılmış resim hazineleri arasında dolaşır gibi açgözlülükle dolaşan bir aylakla karşılaşmayı istemez. Meşgul kişi, hastalıklı ve umutsuz aylakların ortasında, görünüşte meşgul, hakikatte ise yalnızca heyecanlı ve huzursuz yoldaşlarının arasında yılgınlığa kapılmamak ve tiksinti duymamak için, geriye bakar ve hedefine doğru yürüyüşe, bir soluk alabilmek için ara verir. Hedefi ise herhangi bir mutluluktur, belki de kendi mutluluğu değil, çoğu zaman bir halkın ya da tüm insanlığın mutluluğudur; tevekkülden uzak durur ve tarihten, tevekküle karşı bir araç olarak yararlanır. Çoğunlukla onu bekleyen bir ödül yoktur; en fazla ünlü birisi olma, kendisinin de sonraki kuşaklar için

4 Polybius (MÖ 200-MÖ 120-): Yunan tarih yazarı. MÖ 264-144 yılları arasındaki dönemi ele alan, 40 ciltlik bir dünya tarihi yazmıştır. Bu yapının ancak 5 cildi günümüzde El Kşahda Aışiv (<https://rantey.org>)

bir öğretmen, bir avutucu ve bir uyarıcı olabildiği tarihin tapınağında bir şeref köşesinde yer alma adaylığından başka. Çünkü onun yasası şudur: bir zamanlar “insan” kavramını daha geniş kurabilmiş ve içini daha iyi doldurabilmiş bir şey, bunu sonsuza dek yapabilmek için sonsuza dek mevcut olmalıdır. Bireylerin verdiği savaşımındaki büyük anların, bir zincir gibi birbirlerine eklenmeleri, insanlığın binlerce yıl boyunca uzanarak gelen bir dağ silsilesini oluşturmaları, çoktan geçmişte kalmış böyle bir anın doruk noktasının benim için hâlâ canlı, aydınlık ve büyük oluşu — a n ı t s a l bir tarih talebinde dile gelen, insanlığa duyulan inancın temel düşüncesidir bu. Tam da bu, büyük olanın ölümsüz olması gerektiği talebi etrafında kopar en müthiş kavga. Çünkü hâlâ yaşayan başka ne varsa, “hayır” diye seslenir. Anıtsal olan ortaya çıkmamalıdır — budur karşı slogan. Bunaltıcı alışkanlık, küçük ve alçak olan, dünyanın her köşesini doldurarak, sıkıntılı dünya havası olarak büyük olan her şeyin etrafını dumanla kaplayarak, engelleyerek, aldatarak, duman çıkartarak, boğarak atıyor kendini büyük olanın sonsuzluğa doğru yürümesi gereken yolun önüne. Bu yol ise, insanların beyinlerinden geçiyor! Tekrar tekrar hep aynı yokluklarla ortaya çıkan ve yıkımı güç bela, kısa bir süreliğine kendinden uzak tutan, ürkek ve kısa ömürlü hayvanların beyinlerinden. Çünkü öncelikle tek bir şeydir istedikleri: her ne pahasına olursa olsun yaşamak. Büyük olanın yaşamını sürdürmesinin tek olanağı olan, anıtsal tarihin o zor meşale yarışını içlerinden kim tahmin edebilir? Yine de hep yeniden içlerinden birkaç tanesi uyanır, geçmişteki büyük olan açısından ve ona bakarak güçlendikleri için, çok mutlu hissederler kendilerini, sanki insan yaşamı harika bir şeymiş gibi ve eski zamanlarda birisinin bu yaşam sayesinde gururlu ve güçlü, bir başkasının melankoliyle, bir diğərinin de merhamet ve yardımseverlikle, — ama hepsinin de arkalarında, yaşamı kale almayan en güzel yaşadığı öğretisini bırakarak — yü-

rümüş olduğunu bilmenin, bu acı bitkinin en güzel meyvesi olduğunu düşünerek. Sıradan insan bu zaman dilimini böyle kederle ciddiye alır ve özlerken; ölümsüzlük ve anıtsal tarih yolunda yürüyenler, bunu bir olimpiyat kahkahasına ya da en azından yüce bir alaya dönüştürmesini bilmişlerdir; çoğu kez alay ederek girmişlerdir mezara — gömülecek neleri vardı ki! Yalnızca cüruf, döküntü, kibir ve hayvanlık olarak onların her zaman canını sıkmış olan ve onlar tarafından çoktandır aşağılandıktan sonra şimdi unutulmuş olan. Yaşamaya devam edecek olansa, en öz varlıklarının monogramı, bir yapıt, bir eylem, nadir bir aydınlanma, bir yaratıdır: yaşayacaktır, çünkü, sonraki kuşaklardan hiçbiri ondan vazgeçemez. Bu en yüce ün biçimi, Schopenhauer'in adlandırdığı gibi kendimizi sevmemizin en tatlı lokmasından daha fazla bir şeydir; tüm zamanların en büyüklerinin birbirleriyle ilişkili olduklarına ve sürekliliklerine duyulan inançtır, kuşakların değişmesine ve ölümlülüğe karşı bir protestodur.

Şimdiki zamanı yaşayan kişi geçmişe yönelik anıtsal bakıştan, eski zamanların klasik ve ender ürünleriyle ilgilenmekten nasıl bir yarar elde eder? Büyük olanın bir zamanlar mevcut olduğu, her hâlükârda bir kez m ü m k ü n olduğu ve bu yüzden de bir kez daha mümkün olacağı sonucuna varır; yolunda daha bir cesaretle yürür, çünkü zor saatlerde kapıldığı, imkânsız bir şeyi mi istiyorum yoksa, kuşkusu artık ona ayak bağı olmaktan çıkmıştır. Diyelim ki, Almanya'da tam da şimdi moda haline gelen kültürlülüğün defterini dürmek için en fazla yüz tane, yeni bir zihniyetle eğitilmiş ve etkili, üretken insanın gerekli olduğunu düşünen biri, Rönesans kültürünün bu niteliklerde yüz kişilik bir erkek grubunun omuzları üstünde yükseldiğini öğrenince, bundan kim bilir nasıl bir güç alacaktır?

Yine de — aynı örnekten hemen yeni bir şeyler daha öğrenmek adına — böyle bir kıyaslama ne kadar geçici ve uçucu, ne kadar eksik olurdu! Bu kıyaslamanın güçlü bir

etkide bulunabilmesi için, çok sayıda farklılığın görmezden gelinmesi, geçmişteki bireyselliklerin zorla genel bir biçim içine sokulması ve denklik sağlanması uğruna tüm keskin köşelerin ve çizgilerin törpülenmesi gerekecektir! Aslında, bir defa mümkün olabilmiş olan ancak Pisagorcular gök-cisimlerinin yeniden aynı takımlanış içine girdiklerinde aynı şeylerin gerçekleşeceğine, hem de en küçük ayrıntısına kadar yineleneneğine ilişkin inançlarında haklıysalar, ikinci bir kez daha gerçekleşebilir: öyle ki yıldızlar birbirleriyle belirli bir konumlanış içinde olduklarında, bir Stoacı bir Epikürcüyle ortaklaşacak, Sezar öldürülecek ve başka bir durumun her yinelenişinde de Kolomb Amerika'yı hep yeniden keşfedecektir. Ancak, yeryüzü, sahnelediği oyuna, her defasında beşinci perdeden sonra yeniden başlayacak olursa; konuların hep aynı bağlanışının, aynı deus ex machina'nın,⁵ aynı felaketlerin belirli zaman aralıklarıyla yinelandıkları kesinlenmiş olursa, güçlü kişi anıtsal tarihi tam bir ikonsal h a k i - k a t l i l i k l e , yani her olguyu ayrıntılı olarak betimlenmiş özgünlüğü ve biricikliği içinde arzulayacaktır: muhtemelen, astronomların yeniden astrolog olmalarından önce gerçekleşmeyecektir bu. O zamana dek anıtsal tarih o tam hakikatlıktan yararlanamayacaktır: her zaman, aynı olmayana yaklaşacak, onu genelleştirecek ve sonunda aynı kılacaktır, her zaman e f f e c t u s ' u , c a u s a e ' n i n ⁶ aleyhine olacak şekilde anıtsal, yani örnek alınmaya ve taklit edilmeye değer bir şey olarak ortaya koyabilmek için, güdülerin ve nedenlerin farklılığını azaltacaktır: böylece, nedenleri olabildiğince görmezden geldiği için, anıtsal tarihe, biraz abartmayla tüm zamanlarda sonuçlara yol açabilecek olaylar olarak, "kendinde sonuçların" bir toplamı denilebilecektir. Halk şenliklerinde, dinsel ya da ulusal savaşların anma günlerinde

5 Deus ex machina (Lat.): Makineden çıkan tanrı. Aslında, makineyle indirilen tanrı. Euripides, tragedyalarını sahnelerken, bir yenilik olarak, tanrı figürünü sahneye indirecek bir düzenek geliştirmişti. (ç.n.)

6 Effectus (Lat.) = Sonuç, De Facto (Lat.) = Nedensiz, <http://www.oxfordjournals.org>

kutlanan şey aslında böyle bir “kendinde sonuç”tur: hırslıların uykularını kaçıran, girişimcilerin kalbinde bir muska gibi duran şeydir bu; ama tam olarak idrak edildiğinde yalnızca geleceğin ve rastlantının zar oyununda asla kesinlikle aynı şeyin ortaya çıkamayacağını kanıtlayabilecek olan, nedenlerin ve sonuçların hakiki tarihsel bağıntısı değildir bu.

Tarih yazımının ruhu, güçlü bir kişinin ondan aldığı büyük itilimlere dayandığı sürece; geçmişin taklit edilmeye değer, taklit edilebilir ve ikinci kez olması mümkün olarak betimlenmesi gerektiği sürece, her hâlükârda geçmişin biraz çarpıtılması, güzel gösterilmesi ve böylelikle bir hayal ürününe yakınlaştırılması tehlikesi vardır; anıtsal bir geçmiş ile mitsel bir kurmaca arasında bir ayrımın yapılamadığı zamanlar da vardı: çünkü bu dünyaların birinden de diğerinden de aynı itilimler alınabiliyordu. Geçmişe yönelik anıtsal bakış tarzı, öteki bakış tarzlarına, yani antikacı ve eleştirel tarzlara üstünlük kurmuşsa, geçmiş de zarar görür bundan: geçmişin büyük bölümleri unutulur, hor görülür ve hiç durmayan kara bir sel gibi akıp giderler; yalnızca, birer adacık gibi tek tük süslenmiş olgular görünür bu selin üzerinde: görülebilen birkaç kişi, doğadışı ve mucizevi bir şey gibi göze çarpar, âdeta Pisagor’un öğrencilerinin ustalarında görmek istedikleri altın kalçalar gibi. Anıtsal tarih, benzetmeler yaparak yanıltır: baştan çıkarıcı benzerliklerle, cesurları atılganlığa, coşkuluları fanatizme kıskırtır ve bu tarihin yetenekli egoistlerin ve tutkulu kötülerin ellerinde ve zihinlerinde olduğunu düşünürsek, imparatorluklar yıkılır, hükümdarlar öldürülür, savaşlar ve devrimler patlak verir ve tarihsel “kendinde sonuç”ların, yani yeterli nedenleri bulunmayan sonuçların sayısı yeniden artar. Anıtsal tarihin, ister iyi olsunlar ister kötü, güçlü ve etkin kişilerin elinde verebileceği zararları anımsatmak için şimdilik bu kadarı yeter: bir de güçsüzlerin ve etkisizlerin eline ve hizmetine düştüğünde kim bilir ne gibi sonuçlara yol açabilecektir!

En basit ve en sık rastlanan örneği ele alalım: Sanatsal yeteneği olmayan ve sanatsal yeteneği zayıf doğaların anıtsal tarzda bir sanatçılar tarihi zırhıyla donandıklarını varsayalım. Silahlarını kime yönelteceklerdir şimdi? Baş düşmanlarına, güçlü sanatsal kafalara, yani söz konusu sanat tarihinden sahiden, yani yaşam için bir şeyler öğrenebilecek ve öğrendiklerini yüksek bir pratiğe dönüştürebilecek olanlara. Herhangi bir büyük geçmişin, yarım yamalak kavranmış bir anıtın etrafında, putperestçe ve tam bir gayretkeşlikle, sanki “Bakın, işte sahici ve gerçek sanat budur: siz oluşmakta olanların ve olmak isteyenlerin ne önemi var!” demek istercesine dans edildiğinde, onların yolu kesilecek, onların havası karartılacaktır. Hatta bu dans eden sürü, görünüşte “iyi beğeni” ayrıcalığına da sahiptir: çünkü yaratıcı kişi, elini taşın altına koymayıp seyreden kişinin karşısında hep dezavantajlı olmuştur; tüm zamanlarda politika gevezeliği yapanlar, her zaman yönetimdeki devlet adamlarından daha kurnaz, daha adil ve daha üstün olmuşlardır. Halk oylaması ve sayısal çoğunluk âdetini sanat alanına aktarırsak ve sanatçıyı estetik alanda aylaklık edenlerin forumunda kendilerini savunmak zorunda bırakacak olursak, sanatçının hüküm giyeceğine önceden yemin edebiliriz: yargıçların, anıtsal sanatın, yani verili açıklamaya göre, tüm zamanlarda “sonuçlar doğurmuş” sanatın yasasını törenle ilan etmiş olmalarına karşın değil, tam da bunu ilan etmiş olmalarından ö t ü r ü : öte yandan bugüne ait olduğu için henüz anıtsal olmayan tüm sanata ilişkin ne gereksinimleri, ne saf eğilimleri ne de tarihsel yetkeleri mevcut değildir. Buna karşılık içgüdüleri, sanatın sanat yoluyla öldürülebileceğini fısıldar kulaklarına: anıtsal olan kesinlikle bir daha ortaya çıkmamalıdır ve tam da anıtsal olanın yetkesine geçmişten bugüne sahip olmuş olan, bu işe yarar. Böylece, sanatı tamamen bertaraf etmek istedikleri için, sanat uzmanı olmuşlardır. Aslında zehir hazırlamayı gözlerine kestirmiş oldukları halde, hekim gibi davranırlar

ve dillerini damaklarını böyle eğitirler, kendilerine besleyici sanat gıdası olarak sunulan her şeyi inatla reddetmeleri, işte bu şımarıklıklarıyla açıklanabilir. Çünkü büyük olanın ortaya çıkmasını istemezler: yöntemleri de “Bakın, büyük olan zaten burada!” demektir. Aslında, zaten buradaki bu büyük olan da, ortaya çıkmakta olan kadar az ilgilendirir onları: yaşamları bunun bir kanıtıdır. Anıtsal tarih, zamanının güçlülerine ve büyüklerine duyulan nefretin, geçmişin güçlülerine ve büyüklerine duyulan tok bir hayranlık için tüketildiği bir maskedir. Söz konusu tarihsel bakış tarzının asıl anlamı da bu maskeyle gizlenerek tam karşıtına çevrilir: açıkça bil-seler de bilmeseler de, her hâlükârda sloganları şuymuş gibi davranırlar: bırakın ölümler yaşayanları gömsün.

Var olan üç tarih tarzından her biri, yalnızca özellikle bir zeminde ve bir iklimde haklıdır: başka her ortamda dağınık yabani otlara dönüşürler. Büyük şeyler yapmak isteyen insan geçmişe ihtiyaç duyarsa, bunu anıtsal tarih aracılığıyla elde eder; buna karşılık, alışıldık olanda ve eskiden beri saygı duyulanda ısrar eden, geçmişle antikacı bir tarihçi olarak ilgilendirir; ve yalnızca, göğsü bugüne ait bir sıkıntıyla sıkışan ve bu yükten her ne pahasına olursa olsun kurtulmak isteyen, eleştirel, yani yargılayan ve hüküm veren tarihe gereksinim duyar. Bitkilerin rastgele yetiştirilmesinden bazı musibetler doğar: sıkıntısız eleştirmen, saygısız antikacı, büyük olana yetkin olmadan büyük olanın uzmanı kişiler böyle yabani otlara dönüşmüş, doğal topraklarına yabancılaştırmış ve bu yüzden yozlaşmış bitkilerdir.

3.

Demek ki tarih, ikinci olarak koruyana ve saygı duyan, geldiği yere, kendisi olduğu yere sadakat ve sevgiyle geri bakana aittir; böyle bir kişi, varoluşundan duyduğu şükran

borcunu âdeta bu hürmetle öder. Eskiden beri var olanın üzerine titrediği için, kendisinin ortaya çıktığı koşulları, kendisinden sonra ortaya çıkacaklar için korumak ister — ve böylelikle yaşama hizmet eder. Ata yadigârı eşyalara sahip olmak böyle bir ruhta başka bir anlam kazanır: çünkü daha çok o eşyalar bu ruha sahip olurlar. Küçük, sınırlı, çürümüş ve yaşlanmış olan şeyler onur ve dokunulmazlıklarını, antikacı insanların koruyan ve saygı duyan ruhunun bu eşyalara göçmesinden ve burada kendine gizli bir yuva kurmasından alırlar. Yaşadığı kentin tarihi kendi tarihi olur; kentin surlarını, kuleli kapısını, meclis kararını, halk şenliğini kendi gençliğinin resimli bir güncesi gibi görür ve tüm bunlarda kendi kendisini, kendi gücünü, kendi çalışmasını, kendi neşesini, kendi yargısını, kendi budalalığını ve yakışksızlığını bulur. Burada yaşanmıştı, der kendine, çünkü yaşanılır burada, burada yaşanacak çünkü bizler dayanıklıyız ve öyle bir gecede kırılmayız. Böylece bu “Biz”le, fani, mucizevi tekil yaşamın ötesine bakar ve kendini evin, ailenin ve kentin ruhu olarak hisseder. Bu arada çok uzun, izleri yok edici ve yolları şaşırtıcı yüzyılların ötesinden bile kendi halkının ruhunu kendi ruhuymuş gibi selamlar. Bir boylu boyunca hissetme ve bir tahmin etme, hemen hemen kaybolmuş izlerini arama, üstüne başka yazılar yazılmış geçmiş içgüdüsel olarak doğru okuma, palimpsest’leri hatta polipsest’leri⁷ çabucak anlama — bunlardır onun yetenekleri ve erdemleri. Bunlarla duruyordu Goethe, Erwin von Steinbach’ın⁸ anıtı karşısında; duygularının fırtınası aralarında bir tarih perdesi gibi duran bulutu dağıttı: Alman yapıtını ilk kez yeniden gördü: “güçlü, haşin Alman ruhundan

7 Palimpsest: Yunanca polin psestos’dan. Tasarruf amacıyla, üzerindeki yazı silinip yeni yazı yazılmış parşömen ya da papirüs.
Polipsest: Üzerindeki yazı defalarca silinip yeni yazı yazılmış parşömen ya da papirüs. (ç.n.)

8 Erwin von Steinbach: Alman yapı ustası (ölümü 1318), Strasbourg Katedrali’nin kuzey kapısının katedralesque arkasında. <https://rantey.org>

etki ederek.” Rönesans döneminin İtalyanlarını böyle bir bilinç ve akım yönlendirdi ve onların şairlerinde eski İtalyan dehasını Jacob Burckhardt’ın⁹ deyişiyle “Kadim telli saz çalışının mucizevî bir biçimde tınlamaya devam edişine” uyandırdı. Söz konusu tarihçi-antikacı saygı duygusu en çok, bir insanın ya da bir halkın içinde yaşadığı mütevazı, kaba hatta perişan koşulların üzerine basit, dokunaklı bir neşe ve hoşnutluk duygusu serdiğinde değer kazanır; örneğin Niebuhr, bir tarihe sahip köylüler arasında, çalılıkların, bataklıkların içinde mutlu mesut yaşadığını ve sanat diye bir şeyin özlemini çekmediğini içten bir sadakatle anlatır. Tarih, daha az talihli soyları ve halkları kendi vatanlarına ve vatanlarının törelerine bağlamaktan, onları yerleşik kılarak, daha iyi olanın peşinde yaban ellerde dolaşmalarını ve daha iyi olan için yarışıp kavga etmelerini engellemekten daha iyi nasıl hizmet edebilir ki yaşama? Bu arada bireyle-ri bu yoldaşlara ve çevrelere, bu meşakkatli alışkanlığa, bu çıplak dağ sırtlarına âdeta çakan şey, dikkafalılık ve akılsızlıkmış gibi görünür — ama bu en şifalı ve topluma en yararlı akılsızlıktır; serüvenci gezginlik zevkinin özellikle halk sürülerindeki korkunç sonuçlarını açıkça anlamış ya da tarihine ilişkin sadakatini yitirmiş ve hiç durmaksızın yeniyi ve hep daha yeniyi kozmopolit bir biçimde seçmek ve aramaktan başka çaresi kalmamış bir halkın durumunu görmüş olanlar, bunu çok iyi bilirler. Bunun tam zıddı olan duygu, ağacın köklerinden duyduğu hoşnutluk, tamamen bir keyfilik ve rastlantı ürünü olmadığını, bir geçmişin mirası, çiçeklenişi ve meyvesi olarak yettiğini ve böylelikle varoluşunun bağışlandığını hatta haklı çıkarıldığını bilmenin mutluluğu — budur işte şimdi öncelikle, asıl tarih duygusu olarak tanımlanan şey.

Elbette bu, insanın geçmişi saf bilgi halinde ayırıştırılabileceği, en yatkın olduğu durum değildir; bu tarih türünde

⁹ Jacob Burckhardt (1818-1897) Arşivli: <https://tarihi.org>

de, anıtsal tarihte algıladığımız durumu, tarih yaşama hizmet ettiği ve yaşam dürtülerinin egemenliğinde olduğu sürece, bundan geçmişin zarar gördüğünü algılıyoruz. Biraz imgesel bir özgürlükle konuşacak olursak: Ağaç köklerini, onları görebildiğinden daha fazla duyumsuyor: bu duygu ise köklerinin büyüklüğünü görünen dallarının büyüklüğüne ve gücüne göre ölçüyor. Ağaç daha bu noktada bile yanılabiliyorsa: çevresindeki, hakkında ancak kendisini engellediği ya da teşvik ettiği kadarıyla bir şeyler bilebildiği — bunun dışında hiçbir bilgisinin olmadığı — tüm bir ormana dair nasıl bir yanılgı içinde olacaktır! Bir insanın, bir belediye meclisinin, tüm bir halkın antikacı duygusunun son derece sınırlı bir görüş alanı vardır, — pek çok şeyi zaten algılamaz ve görebildiği çok az şeyi ise çok yakından ve yalıtılmış olarak görür; gördüklerini kıyaslayamaz ve bu yüzden hepsinin eşit önemde olduğunu ve bu yüzden her bir ayrıntının çok önemli olduğunu kabul eder. Ayrıca geçmişteki olayların kendi aralarındaki gerçek haklarının teslim edilmesine yarayacak değer farklılıkları ve orantılar yoktur; yalnızca antikacı bir tarzda geriye bakan bireyler ya da halklar açısından olayların kütlesi ve orantıları vardır.

Burada her zaman bir tehlike çok yakındadır: sonunda, görüş alanına giren eski ve geçmişte kalmış ne varsa, basitçe eşit ölçüde saygıdeğer olarak kabul edilecektir, eskiye duyulan bu saygıya yakışmayan, yani yeni ve oluşum halinde olan ne varsa reddedilecek ve ona düşman olunacaktır. Bu yüzden, Yunanlar bile, özgür ve büyük olanın yanında güzel sanatların dinsel üslubuna da katlandılar. Daha sonra sivri burunlara ve donuk gülümsemelere katlanmakla kalmayıp, bunu ince bir beğeni haline dönüştürdüler. Bir halkın duyusu böylesine donuklaşıyorsa, tarih geçmişe böyle hizmet ediyorsa, tarih duyusu yaşamı muhafaza etmenin de ötesinde, onu mumyalıyorsa; ağaç, doğal olmayan bir biçimde, yavaş yavaş tepesinden köklerine doğru ölmeye başlar — ve

sonunda kökler de kuruyup gider. Antikacı tarih, şimdiki zamanın taze yaşamının ona can verip hayranlık duymadığı anda yozlaşmaya başlar. O anda hürmet biter, bilgince alışkanlık hürmetsiz devam eder ve bencilce — kendini beğenmişçe kendi eksenini etrafında dönmeye devam eder. Sonra, körü körüne bir biriktirme düşkünlüğünü, eskiye ait ne varsa hepsinin durmaksızın üst üste yığıldığını gözlemliyoruz. İnsan bir çürük kokusuna bürünür; daha önemli bir eğilimi, daha soylu bir gereksinimi, antikacı davranış yoluyla doymak bilmeyen yeni bir meraka, eski olan her şeye yönelik tam bir meraka dönüştürmeyi başarır; çoğu zaman o kadar dibe batır ki, sonunda her türlü pislikten hoşnut kalır ve bibliyografik çöplerin tozunu bile zevkle yalayıp yutar.

Söz konusu yozlaşma ortaya çıkmadığında, antikacı tarih yaşamın iyileşmesi için üzerinde yeşerebileceği biricik zemini yitirmede bile, özellikle bu tarih tarzı yeterince güçlendiğinde, geçmişe bakmanın öteki tarzlarını ezdiğinde yine de yeterince tehlike vardır. Antikacı tarih tarzının tek bildiği, yaşamı muhafaza etmektir, üretmek değil; bu yüzden oluşum halinde olanın değerini hep küçümser, çünkü bunun değerini sezinleyecek — örneğin anıtsal tarihin sahip olduğu gibi — bir içgüdüye sahip değildir. Böylece, antikacı tarih yeni olana yol açacak güçlü kararın verilmesini engeller; eyleyen biri olduğu için, her hâlükârda şu ya da bu saygıyı zedeleyecek ve zedelemek zorunda olan kişiyi felç eder. Bir şeyin eskidiği gerçeği, şimdi onun ölümsüz olması gerektiği isteğini doğurur; çünkü böyle eskiye ait bir şeyin — ataların eski bir töresinin, dinsel bir inancın, miras alınmış siyasal bir ayrıcalığın — varlığı süresince neler yaşadığı, bireylerden ve kuşaklardan nasıl bir hürmet ve saygı topladığı hesaplandığında: böyle bir eskiliğin yerine bir yeniliği geçirmek ve böyle saygısal bir hürmetler ve saygılar yığınının karşısına henüz oluşmakta olanı ve şimdiki zamana ait olanı koymak, cüretkârlık hatta alçaklık olarak görülebilir.

Burada, insanın geçmişe bakmanın anıtsal ve antika-cı tarzlarının yanı sıra, çoğu zaman ü ç ü n c ü bir tarza, eleştirel tarza nasıl da zorunlu olarak gerek duyduğu açıklık kazanıyor: ne ki bu tarz da yaşamın hizmetindedir. İnsanın, yaşayabilmek için geçmişe kıracak ve parçalayacak güce sahip olması ve bu gücü zaman zaman kullanması gerekir: bu güce de geçmişe yargılayarak, amansızca sorgulayarak ve sonunda mahkûm ederek ulaşır; ama her türlü geçmişe yargılamaya değer — çünkü insani olaylarda durum şöyledir: içlerinde her zaman insani güç ve zayıflık hâkim olmuştur. Burada yargıç kürsüsünde oturan adalet değildir; burada kararı veren ise merhamet hiç değildir: yaşamdır yalnızca, karanlık, sürükleyen, doymazcasına kendi kendini arzulayan o güçtür kararı veren. Onun kararı her zaman acımasız, her zaman adaletsizdir, çünkü asla katıksız bir bilgi pınarından kaynamış değildir; ama çoğu durumda karar, adaletin vereceği bir karar gibi verilir. “Çünkü ortaya çıkan her şey, yok olmaya değerdir. Bu yüzden, hiçbir şeyin ortaya çıkmaması daha iyi olurdu.” Yaşayabilmek ve yaşamının ve adaletsiz olmanın nasıl da bir ve aynı şey olduğunu unutmak için çok fazla kuvvet sarf etmek gerekir. Luther bir defasında, dünyanın ancak tanrının bir unutkanlığı sayesinde oluşturulduğunu söylemişti; tanrı “ağır topları” düşünmüş olsaydı, dünyayı yaratmazdı. Bu arada, unutkanlığa gereksinen yaşam, bu unutkanlığın zaman zaman yok edilmesini de gerektirir; işte o zaman herhangi bir şeyin, bir ayrıcalığın örneğinin bir kastın, bir hanedanın ayrıcalığının, ne kadar adaletsiz olduğu, böyle bir şeyin yok olmayı nasıl da hak ettiği açıklık kazanacaktır. Sonra bu şeyin unutulmuş olmasına eleştirel bir gözle bakılır, sonra köklerine bıçakla girilir, sonra tüm saygınlığı gaddarca çiğnenir. Her zaman tehlikeli, yani bizzat yaşam için tehlikeli bir süreçtir bu: bir geçmişe yargılayıp yok ederek yaşama hizmet eden insanlar ya da dönemler, her zaman tehlikeli ve tehlike altındaki

insanlar ve dönemlerdir. Çünkü biz nihayetinde geçmiş kuşakların bir sonucu olduğumuz için, onların yanlışlarının, tutkularının ve hatalarının ve hatta suçlarının da birer sonucuyuz; bu zincirden tamamen kopmak mümkün değildir. Söz konusu yanlışları yargıladığımız ve kendimizi onlardan kurtulmuş saydığımızda, bizim onlardan geldiğimiz gerçeği ortadan kalkmış olmaz. En iyi durumda miras aldığımız, soydan geçen doğamıza, bilgimize direniş gösteririz; elbette eskiden beri eğitim yoluyla edinilmiş ve doğuştan gelene karşı bir savaşımla verir, onları katı bir disipline sokmaya çalışırız; yeni bir alışkanlık, yeni bir içgüdü, ikinci bir doğa geliştiririz, öyle ki birinci doğa kuruyup kalır. Âdeta kendine a posteriori ikinci bir geçmiş, asıl oradan geldiğimiz geçmişin tersine, oradan gelmek istediğimiz geçmiş edinme denemesidir bu — her zaman tehlikeli bir denemedir bu, çünkü hem geçmiş yadsımanın sonu yoktur, hem de ikinci doğalar genellikle birincilerden daha zayıftır. Çoğu zaman, iyi olanı bilip yapmama durumunda kalınır, çünkü daha iyi olan da bilinmemekte ama yapılamamaktadır. Yine de ara sıra zafere ulaşılır, hatta yaşam için eleştirel tarihten yararlananlara, tuhaf bir avuntu da vardır: söz konusu birinci doğanın da bir zamanlar ikinci bir doğa olduğunu ve şu anda zafer kazanan ikinci doğanın da bir gün birinci doğaya dönüşeceğini bilirler. —

4.

Tarihin yaşama sunabileceği hizmetler bunlardır; her insan ve her halk, hedeflerine, kuvvetlerine ve zorunluluklarına göre geçmişin belirli bir bilgisine gereksinir; bazen anıtsal, bazen antikacı, bazen de eleştirel tarih olarak: ama tek hedefleri bilgiyi artırmak olan, yaşamı sadece seyreden katıksız düşünürler güruhunun, bilgiye doymayan, bilgiden başka bir şeyle de doymayan bireylerin gereksindiği

gibi değil; aksine her zaman yaşamı amaçlayarak ve aynı zamanda bu amacı hâkim ve en büyük rehber edinerek. Bunun, bir dönemin, bir kültürün, bir halkın tarihle doğal ilişkisi — açlığın ortaya çıkardığı, gereksinimin derecesiyle ayarlanan, içindeki şekillendirici güçle dizginlenen bir ilişki — oluşu, geçmişin bilgisinin şimdiki zamanı zayıflatmak, yaşama gücüne sahip bir geleceği köklerinden koparmak için tüm zamanlarda yalnızca geleceğin ve şimdiki zamanın hizmetine koşulmak için özleildiği: tüm bunlar, hakikatin de çok basit oluşu gibi çok basittirler ve bunun için önce tarihsel bir kanıt ortaya konulmasını istemeyen kişiyi de hemen ikna ederler.

Şimdi de hızlıca zamanımıza bir bakalım! Dehşete kapılıp geriye kaçıyoruz: yaşam ile tarih arasındaki o duruluk, o doğallık ve arılık nerede, bu sorun şimdi nasıl da karma-karışık, abartılı ve huzursuzca yükseliyor karşımızda! Bunun suçu bizlerde, bakanlarda mı? Yoksa yaşam ve tarihin takımlanışı, aralarına güçlü düşman bir yıldızın girmesiyle gerçekten değişti mi? Başkaları, bizim yanlış gördüğümüze işaret edebilirler: biz gördüğümüzü sandığımız şeyi bildirmek istiyoruz. Yine de bir yıldız bu, ışıltılı, görkemli bir yıldız girmiş araya, takımlanış gerçekten değişmiş — bilim yüzünden, tarihin bir bilim olması gerektiği talebi yüzünden. Şimdi yaşam tek başına hükmetmekten ve geçmişe ait bilgiyi dizginlemekten çıkmış: tüm sınır kazıkları sökülmüş ve bir zamanlar var olmuş olan her şey, insanın üzerine sökün ediyor. Bir oluş ne kadar uzak bir tarihten beri vardysa, tüm perspektifler de o kadar uzak bir geçmişe, sonsuza dek geri yansıtılıyor. Henüz hiçbir nesil, şimdi evrensel oluşun biliminin, tarihin sergilediği gibi, ucu bucağı kestirilemez bir oyun görmemişti: elbette tarih bu oyunu, sloganının tehlikeli soğukkanlılığıyla sergiliyor: fiat veritas pereat vita.¹⁰

¹⁰ Hakikat olsun, yaşamın yıkılışı olsun (İsvi) - (<http://rantey.org>)

Böylelikle modern insanın ruhunda yaratılan zihinsel süreçleri bir imgeyle canlandıralım gözümüzde. Tarihsel bilgi tükenmez pınarlardan durmaksızın akıp geliyor, yabancı ve bağlamdışı olan sökün ediyor, bellek tüm kapılarını açıyor ve yine de yeterince açılmamış oluyor, doğa bu yabancı misafirleri buyur etmek, yerleştirmek ve onlara hürmet etmek için var gücüyle çabılıyor, ne ki bu misafirler birbirleriyle kavga içindeler, kavgalarında yok olmamaları için onların hepsine egemen olmak, onlarla başa çıkmak zorunlu görünüyor. Böyle düzensiz, sökün ve kavga eden bir hane halkına alışmak, yavaş yavaş ikinci bir doğa haline geliyor; bu ikinci doğanın, birincisinden çok daha zayıf, çok daha huzursuz ve tepeden tırnağa sağlıklı olduğu hiç kuşku götürmez de. Sonunda modern insan, hazmedilemez bilgi taşlarından oluşan muazzam bir kütleyi beraberinde sürüklüyor; sonra bu kütle masallarda söylendiği gibi, bazen tangır tungur ediyor insanın vücudunda. Bu tangırtı, modern insanın özgün niteliğini açığa vuruyor: dışa karşılık düşmeyen bir içle, içe karşılık düşmeyen bir dışın tuhaf zıtlığı, eski halkların tanımadıkları bir zıtlık. Acıkmadan, gereksinim duyulmadan aşırı miktarlarda alınan bilgi, şimdi yeniden biçimlendiren, dışarıya doğru itekleyen bir güdü olarak işlemekte ve modern insanın tuhaf bir gururla kendine özgü “içsellik” olarak tanımladığı, belirli bir kaotik iç dünyada saklı kalmaktadır. Sonra da elbette, içeriğe sahip olunduğu, sadece biçimin eksik olduğu söylenmektedir; oysa yaşayan tüm varlıklarda, uygunsuz bir zıtlıktır bu. Modern kültürümüz bu yüzden yaşayan bir kültür değildir, çünkü söz konusu zıtlık olmadan kavranılamaz, yani: gerçek bir kültür bile değildir, sadece kültür hakkında bir bilgidir, kültür-düşüncesi, kültür-duygusu eksiktir onda, ondan bir kültür-kararı çıkmaz. Buna karşılık, gerçekten bir güdü olan ve bir eylem olarak dışa vuran, çoğu zaman önemsiz bir konvansiyondan, kötü bir taklitten ya da kaba bir tavırdan öte bir anlam taşımaz. Sonra bu

kültürün iç dünyasında bir tavşanı bütün halinde yuttuktan sonra, güneşin altında sakın sakın uzanan, zorunlu olanların dışında her türlü hareketten kaçınan bir yılaninkine benzer bir duygu hüküm sürer. Şimdi içsel süreç meselenin kendisi, asıl “kültür” olmuştur. Önünden geçen herkesin tek bir dileği vardır: bu kültürün hazımsızlığa kurban gitmemesini ister. Örneğin bir eski Yunanın, böyle bir kültürün önünden geçtiğini düşünelim: modern insanlar için “kültürlü” ve “tarih kültürlü” olmanın birbiriyle bağıntılı göründüklerini, ikisinin de sanki aynı şey olduklarını, aralarında yalnızca sözcük sayısı açısından bir fark bulunduğunu algılayacaktır. Kendi sözünü, bir kişinin çok kültürlü olabileceğini ama hiç tarih kültürüne sahip olmayabileceğini söyleyecek olsa, bunu duyanlar kulaklarına inanamayacak ve kafalarını iki yana sallayacaklardır. Pek de uzak olmayan bir geçmişin o bildik halkı, Yunanlar demek istiyorum, gücünün dorukta olduğu bir dönemde tarihdışı bir bilinci inatla korumuştur; günümüzün bir insanı, büyü yoluyla o dünyaya geri dönecek olsa, herhalde Yunanları çok “kültürsüz” bulurdu, böylelikle modern kültürün öylesine özenle gizlenen sırrı, aleni bir kahkahayla açığa çıkartılmış olurdu: çünkü biz modern insanlar kendimize ait bir şeye sahip değiliz; ancak kendimizi yabancı zamanlar, töreler, sanatlar, felsefeler, dinler ve bilgilerle hem de tıka basa doldurduğumuzda, dikkate değer bir şeye benziyoruz, yani belki de bizim zamanımıza düşmüş bir Eski Helen’in bize diyebileceği gibi, birer ayaklı ansiklopedi oluyoruz. Oysa ansiklopedilerin tüm değeri, içinde yer alanlara, içeriğe dayanır, bunların üstünde durana ya da cilde ve kapağa değil; böylece, tüm modern kültür, özünde içseldir: ciltçi bunun üstüne ezberinden yaklaşık olarak şu sözleri basmıştır: dışsal barbarlar için içsel kültür elkitabı. Yontulmamış bir halk yalnızca kendi içinden, kendi kaba gereksinimlerine göre geliyorsa, iç ve dış arasındaki bu zıtlık, dışsal olanı, olması gerektiğinden daha barbar kılar. Çünkü

kendini ziyadesiyle dayatanla başa çıkabilmek için, doğanın başka çaresi kalıyor mu? Tek bir çare var: onu olabildiğince çabuk bertaraf etmek ve dışa itmek için, olabildiğince kolay kabul etmek. Gerçek şeyleri artık ciddiye almamak alışkanlığı buradan doğar; gerçek olanı, var olanın etkisini çok azaltan 'zayıf kişilik' buradan doğar; sonunda insan dışsal dünyasında daha gevşek, daha rahat olur. Bellek tekrar tekrar uyarıldığında, belleğin raflarına itinayla yerleştirilebilecek, bilinmeye değer yeni şeyler hep sökün ettiğinde, içerik ile biçim arasındaki endişe verici uçurum, barbarlık karşısındaki duygusuzluk raddesine kadar açılır. Bir zamanlar, bir halkın kültürü söz konusu barbarlığın karşıtı olarak, bence biraz da haklı olarak, bir halkın tüm yaşam anlatımlarının sanatsal üslubunun birliği olarak tanımlanmıştı; bu tanımlama, barbarlık ile g ü z e l üslup arasında bir karşıtlık söz konusuymuş gibi yanlış anlaşılmamalıdır; kendisine bir kültür atfedilen halk, tüm gerçekliği içinde ancak canlı bir bütünlük oluşturacaktır ve içsellik ve dışsallık, içerik ve biçim olarak böyle zavalıca bölünmeyecektir. Bir halkın kültürüne ulaşmak ve onu desteklemek isteyen, daha üstteki bu birliğe ulaşip onu desteklesin; ve modern kültürlülüğün, hakiki bir kültür uğruna yok edilmesinde birlikte çalışsın; bir halkın tarih yoluyla bozulmuş sağlığının nasıl yeniden düzeltilebileceği, bu halkın içgüdülerini ve böylelikle dürüstlüğünü nasıl yeniden kazanabileceği konusunda düşünmeye cesaret etsin.

Şimdi bizler, yani söz konusu kişilik zayıflığından ve içerik ve biçim çelişkisinden, başka herhangi bir halktan daha fazla muzdarip olan bugünün Almanları hakkında lafı dolaştırmadan konuşmak istiyorum. Biz Almanlar biçimi genellikle bir konvansiyon, kamuflaj ve aldatmaca olarak kabul ederiz ve bu yüzden nefret etmesek de, en azından sevmeyiz; konvansiyon sözcüğünden ve konvansiyon konusundan olağanüstü korktuğumuzu söylemek daha doğru olacaktır. Almanlar, bu korkuyla, Fransız okulunu terk etmişlerdir:

çünkü daha doğal ve böylelikle daha Alman olmak istiyorlardı. Şimdi bu “böylelikle” açısından yanlış hesap yapmış görünüyorlar: konvansiyon okulundan uzaklaşınca, canları nereye isterse oraya gittiler ve aslında daha önce özenle ve çoğu kez mutluluk içinde taklit ettikleri şeyi şimdi sarsakça ve gelişigüzel, kısmi bir unutkanlık içinde taklit ediyorlar. Daha önceki zamanlarla karşılaştırıldığında bugün bile hâlâ ihmalkâr, yanlış bir Fransız konvansiyonu içinde yaşıyor: tüm yürüyüşümüz, duruşumuz, konuşmamız, giyim kuşamımız ve ikamet edişimizden anlaşılıyor bu. Doğal olana geri kaçtığımızı zannederek, aslında yalnızca kendini koy-vermişliği, rehaveti ve kendini aşmanın olabilecek en düşük seviyesini seçtik. Herhangi bir Alman kentinin sokaklarında dolaşıldığında, yabancı şehirlerin ulusal karakterine kıyasla, konvansiyon adına ne varsa her şeyin kendini olumsuz olanda gösterdiği, her şeyin renksiz, yıpranmış, kötü kopya edilmiş, baştan savma olduğu; herkesin işini kendi gönlüne göre, ama güçlü, düşünce açısından zengin bir gönüle göre değil, bir kez genel telaşı sonra da genel rehavet düşkünlüğünü buyuran yasalara göre yaptığı görülür. Tasarlanması için kafa yormak gerekmeyen, dikilmesi zaman almayan bir giysiyi, yani yabancılardan ödünç alınmış ve olabildiğince özensizce taklit edilmiş bir giysiyi Almanlar hemen Alman ulusal giyim kuşamına bir katkı olarak değerlendiriyorlar. Biçim duyusunu âdeta ironiyle reddediyorlar. Çünkü içerik duyusuna sahipler ya: içsellikte ünlü bir halktır onlar.

Elbette, bu içsellüğün ünlü bir tehlikesi de var: dışarıdan kesinlikle görülemeyeceği varsayılan içerik, zaman zaman buharlaşabiliyor; dışarıdan bakıldığında ise ne buharlaştığı ne de daha önceden var olduğu fark edilebiliyor. Yine de, Alman halkının bu tehlikeden olabildiğince uzak olduğu düşünülse bile: bir yabancı, bizim iç dünyamızın dışarıya etki edemeyecek ve kendine bir biçim veremeyecek kadar zayıf

ve düzensiz olduğu suçlamasını yönelttiğinde, bu söylediğinde bir haklılık payı bulunacaktır. Bu iç dünyanın, ender rastlanan ölçüde duyarlı, ciddi, güçlü, içten, iyi olduğu anlaşılmış olabilir ve belki de bu iç dünya başka halklarınkinden daha zengin olabilir: ama bir bütün olarak zayıf kalır, çünkü tüm bu güzel ipler, güçlü bir düğüm hâlinde kenetlenmemişlerdir: böylece, görünürdeki eylem, bu iç dünyanın toplam eylemi ve kendini dışavurumu değildir. Çünkü yalnızca herhangi bir lifin zayıf ya da kaba bir çabası, görünüşte bir anda bütünü temsil etmek istemektedir. Bu yüzden bir Alman, bir eyleme bakılarak değerlendirilemez ve bu eylemden sonra da bir birey olarak hâlâ bir muammadır. Onu düşünceleri ve duygularına göre değerlendirmek gerekir ve şimdi bunları kitaplarında dile getirmektedir. Özellikle de bu kitaplar yakın zamanda, o ünlü içselliğin ulaşılmaz küçük tapınağında hâlâ oturup oturmadığına dair her zamankinden daha fazla kuşku uyandırmamış olsalardı: bu içselliğin günün birinde kaybolmuş olduğu ve şimdi geriye Almanların ayırt edici özelliği olarak yalnızca dışsallığın, o kibirli sarsak ve alçakgönüllü üşengeç dışsallığın kaldığı düşüncesi dehşet verici bir düşünce olurdu. Görülemediği halde, sahtesi yapılmış, renklendirilmiş, boyanmış bir halde orada oturan ve daha kötüsü olmadıysa, bir tiyatro oyuncusu olmuş olan bir içsellik kadar dehşet verici. Örneğin bir kenarda oturup sessizce izleyen Grillparzer¹¹ drama ve tiyatro deneyiminden, bunu çıkarsamış görünüyor. “Biz soyutlamayla duyumsuyoruz”, diyor, “duyumsamanın, çağdaşlarımızda nasıl dile geldiğini bilemiyoruz artık; bugünlerde yapmadığı sıçramaları yaptırıyoruz ona. Shakespeare, biz yenilerin tümünü bozdu.”

Bu tekil, belki çok aceleyle genelleştirilmiş bir vakadır: tekil vakalar, gözlemcinin gözüne daha sık batsalardı, Grillparzer’in haklı genellemesi ne kadar korkunç olurdu; “Biz Almanlar, soyutlamayla duyumsuyoruz; tarih hepimizi

11 Franz Grillparzer (1791-1872) <http://www.ayranta.org> (ç.n.)

bozdu” cümlesi kulağa ne kadar ümitsiz gelirdi — henüz gelecek olan ulusal bir kültüre yönelik her türlü umudu kökünden yok edecek bir cümle: çünkü böylesi tüm umutlar Alman duygusunun sahiciliğine ve dolaysızlığına duyulan inançtan, zedelenmemiş bir içsellığe duyulan inançtan doğarlar; inancın ve umudun kaynağı bulanmışsa, içsellik sıçramalar yapmayı, dans etmeyi, makyaj yapmayı, kendini soyutlama ve hesaplama yoluyla dile getirmeyi ve kendini yavaş yavaş unutmayı öğrenmişse, daha ne umulabilir, neye inanılabilir? Büyük üretken tin, kendi içselliğinin bütünlüğünden artık emin olamayan, bir yanda yanlış eğitilmiş ve yoldan çıkarılmış bir içsellığe sahip kültürlüler, diğer yanda içselliklerine ulaşamayan kültürsüzler olarak bölünmüş bir halkın arasında durmaya nasıl tahammül etsin! Halkın duyguları birliği kaybolduysa, üstelik bir de kendini halkın kültürlü kesimi diye adlandıran ve ulusal sanat tinleri üzerinde hak sahibi olduğunu iddia eden bir kesimde, duygunun sahte ve boyalı olduğunu biliyorsa, nasıl tahammül etsin? Ara sıra, tek tek bireylerin yargısı ve beğenisi daha incelmış ve daha yücelmiş olabilir — büyük tinin zararını telafi etmez bu durum: âdeta küçük bir hizbe hitap etmek zorunda kalması ve kendi halkı içinde artık kendisine gerek duyulmaması incitir onu. Belki de yüreği herkese karşı merhametle doluyken küçük bir hizip tarafından iddialı bir biçimde himaye ediliyor olmaktan duyduğu tiksintiyle hazinesini gömmeyi tercih eder. Halkın içgüdüğü ona yakınlık duymamaktadır artık; kollarını özlemle halka açmanın yararı yoktur. Coşkulu nefretini o engelleyici efsuna, halkının sözümona kültüründe yükselen engellere yöneltmekten başka seçeneği kalır mı? En acılı oyundur bu: seyreden, burada kutsal bir zorunluluk bulunduğunu görecektir: burada yardımcı olmak gerek, bir halkın doğası ve ruhundaki o yüce bütünlüğün yeniden kurulması gerek, içsel ve dışsal olan arasındaki çatlağın, zorunluluğun çekiç darbeleriyle yeniden ortadan kaldırılması

gerek, diyecektir kendine. Şimdi hangi yöntemlere başvurmalıdır? Derin bilgisinden başka yine ne kalmıştır elinde: bu bilgiyi dile getirerek, yayarak, avuç avuç saçarak, bir gereksinim doğurmayı umar: ve günün birinde güçlü gereksinimden güçlü bir eylem doğacaktır. Bu zorunluluk, bu gereksinim, bu bilgi örneğini nereden aldığına ilişkin hiçbir kuşku kalmasın: burada açık açık tanıklık ediyorum ki, en yüce anlamıyla Alman birliğidir ulaşmaya çalıştığımız, politik bir yeniden birleşmeden daha canı gönülden ulaşmak istediğimiz, Alman tininin ve yaşamının, biçim ve içerik, içsellik ve konvansiyon karışıklığının yok edilmesiyle ulaşılabilecek birliği.—

5.

Bir çağın tarihe çok fazla doyması, yaşama beş açıdan düşman ve tehlikeli görünüyor bana: şimdiye kadar ele alınan içsellik ve dışsallık arasındaki karışıklık böyle bir fazla doyma yoluyla üretilir ve böylelikle kişilik zayıflatılır; bu fazlalık yüzünden bir çağ, en nadir erdeme, adalete, başka bir çağdan daha yüksek derecede sahip olduğu kuruntusuna kapılır; bu fazlalık yoluyla halkın içgüdüleri bozulur ve bireylerin de toplumun da olgunlaşmaları engellenir; bu fazlalık yüzünden, her zaman zararlı bir inanç olan, insanlığın yaşlılığı inancı, geç kalmış ve taklitçi olma duygusu yeşerir; bu fazlalık yüzünden bir çağ, tehlikeli bir ruh hali olan, kendisi hakkında ironiye ve ondan daha da tehlikeli olan kinizme kapılır; ama bu ruh hali içinde gitgide yaşam enerjilerinin felç olduğu ve sonunda yok olduğu, kurnaz, egoist bir pratiğe doğru gelişir.

Şimdi ilk önermemize geri dönelim: modern insan zayıflamış bir kişilikten muzdariptir. Nasıl ki imparatorluk

döneminin Romalı, emri altındaki dünya açısından Romalı olmaktan çıktıysa, sükun eden yabancıların arasında kendi benliğini yitirdiyse ve kozmopolit bir tanrılar, töreler ve sanatlar karnavalında yozlaştıysa; tarihsel sanatçılarıyla kendine sürekli olarak bir dünya sergisinin şenliğini düzenleyen modern insanın da başına aynı şey gelecektir; modern insan ortalıkta dolaşıp keyfine bakan bir seyirci olmuştur; ve büyük savaşların, büyük devrimlerin bile bir an için olsun değiştiremedikleri bir duruma düşmüştür. Savaş henüz sona ermedi ama daha şimdiden basılı kâğıt üzerine yüz bin kez aktarıldı; daha şimdiden, tarihe doymayanların yorgun düşmüş damak zevkine yeni bir uyarıcı olarak sunuluyor. Tellere en kuvvetli bir dokunuşla bile güçlü ve tok bir sesin elde edilmesi hemen hemen olanaksız görünüyor: ses hemen sönümleniyor, bir sonraki anda tarihsel olarak yumuşak, uçucu ve güçsüz tınlamaya başlıyor. Ahlaksal açıdan söylenirse: artık yüce olanda tutunmayı başaramıyorsunuz, eylemleriniz art arda gelen gök gürlemeleri değil, ani darbe-ler gibi. En büyük ve en harika olanı gerçekleştirdiyseniz bile: yine de sessiz, şarkısız Orkus'a¹² çekilmek zorunda. Çünkü eylemlerimizin üzerini hemen tarihsel bir çadırla örttüğünüzde, sanat kaçıp gidiyor. Uzun bir sarsıntı geçirip anlaşılmaz olanı, yüce olan olarak alıkoyması gerektiğinde, orada o anda anlamak, tahmin etmek, kavramak isteyeneye anlayışlı denilebilir; ancak bu, Schiller'in anlayışlıların anlama yetisinden söz ettiği anlamdadır: çocukların gördüğü bazı şeyleri görmez; bu bazı şeyler de özellikle en önemlileridir: bunları anlamadığı için anlayışı çocuktan daha çocuksudur, bölünükten daha böndür — parşömen gibi yüzündeki sayısız kurnazca kıvrıma ve parmaklarının karışmış olanı çözmekteki ustaca deneyimine karşın. Demek ki: içgüdü-sünü yok etmiş ve yitirmiştir, anlama yetisi yalpaladığında ve yolu da

12 Roma mitolojisinde ölümler diyarı ve bu diyarın tanrısı. Yunan mitolojisindeki Ümitsiz PD (Erebus) - <https://rantey.org>

göllerden geçtiğinde, artık “tanrısal hayvanlar”a güvenip dizginleri elinden bırakamaz. Böylece birey kararsız, denge-siz olur ve kendine artık güvenemez: kendi içine gömülür, iç dünyasına, bu demektir ki: öğrenilmiş olup da dışarıya etki etmeyen, yaşama dönüşmeyen öğrenilmişliklerin yığına. Dışsal olana bir kez bakıldığında, içgüdünün tarih yoluyla kovulmasının, insanları âdeta katıksız soyut varlıklara¹³ ve gölgelere dönüştürdüğü fark edilir: artık hiç kimse kendi kişiliğini bu dışsallığa yansıtmaya cesaret edemez, kültürlü insan, bilgin, şair, politikacı maskeleri takar yüzüne. Komik bir oyun oynamanın ötesinde ciddi olduklarına inanıp — çünkü hepsi de ciddi görünürler — bu maskelere el atıldığında, bir anda paçavralar ve rengârenk lekeler kalır ellerde. Bu yüzden daha fazla yanılmamalı, bu yüzden onlara çıkışmalı: “çıkarmak ceketlerinizi, ya da göründüğünüz gibi olun.” Ciddi yaradılışlı her kişi, böyle sözümona gerçekliklerle uğraşmaktan daha iyi işleri olduğu için, artık bir Don Quixote olmamalıdır. Yine de gözünü dört açmalı, her maskelinin karşısında “Dur bakalım, kimsin sen!” diye bağırmalı ve maskesini indirmelidir. Tuhaf! Tarihin insanları her şeyden önce dürüst olmaya — deli bile olursa dürüst olmaya — yüreklendirdiğini düşünmek gerekir; tarihin etkisi her zaman böyle olmuştur, ama artık böyle değil! Tarihsel kültür ve burjuvaların evrensel kıyafeti aynı anda hüküm sürüyorlar. Bugüne kadar “özgür kişilik”ten böylesine gür bir sesle söz edilmemişken, özgürü bir yana kişiliklere bile rastlanmıyor; korkakça örtünmüş evrensel-insanları görüyoruz yalnızca. Birey kendini iç dünyasına geri çekti: dışarıdan artık fark edilmiyor; nedenler ve sonuçlar diye bir şeyin var olabileceğinden kuşku duyabiliriz bu arada. Yoksa büyük tarihsel dünya hareminin bekçisi olarak bir hadımağaları soyu mu gerekiyor? Elbette katıksız nesnellik onlara çok yakışır. Tarihten dışarıya, öykülerden başka bir şey çıkma-

13 Soyut varlıkların bir türü. <http://www.iran-tey.org>

sın, olaylar çıkmasın! diye tarihi gözetlemek görevi kişiliklerin tarih aracılığıyla “özgür” olmalarını önlemek, kendine karşı, başkalarına karşı, sözleriyle ve eylemleriyle hakikatli olmak anlamına geliyor sanki. Ancak bu hakikatlilik sayesinde modern insanın yoksunluğu, iç dünyasındaki sefaleti gün ışığına çıkacaktır; işte o zaman, gerçek gereksinimlere karşılık düşen ve şimdiki genel kültür gibi bu gereksinimler hakkında kendini aldatarak, ayaklı bir yalan haline gelmeyi öğretmeyen ortak bir kültürü yeşertmek için, korkakça soytarılığın yerine sanat ve din gerçek yardımcılar olarak geçeceklerdir.

Genel kültürden muzdarip bir çağda, tüm bilimlerin en hakikatlisi, iffetli çıplak tanrıça felsefe, nasıl da doğal olmayan, yapay ve her hâlükârda yakışksız konumlara düşmek zorunda kalıyor! Bu zorla dayatılmış dışsal tekbiçimlilik dünyasında, yalnız gezginin bilgince monologundan, bireyin tesadüfi avından, akademik ihtiyarlarla çocuklar arasındaki hayattan kopuk bir sırdan, zararsız bir gevezelikten ibaret kalıyor. Hiç kimse felsefenin yasasını kendi başına gerçekleştirmeye yeltenemez; hiç kimse bir filozof gibi eski çağlardaki bir adamın Stoa’ya sadakatini bir kez belirttikten sonra her nerede olursa olsun, her ne işle uğraşırsa uğraşsın, bir Stoacı gibi davranmasını gerektiren, o basit erkekçe sadakate uygun yaşamıyor. Modern felsefe, siyasal ve polisiye yöntemlerle, hükümetler, din kurumları, akademiler, töreler ve insanların korkaklıkları aracılığıyla, bilgince bir görüntüyle sınırlandırılıyor: “öyle olsaydı” diye iç çekmekten ya da “bir zamanlar öyleydi”nin bilgisinden ibaret kalıyor. Tarihsel kültürün içinde, felsefe içsel olarak zapt edilmiş, etkisiz bir bilgiden daha fazlası olmak istediğinde, hiçbir hakka sahip değildir; modern insan cesur ve kararlı olsaydı, düşmanlıkları açısından salt içsel bir varlıktan ibaret olmasaydı felsefeyi aforoz ederdi; şimdi ise felsefenin çıplaklığını utangaçça örtmekle yetiniyor. Evet, felsefece yazılıyor, basılıyor, konuşuluyor.

yor, öğretiliyor, — buraya kadar hemen hemen her şeye izin var, yalnızca eylemde, hani şu yaşamda durum farklı: orada her zaman yalnızca bir şeye izin var ve başka her şey basitçe olanaksız: tarihsel kültür böyle olsun istiyor. Bunlar hâlâ insan mı? diye soruyor kişi o zaman kendisine, yoksa belki de yalnızca birer düşünme, yazma ve konuşma makinesi mi?

Goethe bir defasında Shakespeare hakkında “Hiç kimse maddi kostümlerden, onun kadar nefret etmemiştir,” demişti; “İnsanların içsel kostümünü çok iyi tanır ve orada herkes birbirine benzer. Romalıları mükemmel bir biçimde canlandırdığı söylenir; ben öyle düşünmüyorum; onlar etiyle kemiğiyle düpedüz İngiliz’dirler, ama elbette insandırlar, temeline insandırlar. Ve elbette Romalıların togası da yakışır onlara.” Soruyorum şimdi, günümüzün yazarlarını, halktan adamlarını, memurlarını, politikacılarını Romalıların gibi göstermek mümkün müdür? Kesinlikle böyle bir şey olamaz, çünkü insan değildir onlar, yalnızca etten kemikten taslaklardır ve âdeta somutlaşmış soyut varlıklardır. Karakterleri ve kendilerine özgü bir tarzları varsa bile, o kadar derindedir ki, kesinlikle gün ışığına çıkamaz: onlar olsa olsa “böbrekleri muayene eden kişi” için insandırlar. Başka herkesin gözünde başka bir şeydirler, insan değil, tanrı değil, hayvan değil, yalnızca tarihsel kültür oluşumlarıdır, sadece ve sadece kültür, imge, bir içeriğinin bulunduğu gösterilemeyen biçim, ne yazık ki yalnızca kötü bir biçim ve bunun ötesinde üniforma. Benim önermem de bu anlamda anlaşılmalı ve değerlendirilmeli: Tarihe yalnızca güçlü kişilikler dayanabilir, zayıfları ise tarih tamamen siler. Bunun nedeni de, tarihin geçmişi kendisiyle kıyaslayacak kadar güçlü olmayan duygu ve algıyı şaşkına çevirmesidir. Artık kendine güvenmeye cesaret edemeyen, tarihtekini algılamak için, istem dışı olarak “burada nasıl algılasam?” diye soran biri, yavaş yavaş üretkenliği bırakıp rol yapmaya geçecektir, rol oynayacaktır; ve genellikle

birden fazla rol oynadığı için her biri de kötü ve yüzeysel olacaktır. Yavaş yavaş, bu adam ile tarihsel alanı arasındaki her türlü uyum ortadan kalkar; küçük, edepsiz oğlanların, Romalılara akranlarıymış gibi davrandıklarını görürüz: Yunan şairlerinden geriye kalanları sanki bu bedenler onların kesip biçmesi için hazır bekliyormuş ve birer vilia'ymış¹⁴ gibi eşeleyip kazıyorlar, aslında onların kendi yazınsal bedenleri vilia olabilir. Diyelim ki birisi Demokritos'la ilgileniyor; hep şu soru gelir dilimin ucuna: neden Herakleitos değil? Ya da Philon değil? Ya da Bacon? Ya da Descartes değil? Ve isimler böyle böyle uzayıp gider. Sonra: neden ille de bir filozof? Neden bir şair, bir hatip değil? Ayrıca: neden bir Yunan da, bir İngiliz, bir Türk değil? Geçmiş, orada bir şey bulabilmek için, böyle gülünç bir keyfilikle davranmanızı gerektirmeyecek kadar büyük değil mi? Ama dediğim gibi, hadım soyu bunlar; hadımların gözünde kadınların hepsi birdir, kadındır işte, kendinde kadın, sonsuza dek yaklaşılmayacak olan — işte bu yüzden tarihin kendisi, kendileri asla tarih yapamayacak olanlar tarafından güzelce, “nesnel” bir biçimde korunsun da, sizin ne yaptığınızın bir önemi yoktur. Siz, ebedi-kadın olanın düzeyine asla çıkamayacağınız için, onu kendi düzeyinize indiriyorsunuz ve nötrler olarak, tarihi de bir nötrlük olarak görüyorsunuz. Bu arada, tarihi ebedi-kadın olana benzetirken ciddi olduğum düşünülmesin diye, daha açık konuşmak ve tam tersine tarihi ebedi-erkek olan olarak kabul ettiğimi söylemek istiyorum: tepeden tırnağa “tarihsel kültür”e sahip olanlar için, biri ya da diğeri olması hiç fark etmiyor: kendileri de ne erkek ne de kadındırlar, ikisi birden bile değildirler, her zaman yalnızca nötrdürler, ya da daha kültürlü bir ifadeyle, her zaman ebedi-nesneldirler.

Kişiler, gösterdiğimiz gibi ebedi öznesizlik, ya da denildiği gibi nesnellik olarak söndürüldüklerinde; artık hiçbir şey etkili olamaz üzerlerinde; eylem olarak, edebiyat ola-

14 Değersiz şeyler için. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

rak, müzik olarak iyi ve doğru bir şey gerçekleştirebilir: içi boşaltılmış kültür insanı, hemen yapının ötesine bakar ve eser sahibinin tarihini sorar. Eser sahibinin başka ürünleri de varsa, hemen onun o ana kadarki gelişimini ve gelecekteki tahminî gelişimini yorumlamak gereğini duyar; hemen başkalarıyla kıyaslama yoluna gidilir; konu seçimi, konuyu ele alışı didik didik edilir, parçalara ayrılır, bilgiççe yeniden birleştirilir, genel olarak azarlanır ve kendisine doğru yol gösterilir. En şaşırtıcı olay gerçekleşmiş olabilir, tarihsel açıdan nötrler sürüsü, yazara biraz daha uzaktan bakabilmek için her zaman oradadır. Hemen yankılanır sesleri, ama daima “eleştiri” olarak; oysa eleştirmen olaydan kısa bir süre önce, böyle bir şeyin gerçekleştiğini rüyasında bile görse inanmayacak durumdadır. Hiçbir zaman bir sonuç çıkmaz ortaya. Her zaman yeniden bir “eleştiri” çıkar; bu eleştiri de bir sonuca değil, yalnızca yeniden eleştiriye yol açar. Bu noktada eleştirilerin çoğuna birer sonuç, azına da başarısızlık gözüyle bakmakta görüş birliğine varılmıştır. Temelde, böyle bir “sonuç”la bile her şey eskisi gibi kalır: gerçek bir süreliğine yeni bir şeyler hakkında konuşulur, sonra yine başka yeni bir şey konuşulur ve bu arada her ne yapılıyorsa onu yapmaya devam edilir. Eleştirmenlerinizin tarihsel kültürü, gerçek anlamda bir sonuca, yani yaşam ve eylem üzerindeki bir sonuca yol açılmasına izin vermez: en koyu yazılmış yazının üstüne, kurutma kâğıtlarını anında bastırırlar, en zarif resimlerin üzerine, düzelti olarak görülmesini istedikleri kalın fırça darbelerini vururlar: işte bu da geçmiştir. Eleştirel yazı uçları durmak bilmez; çünkü onun üstündeki hâkimiyetlerini yitirmişlerdir ve onu yönlendirmekten çok, kendileri onun yönlendirmesi altındadırlar. Modern kişiliğin zayıflığı, tam da bu eleştirel coşup taşma ölçsüzlüğünde, Romalıların impotentia¹⁵ dedikleri bu kendi kendine egemen olma eksikliğinde ele verir kendini.

15 Acizlik, özdenetim, güçsüzlük (An Arşivi.) <https://rantey.org>

6.

Bırakalım bu zayıflığı bir kenara. Modern insanın çok övülen bir güçlü yanına bakalım ve kendini ünlü tarihsel “nesnelliği” yüzünden başka zamanların insanlarından daha güçlü, yani a d i l ve daha büyük ölçüde adil saymaya hakkı olup olmadığını soralım. Bu nesnelliğin kökeninde adaletle yönelik daha büyük gereksinimin ve talebin yattığı doğru mudur? Yoksa bambaşka nedenlerin sonucu olduğu halde, yalnızca bu sonucun asıl nedeninin adalet olduğu izlenimini mi uyandırmaktadır? Yoksa modern insanın erdemleri hakkında, fazlasıyla dalkavukça olduğu için zarar veren bir önyargı mı besliyordur? — Sokrates bir erdeme sahip olduğunu zannedip de sahip olmamayı, deliliğe yakın bir dert olarak görüyordu, elbette ki böyle bir kuruntuya kapılmış olmak, bunun tam karşıtı olan, bir hatadan, bir günahattan dolayı acı çektiği kuruntusuna kapılmış olmaktan daha tehlikelidir. Çünkü bu ikinci kuruntu sayesinde belki iyileşmek hâlâ mümkündür; sözü edilen ilk kuruntu ise insanı ya da bir dönemi günbegün daha da kötüleştirir, yani — bu örnekte, adaletsizleştirir.

Doğrusu, saygımızı, adalet dürtüsüne ve gücüne sahip olan kişiden daha fazla hak eden kimse yoktur: çünkü o kimsede erdemler, dört bir yandan nehirleri içine alan dipsiz bir denizdeki gibi birleşir ve gizlenirler. Yargılamakla yetkili kılınmış adil kişinin eli, teraziyi tutarken titremez artık; kendine karşı acımasız davranarak, ağırlıkları koyar üst üste, terazinin kefeleri kalkıp indiğinde gözü kararmaz, yargısını bildirdiğinde sesi ne sert çıkar ne de kırılgan. Katı bir bilgi cini olsaydı, insanüstü ürkütücü bir görkemin saygı duymamız değil korkmamız gereken buz gibi atmosferini yayacaktı çevresine: ne ki, bir insan olması, gevşek bir kuşkudan kesin emin oluşa, sabırlı bir yumuşaklıktan “yapmalısın” buyruğuna, ender rastlanan bir erdem olan yüce gönüllülükten, en

ender rastlanan erdem olan adalete yükselmeye çalışması ve özellikle de her saniye kendi insanlığının vebalini çekmesi ve imkânsız bir erdem uğruna trajik bir biçimde kendi kendini tüketmesi — tüm bunlar onu insan türünün en saygıdeğer örneği olarak yalnız başına olduğu bir yüksekliğe çıkarıyor; çünkü hakikati istiyor o, ama kuru, sonuçsuz bir bilgi olarak değil, düzenleyen ve cezalandıran bir yargıç olarak, bireyin bencilce sahip olduğu bir mülk olarak değil de, bencil mülkiyetlerin tüm sınır taşlarını yerinden oynatma kutsal hakkı olarak hakikati, kesinlikle tek başına avlanan bir avcının yakaladığı av ve zevk olarak değil, tek sözcükle dünya mahkemesi olarak hakikati istiyor. Ancak hakikatli kişi adil olmak için mutlak bir istence sahip olduğu sürece, her yerde düşüncesizce yüceltilen hakikate ulaşma çabasının büyük bir yanı vardır: öte yandan, daha az keskin bir göz, merak, can sıkıntısından korkma, haset, kibir, oyun dürtüsü gibi hakikatle hiçbir ilgisi bulunmayan dürtüleri, kökleri adalette bulunan hakikate ulaşma çabasından ayırt edemez. Bu yüzden dünya “hakikate hizmet edenler”le doluymuş gibi görünür; oysa adalet erdemi çok ender bulunur ki, tanınması daha da enderdir ve hemen hemen her zaman ölüme nefret edilir ondan: buna karşılık görünüşteki erdemler sürüsü her zaman saygı görerek ve caka satarak sürdürür yürüyüşünü. Hakikate hizmet edenler, hakikatte çok azdır, çünkü çok az kişi adil olma yolunda katıksız bir istence sahiptir ve bunların içinde bile çok azı, adil olabilme gücüne sahiptir. Sadece bu istence sahip olmak kesinlikle yeterli değildir: insanlık en korkunç acıları yargı gücünden yoksun adalet dürtüsü yüzünden çekmiştir; bu yüzden genel esenlik, fanatiğin yargıçtan, yargıç olmaya yönelik kör bir hırsın, bilinçli bir yargılayabilme gücünden ayırt edilebilmesi için, yargı gücünün tohumlarının olabildiğince geniş bir alana serpilmesinden daha fazlasını gerektirmeyecektir. Peki yargı gücünü yeşertmenin yolu yordamı nerede bulu-

nur? — bu yüzden insanlar, kendilerine hakikatten ve adaletten söz edildiğinde, kendileriyle konuşanın bir fanatik mi, yoksa bir yargıç mı olduğu konusunda sürekli tereddüt içinde kalacaklardır. Bu yüzden, insanların yargılamak için ne istence ne de güce sahip olanları ve “saf, sonuçsuz” bilgiyi, ya da daha açık olarak, hiçbir şeyle sonuçlanmayan hakikati aramayı kendilerine görev edinenleri, her zaman özel bir iyi niyetle, “hakikatin hizmetindekiler” olarak selamlamış olmaları mazur görülmelidir. Çok fazla önemsiz hakikat vardır; haklarında doğru bir yargıya varmak için, fedakârlık bir yana, kendini aşmak bile gerekmeyen sorunlar vardır. İnsan bu önemsiz ve tehlikesiz alanlarda katı bir bilgi cini olmayı elbette başarabilir; ve buna karşın, zaman özellikle elverişli olduğunda, bilgin ve araştırmacı güruhları böylesi cinlere dönüşmüş olsalar bile — yine de böyle bir zamanda, kesin ve büyük adaletin, kısacası hakikat dürtüsü denilen şeyin en soylu çekirdeğinin eksik olması ne yazık ki mümkündür.

Şimdi, günümüzün tarih virtüözünü gözümüzün önüne getirelim: zamanının en adil adamı o mudur? Doğrudur, kendi içinde öyle bir algılama yumuşaklığı ve hassaslığı geliştirmiştir ki, insana dair hiçbir şey ona yabancı kalmaz; en değişik zamanlar ve kişiler, onun lirinde hemen birbirine yakın sesler olarak tınlar: ses veren bir pasifliğe dönüşmüştür, ses verişiyle benzer pasifler üzerinde etkili olur: sonunda bir zamanın tüm havası böyle iç içe geçerek vızıldayan yumuşak ve akraba seslerle dolar. Ancak bana öyle geliyor ki, her özgün tarihsel ana sesin yalnızca üst perdelerdeki tonları duyuluyor: yüzeysel — ince ve sivri tel seslerinden, özgün sesin kaba ve güçlü yanı tahmin edilemiyor. Oysa özgün ses eylemleri, zorunlulukları, korkuları uyandırır; bu ince ses ise bizi pırpıplar ve ehli keyif pısıırıklar haline getirir; sanki Eroika Senfonisi,¹⁶ iki flüt için düzenlenmiş de hayal

16 Eroika: Ludwig van Beethoven'ın 3. senfonisi. Kahramanlık senfonisi diye de anılır. (çüü)retsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

âlemindeki afyonkeşlerin hizmetine sunulmuş gibidir. Buna bakılarak, modern insanın en büyük iddiasının, daha üstün ve daha saf bir adillik iddiasının, bu virtüözlerde ne kadar geçerli olacağı, şimdiden anlaşılabilir; bu erdemin asla hoş bir yanı yoktur, çekici dalgalanmaları bilmez, katı ve dehşetlidir. Onunla kıyaslandığında bazı ender tarihçilerin özelliği olan yüce gönüllülük bile, erdemler merdiveninin ne kadar da alt bir basamağında yer alır! Ama birçokları, geçmiş sert bir vurgulama yapılmadan ve nefret içermeyen bir anlatımla anlatıldığında, deneyimsiz kişinin bunu adaletlilik erdemi olarak yorumlayacağı gibi akıllıca bir varsayım- la, salt hoşgörölü davranma, yadsınamaz olanı kabul etme, ılımlı ve iyi niyetli bir mazur gösterme ve düzeltme yoluna gidiyor. Ancak, yalnızca üstün güç yargılayabilir; zayıf olan ise güçlüymüş gibi rol yapmak ve yargıç sandalyesindeki adaletli bir oyuncuya dönüştürmek istemiyorsa, hoşgörölü olmak zorundadır. Hatta geriye korkunç bir tarihçi türü daha kalıyor: çalışkan, kesin ve dürüst karakterler — ama dar kafalılar; bunlarda adil olma yönündeki iyi niyet de, yargıçlık duygusu da vardır: gelgelelim verdikleri tüm kararlar — bildik yeminli kurulların verdikleri kararların yanlış oluşuyla hemen hemen aynı nedenden ötürü — yanlıştır. Dolayısıyla tarihsel yeteneğe sıklıkla rastlamak, son derece olasılık dışıdır! Oynadıkları kötü oyun sırasında enikonu nesnel bir yüz ifadesine bürünen maskeli egoistleri ve partileri burada hiç saymıyoruz. Tarihçiler olarak, tam da kendi yaşadıkları zamanın tüm popüler görüşler açısından haklı olduğuna ve bu zamana uygun yazmanın, genel olarak haklı olmak anlamına geldiğine dair naif bir inanışla yazan, tamamen düşüncesiz insanları da dikkate almıyoruz; her bir din bu inanç içinde yaşar ve dinlerdeki bu inanç hakkında daha fazla söylenecek bir şey yoktur. Bu naif tarihçiler, “nesnellik” deyince, geçmiş görüşlerin ve eylemlerin, kendi yaşadıkları zamanın genel geçer görüşlerine göre

değerlendirilmesini anlıyorlar: tüm hakikatlerin kanonunu bunda görüyorlar; onların işi, geçmişî zamana uygun beylik düşünceye uydurmaktır. Buna karşılık, söz konusu popüler görüşleri kanonik olarak kabul etmeyen her türlü tarih yazımına da “öznel” diyorlar.

Nesnellik sözcüğünün en üst yorumlanışında bile bir yanılsama yok mudur? Çünkü bu sözcükten, tarihçinin bir olaya tüm güduları ve sonuçlarıyla, kendi öznesi üzerinde hiçbir etkide bulunmayacak kadar saf bir biçimde baktığı bir durum içinde olması anlaşılıyor: ressamın fırtına, şimşekler ve gök gürlemeleri altında bir manzarada ya da dalgalı denizde kendi iç görüntüsüne bakışındaki o estetik fenomen, kişisel ilgiden o kopmuşluk kastediliyor, şeylerin içine tamamen dalmışlık hali kastediliyor: oysa, şeylerin böyle bir ruh hali içindeki insana gösterdikleri görüntünün, şeylerin empirik özünü verdiğini düşünmek bir batıl inançtır. Yoksa böylesi anlarda şeylerin, kendi etkinlikleriyle âdeta suretlerini edilgin bir zemine çıkartmaları, resmetmeleri, fotoğraflarını çekmeleri mi bekleniyor?

Bu bir mitoloji, hem de kötü bir mitoloji olurdu: ayrıca söz konusu anın sanatçının iç dünyasındaki tam da en güçlü ve en kendiliğinden üretme anı olduğu, en üst türden bir kompozisyon anı olduğu, ortaya çıkan sonucun da tarihsel açıdan doğru bir resim değil, elbette sanatsal açıdan doğru bir resim olacağı unutuluyor. Tarihi bu biçimde nesnel olarak düşünmek, yani her şeyin art arda geldiğini düşünüp tek tek olaylardan bir bütün örmek, her yerde, olaylarda bulunmayan bir amaç birliğinin oraya yerleştirilmesi gerektiğini varsaymak, tiyatro yazarının gizli işidir. İnsan, geçmişî böylece üzerine bir ağ örerek ele geçiriyor, böylece insanın sanat dürtüsü dile geliyor — ama hakikat dürtüsü, adalet dürtüsü değil. Nesnelliğin ve adaletin birbiriyle ilişkisi yoktur, içinde bir nebze bile empirik hakikat barındırmayan ama yine de nesnellik sıfatından en üst derecede hak iddia edebilen bir

tarih yazımı düşünülebilir. Hatta Grillparzer şunları söyleyebilmiştir: “Tarih insanın tininin, nüfuz edilemez olayları algılayış tarzından başka nedir ki; birbiriyle ilişkili olup olmadıklarını ancak tanrının bilebileceği şeyleri ilişkilendirir, anlaşılmaz olanın yerine anlaşılır bir şeyi koyar; dışarıya yönelik amaçlılık kavramlarını, ancak içe yönelik bir amaçlılığa sahip bir bütüne atfeder; binlerce küçük nedenin etkili olduğu yerde bir rastlantının varlığını kabul eder. Her insanın kendine özel bir zorunluluğu vardır; öyle ki birbirine paralel milyonlarca doğrultu, eğri ve düz çizgiler halinde yan yana ilerler, birbirleriyle kesişir, birbirini destekler, engeller, ileriye ve geriye doğru iter ve böylelikle birbirleri için bir rastlantı karakterine bürünür, doğal olayların etkilerini denkleştirerek, tüm olup biteni kuşatıp kapsayan bir zorunluluğun varlığını kanıtlamayı olanaksızlaştırır.” Gelgelelim, şimdi şeyler üzerine o “nesnel” bakışın ürünü olarak tam da böyle bir zorunluluk gün yüzüne çıkartılacak! Tarihçinin inanç ilkesi olarak telaffuz edildiğinde ancak mucizevi bir şekil alabilen bir varsayımdır bu; Schiller tarihçi hakkındaki şu sözüyle bu kabulün aslında öznel olduğunu çok iyi anlamış görünüyor: “Olaylar kör tehlikeden, kuralsız özgürlükten kaçınmak ve — elbette yalnızca tarihçinin hayal gücünde var olan — uyumlu bir bütün içinde uygun bir unsur olarak yerini almak için art arda birbirini izlerler.” Peki ya ünlü bir virtüöz tarihçinin inançla ortaya koyduğu, totoloji ile saçmalık arasında yapmacıklık içinde süzülen iddiaya ne demeli: “insanın tüm yapıp ettiklerinin, olayların sessiz ve çoğu kez dikkatlerden kaçan ama muazzam ve durdurulamaz akışına tabi oluşlarından başka bir şey değildir”. Böyle bir cümlede artık gizemli hakikatin gizemsiz hakikatsizlik olduğu sezilmez; tıpkı Goethe’nin saray bahçıvanının “doğaya bir şeyi zorlamak mümkündür ama dayatmak mümkün değildir,” deyişi gibi; ya da Swift’in anlattığı bir panayır çadırının kapısındaki tabela gibi: “Bu-

rada, kendisi haricinde, dünyanın en büyük filini görebilirsiniz.” İnsanın yapıp ettikleriyle, olayların akışı arasında nasıl bir çelişki vardır? Bir cümlesini aktarmış bulunduğumuz tarihçi gibi tarihçilerin, genelliğe ulaştıklarında artık hiçbir şey öğretmedikleri ve karanlıklardaki zayıflıklarının duygusunu gösterdikleri dikkatimi çekiyor. Diğer bilimlerde genellemeler, yasaları içerdikleri sürece en önemli şeylerdir: fakat yukarıda örneğini verdiğimiz gibi cümleler yasa yerine geçeceklerse, o zaman buna tarih yazıcısının emeğinin israf edildiği gerekçesiyle karşı çıkılabilir; çünkü bu tür cümlelerde, sözünü ettiğimiz karanlık ve kopmaz tortunun ayrılmasından sonra geriye kalan şey — bilinen hatta sıradan bir şeydir, çünkü en küçük bir deneyim alanında bile herkesin gözünün önüne gelecektir. Fakat bu yüzden bütün bir halkı rahatsız etmenin, bunun için yıllarca zorlu çabalar göstermenin, doğa bilimlerinde bir yasayı türetmek için yeterli bir deney dağarcığına sahip olunduktan sonra bile deney üstüne deney yapmaya devam etmekten hiçbir farkı yoktur: üstelik Zöllner’e göre günümüzün doğabilimleri, sayıları anlamsız bir aşırılıktaki deneyden muzdariptirler. Bir tiyatro oyununun değeri yalnızca sonuçta varılan ana düşünceye dayanıyorsa, oyunun kendisinin hedefe ulaşmak için aşılması gereken olabildiğince uzun, sapa ve meşakkatli bir yol olması gerekirdi; umarım ki tarih bilimi de asıl öneminin, sanki bir tür çiçek ve meyveymiş gibi genel düşüncelere dayanmadığını: asıl değerinin, bilinen belki de sıradan bir konuyu, gündelik bir ezgiyi zekice yeniden betimlemeye, yükseltmeye, kapsayıcı bir simge haline getirmeye ve böylelikle özgün konudan, derin fikirden, güç ve güzellikten oluşan bir dünyanın varlığını sezdirmeye dayandığını görsün.

Bunun için her şeyden önce büyük bir sanatsal güç, konu üzerinde yaratıcı bir biçimde oyalanma, empirik verilere seve isteye dalmış olma, verili tipler üzerinde kurmacayı sürdürme gerekir — bunun için elbette olumlu bir özellik

olarak nesnellik gerekir. Ne var ki çoğu kez nesnellik laftan ibaret kalıyor. Sanatçı gözünün iç dünyada şimşekler çakar-ken dışarıya karşı kıpırtısız ve karanlık dinginliğinin yerini, yapmacık bir dinginlik alıyor; duygu ve ahlak gücü eksikli-ği de, keskin bir gözlem soğukkanlılığı kılığına bürünüyor. Bazı vakalarda, zihniyet bayağılığı, yalnızca can sıkıcılığıyla dingin, kıpırtısız bir izlenim bırakan vasat insan bilgeliği, öznenin sustuğu ve tamamen fark edilemez kaldığı sanat- sal durumu taklit etmek için öne çıkmaya yelteniyor. Sonra kesinlikle heyecanlandırmayan ne varsa o seçiliyor: doğru sözcük, özellikle en kuru sözcüktür. Hatta, geçmişin belirli bir anını serimleme işinin, tam da o anla hiç ilgisi ol- m a y a n kişiye düşeceğini varsaymaya kadar gidiliyor. Fi- lologlarla Yunanların birbirleriyle ilişkisi genellikle böyledir: birbirleriyle hiçbir ilişkileri yoktur — elbette buna da “nes- nellik” deniliyor! Özellikle de en yüce ve en nadir olanın se- rimlenmesi gerektiğinde, kasıtlı ve sergilenen bir tarafsızlık, seçilmiş soğukkanlı, sığ bir güdümlenme sanatı, âdeta öfke uyandırıcı bir biçimde orada hazır ve nazırdır — tarihinin k i b r i kendini nesnel gibi gösteren bu aldırıışsızlığa var- dığında. Ayrıca böyle yazarlar hakkında yargıda bulunur- ken, her adamda ne kadar akıl eksigi varsa o kadar kibir fazlası bulunduğu ilkesini dikkate almak gerekir. Hayır, hiç olmazsa dürüst olun! Gerçek nesnellik olarak adlandırılma- sı gereken sanatsal gücün görüntüsünün peşinde olmayın, adillerin müthiş görevi için kutsanmış değilseniz, adil olma görüntüsünün peşinde koşmayın. Sanki gelmiş geçmiş her şeye karşı adil olmak zorunluluğu, tüm zamanların bir göre- viymiş gibi! Zamanların ve kuşakların, tüm eski zamanların ve kuşakların yargıcı olmaya bile asla hakları yoktur: böyle sıkıcı bir görev, ancak her zaman tek tek bireylere, üstelik de en nadir olanlarına düşer. Yargıda bulunmaya kim zorlu- yor sizi? Hem sonra — isteyince adil olabiliyor musunuz, bir deneyin bakalım kendinizi! Yargıç olduğunuzda, yargılana-

cak kişiden daha yüksekte olmanız gerekir; oysa siz sadece ondan daha sonra geldiniz, o kadar. Sofraya en son oturan misafirlerin, son kalan yerlere oturması da adildir: siz baş köşeyi mi istiyorsunuz? Hiç olmazsa en üstün ve en büyük olanı yapın da belki o zaman, en son gelseniz bile, bir yer açarlar size.

Ancak bugünün en üstün gücüyle yorumlayabilirsiniz geçmiş: ancak en soylu niteliklerinizi sonuna kadar seferber ederek öğrenebilirsiniz, geçmişte öğrenmeye ve korumaya değer ve büyük olanın ne olduğunu. Her şey dengi dengine! Yoksa geçmiş kendi düzeyinize indirmiş olursunuz. En nadir adamların kafasından çıkmamış bir tarih yazımına inanmayın; tininiz genel bir şeyi dile getirmeye ya da çok bilinen bir şeyi yeniden telaffuz etmeye zorlandığında, fark edeceksiniz onun kalitesini: gerçek bir tarihçi öyle bir güce sahip olmalıdır ki, çok bilinen bir şeyi, hiç duyulmamış bir şeye dönüştürebilmeli ve genel olanı, derinlikteki basitliğin ve basitlikteki derinliğin kavranılmasını sağlayacak şekilde, basit ve derin bir biçimde bildirmelidir. Hiç kimse aynı zamanda büyük bir tarihçi, sanatsal yetenek sahibi bir insan ve de düzkafalı biri olamaz: buna karşılık, toprağı taşıyan, kürek sallayan ve eleyen işçileri elbette büyük birer tarihçi olamayacakları için küçümsememek gerekir; onlar, diğerleriyle de karıştırılmamalı, ustanın hizmetindeki lüzumlu kalfalar ve çıraklar olarak görülmelidir: örneğin Fransızların, M. Thiers'in¹⁷ tarihinden Almanlarda mümkün olduğundan daha büyük bir naiflikle söz edişleri gibi. Bu işçiler zamanla büyük bilginler olacaklardır, ama bu yüzden henüz bir usta olamazlar. Büyük bir bilgin ve büyük bir düzkafa — daha kolaydır bunların bir arada olması ve bir şapkanın altına sığması.

17 M. Thiers, Adolphe Thiers (1797-1887): Fransız tarihçi ve devlet adamı. (ç.n.)

Demek ki: tarihi, deneyimli ve üstün olan yazar. Her-kesten daha büyük ve daha üstün bazı şeyler yaşamamış birisi, geçmişteki büyük ve yüce şeyleri yorumlamayı da bilemeyecektir. Geçmişin sözü daima bir kehanet sözüdür: onu ancak geleceğin mimarı, bugünün bilen kişisi olarak anlayabilirsiniz. Delphoi'nin olağanüstü derin ve uzun erimli etkisi, şimdi özellikle, Delphoi rahiplerinin geçmişi çok iyi biliyor oluşlarıyla açıklanıyor; şimdi, geçmişi yargılamaya ancak geleceği inşa edenin hakkı olduğunu bilmenin sırasıdır. İleriye doğru bakmakla, önünüze büyük bir hedef koymakla, şimdi bugününüzü çöle çeviren ve her türlü huzuru, huzur içindeki her türlü büyümeyi ve olgunlaşmayı âdeta olanaksız kılan o bereketli analitik dürtüyü de dizginlemiş oluyorsunuz aynı zamanda. Büyük ve kapsamlı bir umudun, umut içinde bir çabanın tahta perdesini çekin etrafınıza. Geleceğe uygun düşecek bir imge oluşturun içinizde ve taklitçiler olduğunuza dair boş inancı unuttun gitsin. Gelecekteki yaşam üzerine kafa yordunuzda, düşünecek ve kuracak yeterince şeyiniz var demektir; fakat “nasıl?” ve “neyle?” sorularının yanıtını vermesini de beklemeyin tarihten. Buna karşılık, büyük adamların tarihinde gününüzü yaşadığınızda, bu tarihten yüce bir buyruğu, olgunlaşmayı öğrenirsiniz; ve sizi olgunlaşmamışları tahakküm altında tutmak ve sömürmek için, olgunlaşmanıza izin vermemeyi kendi yararına gören zamanın eğitim büyüsünden kaçıp kurtulmayı öğrenirsiniz. Biyografilere gerek duyduğunuzdaysa: “Bay Filanca ve Zamanı” nakaratına uyanları değil, kapak sayfasında “Zamanına Karşı Bir Savaşçı” diye yazması gerekenleri istersiniz. Ruhlarınızı Plutarkhos'la doyurun, onun kahramanlarına inanarak, kendinize inanmaya cesaret edin. Böyle yüz tane çağdışı eğitilmiş, yani olgunlaşmış ve kahramanca olana alışmış insanla, bu zamanın bütün bu gürültülü pislik eğitimi sonsuza dek susturulabilir. —

7.

Tarih duyusu dizginsizce hüküm sürdüğünde ve gidebileceği yere kadar gittiğinde, geleceğin köklerini söker, çünkü yanılısamları yok eder ve mevcut şeylerin içinde yaşayabildikleri biricik atmosferi ellerinden alır. Bu yüzden tarihsel adalet, gerçekten ve saf bir anlayışla uygulansa bile, canlı olanların kuyusunu kazdığı ve onları tuzaga düşürdüğü için korkunç bir erdemdir: onun hüküm verşi her zaman için bir yok edıştır. Tarihsel dürtünün ardında bir inşa dürtüsü yoksa, yıkma ve enkaz kaldırma işlemi, umutlarda yaşayan bir gelecek, açılan arsada kendi binasını inşa etsin diye yapılmıyorsa, adalet tek başına hüküm sürüyorsa, o zaman yaratıcı içgüdü zayıflatılır ve cesareti kırılır. Örneğin tarihsel bilgi içindeki yeri saf adaletin hükmü altında değiştirilecek bir din, tamamen bilimsel olarak algılanacak bir din, bu yolun sonunda âdeta yok edilir. Bunun nedeni, tarihsel inceleme sırasında her defasında çok fazla yanlış, kaba, insanlık dışı, saçma, şiddet içeren unsurun gün ışığına çıkması ve yaşamak isteyen her şeyin içinde yaşayabileceği biricik ortam olan dindarca yanılısama ruh hâlinin, zorunlu olarak un ufak olmasıdır: oysa insan yalnızca sevgi içinde, yalnızca sevgi yanılısamasına kapılmış bir halde, yani mükemmel ve haklı olana koşulsuz bir inanç içinde yaratır. Bir kimse bundan böyle koşulsuz sevmemeye zorlanırsa, gücünün kökleri sökülüş olur: kuruyup gitmek, yani samimiyetsizleşmek zorunda kalır. Böylesi sonuçları açısından tarih sanatın tam karşı kutbunda yer alır: ve tarih ancak bir sanat yapıtı olarak yeniden biçimlendirilmeye, yani katıksız bir sanatsal yapı olmaya tahammül ederse, belki o zaman içgüdüleri koruyabilir, hatta uyandırabilir. Ne var ki, bu tarz bir tarih yazımı, zamanımızın analitik ve sanatsallıktan uzak yönleriyle tamamen çelişecektir, hatta zamanımız tarafından bir sahtelik olarak algılanacaktır. İçsel bir inşa dürtüsü tara-

fından yönlendirilmeden, yalnızca yıkıp duran bir tarihse, zamanla araçlarını koflaştırır ve yapmacık hâle getirir: çünkü böylesi insanlar yanılsamaları bozarlar, “doğa kendisinin ve başkalarının içindeki yanılsamayı bozanı, en zalim bir tiran gibi cezalandırır.” Gerçi hayli uzunca bir süre tarihle tamamen masum ve düşüncesiz bir biçimde, sanki o da diğerlerinden farksız, herhangi bir uğraşmış gibi ilgilenilebilir: özellikle yeni teoloji, tarihi katıksız bir masumiyet içinde ele almış görünüyor ve böylelikle, herhalde isteğinin çok dışında, Voltaire’ci *écrasez’in*¹⁸ hizmetinde olduğunu şimdi bile fark etmek istemiyor. Kimse bunun ardında yeni, güçlü inşa içgüdüleri bulunduğunu tahmin etmesin: yoksa sözümona Protestanlar Birliği’ni¹⁹ yeni bir dinin ana karnı olarak ve sözgelimi hukukçu Holtzendorf’u da (çok daha sözümona Protestan İncili’nin yayıncısı ve önsözcüsü) Ürdün Nehri kenarındaki Vaftizci Yahya²⁰ olarak kabul etmek gerekirdi. Bazı kafalarda dumanı hâlâ tüten Hegel’ci felsefe, söz konusu masumlüğün propagandasını yapmak için belki bir süre işe yarayabilir: “Hıristiyanlık idealini” çok çeşitli eksik “görünüş biçimleri”nden ayırmak ve hep daha saf biçimlerde sonunda elbette en saf, en saydam, hatta görünmez biçimde, şimdiki *theologus liberalis vulgaris’in*²¹ beyninde açığa vurmasının “bu idealin heveskârlığı” olduğuna kendini ikna etmek suretiyle. Fakat bu tertemiz Hıristiyanlıkların, temiz olmayan daha eski Hıristiyanlıklar hakkında söylediklerine kulak misafiri olan birinin edineceği izlenim, çoğu zaman Hıristiyanlığın sözünün bile edilmediğidir, aksine — peki şimdi neyi düşünmemiz gerekiyor? “Yüzyılın en büyük

18 *Écrasez* (Fr.): Ezin! Burada, Voltaire’in kilise düşmanlığı kastediliyor. (ç.n.)

19 Protestanlar Birliği: Protestan Alman prenslerinin 1608- 1621 yılları arasında oluşturduğu askeri ittifak. (ç.n.)

20 Vaftizci Yahya: İsa’nın geleceğini bildiren peygamber olarak kabul edilir. İsa’yı vaftiz etmiştir. Bkz. Matta’ya göre İncil 14, Luka’ya göre İncil 7. (ç.n.)

21 Halk yığınları için liberal teologlar. (Lat.) (ç.n.)

teoloğu”nun Hıristiyanlığı “Tüm gerçek dinlerle ve salt olası olan başka birkaç dinle de duygudaşlık kurmaya” izin veren din olarak tanımladığını görüyorsak ve “hakiki kilise”nin, “hiçbir sınır çizgisi bulunmayan, akışkan bir kütle olması, her parçanın kâh orada kâh burada olması ve hepsinin barış içinde birbirine karışması” gerekiyorsa? — Bir kez daha, neyi düşünmemiz gerekiyor?

Hıristiyanlıktan öğrenilebilecek olan: tarihselleştirici bir incelemenin etkisi altında koflaştığı ve doğallığını yitirdiği, sonunda tamamen tarihsel, yani adil bir incelemenin onu Hıristiyanlık hakkında saf bilgiye dönüştürdüğü ve böylelikle yok ettiği, yaşayan her şeyin üzerinde gözlemlenebilir: sonuna kadar teşrih edilirse ölmekte ve üzerinde tarihsel neşter vurma denemelerine başlandığında, acılar içinde hastalıklı bir yaşam sürmektedir. Almanların arasında, Alman müziğinin dönüştürücü ve düzeltici, iyileştirici gücüne inanan insanlar var: bunu öfkeyle algılıyorlar ve Mozart ile Beethoven gibi adamların üstünün daha şimdiden biyografilerin bilgince kargaşasıyla örtülmüş olmasının ve tarihsel eleştirinin işkence sistemiyle, binlerce ısrarcı soruya yanıt vermek zorunda bırakılmalarının, kültürümüzün en canlılarına yapılmış bir haksızlık olduğunu düşünüyorlar. Yaşamın ve yapıtların sayısız ince ayrıntısı meraklı gözlere maruz bırakılıp, bilgi sorunları, yaşamanın ve tüm sorunları unutmamanın öğrenilmesi gerektiği yerde çözülmeye çalışıldığında, canlı etkileri henüz kesinlikle sona ermemiş olan, zamansız yere öldürülmüş ya da en azından feda edilmiş olmayacak mıdır? Bu tür modern biyografi yazarlarından yalnızca iki tanesinin, Hıristiyanlığın ya da Luther’ci Reformasyon’un doğum yeri hakkında kafa yormasını sağlayan pragmatikleştirici yavan merakları, her türlü hayaletimsi *actio in distans*’i²² olanaksız kılmaya ancak yetecektir: tıpkı en zavallı bir hayvanın en muazzam meşe ağacının filizlenmesini engelleyebilmesi gibi.

22 Uzaktan etkileme (büyü yapma anlamında). (Lat.) (ç.n.)

Canlı olan her şeyin, çevresinde bir atmosfere, gizemli bir buğu halesine gereksinimi vardır; bu örtü elinden alındığında, bir din, bir sanat, bir deha atmosfersiz bir gezegen gibi dönmeye mahkûm edildiğinde: onun hızla kurumasına, katı ve verimsiz olmasına da şaşmamak gerekir. Hans Sachs'ın Meistersingern'lerinde²³ söylediği gibi:

“Birazcık hayal olmadan asla gerçekleşmeyen
tüm büyük şeyler için geçerlidir bu.”

Olgunlaşmak isteyen her halkın, dahası her insanın etrafını kuşatan böyle bir hayale, böyle koruyucu ve örtücü bir buluta gereksinimi vardır; oysa şimdi genel olarak olgunlaşmaktan nefret ediliyor, çünkü tarihe yaşamdan daha fazla saygı duyuluyor. Hatta, şimdi “bilimin yaşam üzerinde egemen olmaya başladığına” seviniliyor: buna ulaşılması mümkündür; ama elbette, böylesine egemen olunmuş bir yaşamın çok bir değeri yoktur, çünkü o çok daha az yaşamdır ve gelecek için de, eskiden bilim yoluyla değil, içgüdüler ve güçlü hayal imgeleri yoluyla egemen olunmuş yaşamdan çok daha az yaşam barındırır içinde. Böyle bir yaşam, söylendiği gibi, tamamlanmış ve olgunlaşmış, uyumlu kişiliklerin çağı da değil kesinlikle, olabildiğince yararlı bir ortaklaşa çalışmanın çağı olacaktır. Bunun da tek bir anlamı vardır: insanlar olabildiğince erkenden işe koyulmak için zamanın hedeflerine yöneltileceklerdir: henüz olgunlaşmadan önce, aslında hiç olgunlaşmasınlar diye genel yararlılıkların fabrikasında çalışmaları gerekecektir — çünkü olgunlaşmak, “emek piyasası”ndan bir sürü enerjiyi uzaklaştıracak bir lüks sayılacaktır. Bazı kuşların gözleri, daha güzel ötsünler diye kör edilir: günümüz insanların dedelerinden daha

23 Hans Sachs (1494-1576): Alman oyun yazarı. Müzik ve edebiyat loncalarının ‘Meistergesang’ türünde 4275 ürün verdi. Luther’ci reform hareketini destekledi. Wagner, *Die Meistersinger von Nürnberg* operasında Hans Sachs’ı anlatır. (ç.n.)

güzel şarkı söylediklerini sanmıyorum, ama erken yaşta kör edildiklerini biliyorum. Bu işte, onları kör etmekte kullanılan lanetli araç ise, pek fazla parlak, pek fazla apansız, pek fazla değişen ışıktır. Genç insan, binlerce yıl boyunca kırbaçlanıyor: bir savaştan, diplomatik bir eylemden, bir ticaret politikasından hiçbir şey anlamayan gençler, siyasal tarihe giriş için uygun bulunuyorlar. Genç insan tarihin içinden nasıl yürüyorsa, biz modernler de, sanat salonlarında öyle yürüyoruz, konserleri öyle dinliyoruz. Çok iyi hissediliyor ki: bunun sesi ötekinden farklı çıkıyor, bunun etkisi ötekinden farklı: yabancılaşma duygusunu giderek daha çok yitirmek, artık hiçbir şeye olağanüstü şaşırmamak, sonunda her şeye tahammül etmek — işte buna deniliyor tarih duygusu, tarih kültürü. Anlatımı süslemeden söyleyecek olursak: sökün edip gelenin kütlesi öyle büyük ki; öyle yabancılaştırıcı, barbar ve zorba ki, “iğrenç külçeler halinde yuvarlanarak” gençliğin ruhuna öyle büyük bir güçle giriyor ki, gençliğin ruhu ancak kasıtlı bir kalın kafalılıkta buluyor kurtuluşu. Temelde daha incelmış ve daha güçlü bir bilincin bulunduğu yerde, elbette başka bir duygu da çıkıyor ortaya: tiksinti. Genç insan böylelikle vatansızlaştı ve tüm törelerden ve kavramlardan kuşkulandır. Şimdi biliyor ki: her zaman başka türlüydü, senin nasıl olduğun değildir önemli olan. Melankolik bir duygusuzluk içinde görüşlerin önünden geçişini seyrediyor ve Hölderlin’in, Diogenes Laertius’un Yunan Filozoflarının Yaşamı ve Öğretileri hakkında yazdıklarını okurken söylediği sözü ve içinde bulunduğu ruh hâlini kavlıyor: “daha önce birkaç kez karşılaştığım şeyi, burada yeniden gördüm: insani düşüncelerin ve sistemlerin geçici ve değişken yönü genellikle asıl gerçek olanlar denilen yazgılardan daha trajik göründü bana.” Hayır, böylesine bastırıcı, bayıltıcı ve şiddetli bir tarihleştirme, eskilerin gösterdiği gibi gençler için kesinlikle gerekli değildir ve hatta, yenilerin gösterdiği gibi son derece de

tehlikelidir. Şimdi şu tarih öğrencisine, çok erkenden âdeta çocukluk yaşında belirginleşmiş bir koflaşmanın mirasçısına bir bakalım. Şimdi “yöntem” onun kendi işi olmuştur, ustasının tarzındaki doğru kavrayış ve seçkin vurgu ona özgü olmuştur; geçmişin son derece yalıtılmış küçük bir bölümü onun kavrayışının ve öğrendiği yöntemin kurbanı olmuştur; şimdiden üretmiştir, hatta daha gururlu bir sözcükle, “yaratmıştır”; şimdi eylem yoluyla hakikatin hizmetçisi ve tarihsel dünya alanlarının da efendisi olmuştur. Daha bir çocukken “olmuş”tu, şimdi aşırı olgunlaşmıştır: onu şöyle bir sallamak yetecektir, o zaman bilgelik kucaklara patır patır dökülecektir; ne ki bu bilgelik çürümüştür ve her elması kurtludur. İnanın ki: insanların olgunlaşmadan önce bilim fabrikasında çalışmaları ve yararlı olmaları gerekirse, bu fabrikada vakitsiz istihdam edilen köleler gibi, bilimin kendisi de kısa sürede mahvolur gider. Kendi başlarına yararlılıklardan bağımsız, yaşam galesinin üstünde düşünölmeleri gereken bu tür ilişkileri tanımlamak için kölecilerin ve işverenlerin jargonunu kullanmanın şimdiden gereklileştiğine üzüliyorum: ne var ki, en genç bilginler kuşağı betimlenmek istendiğinde, “Fabrika, emek piyasası, arz, verimlileştirme” gibi sözcükler — egoizmin tüm yardımcı fiilleri gibi — ister istemez dökölüyorlar insanın dudaklarından. Su katılmamış vasatlık giderek daha da vasatlaşıyor, bilim ekonomik anlamda giderek daha da verimlileşiyor. En yeni bilginler aslında yalnızca tek bir noktada bilgi sahibidirler, bu noktada geçmişin tüm insanlarından daha fazla bilgi sahibidirler; geri kalan tüm noktalarda — dikkatli konuşacak olursak — eski tarzda tüm bilginlerden olağanüstü farklıdır. Yine de kendilerine saygı gösterilmesini ve ayrıcalıklar tanınmasını istiyorlar; sanki devlet ve kamuoyu yeni paraları da eski paralarla aynı değer üzerinden almakla yükümlüymüş gibi. Ameleler aralarında bir iş sözleşmesi imzaladılar ve dehanın gereksizliğini ilan ettiler — böylece her ameleye deha damgası vurulsun

diye: herhalde ilerki zamanlarda, onların yapılarının inşa edilmiş değil, istiflenmiş bir yapı olduğu görülecek. Modern mezbaha ve kurban nidası olan “İşbölümü! Hizaya ve sıraya!” sloganını hiç yorulmaksızın dillerinden düşürmeyenlere açıkça ve kesinlikle söylemek gerekir ki: bilimi olabildiğince hızla ilerletmek isterken, onu olabildiğince hızla yok edeceksiniz: tıpkı yapay bir biçimde olabildiğince çabuk yumurtlamaya zorladığınız tavuğun ölüp gitmesi gibi. Evet, bilim son birkaç on yılda şaşılacak ölçüde hızlı ilerledi: ama şimdi şu bilginlere, şu bitkin tavuklara bir bakın. Bunlar hakikaten “uyumlu” doğalar değiller: ancak her zamankinden daha fazla gıdaklayabiliyorlar, çünkü daha sık yumurtluyorlar: aslında (kitaplar giderek kalınlaştığı halde) yumurtaları giderek küçüldü. En son ve en doğal ürün olarak da, bilimin (“feminize edilmesi” ve “çocuksulaştırılması”nın yanı sıra) çok yaygın bir kabul gören “popülerleştirilmesi” ortaya çıkıyor: bunun anlamı, bilim ceketinin “karışık kitle”nin bedenine göre biçilmesidir: burada terziliğe yakışan bir etkinliği, kendisi de terziliğe yakışan bir Almancayla ele almış olduk. Goethe bunu bir kötüye kullanma olarak gördü ve bilimlerin dış dünya üzerinde yalnızca yükseltilmiş bir pratikle etkili olmalarını istedi. Ayrıca eski bilgin kuşaklarına böyle bir kötüye kullanma ağır ve zahmetli geliyordu: yine haklı nedenlerle genç bilginlere de kolay geliyor, çünkü kendileri de çok küçük bir bilgi çevresi dışında, çok karışık bir kitle oluşturuyorlar ve bu kitlenin gereksinimlerini içlerinde taşıyorlar. Tek yapmaları gereken rahatça oturmak, böylelikle kendi küçük çalışma alanlarını da söz konusu karışık-popüler gereksinim-merakına dahil etmeyi başarıyorlar. Sonra da bu rahatlık edimi için “bilginin mütevazılık içinde halkına inmesi” adını layık görüyorlar: aslında bilgin, bir bilgin değil de ayaktakımından biri olduğu ölçüde, yalnızca kendine inmiş oluyor. Kendinize bir “halk” kavramı yaratın: bunu asla yeterince soylu ve yüksek ola-

rak düşünemezsiniz. Halkın büyük olduğunu düşünürseniz ona karşı merhametli de olursunuz ve tarih kezzabınızı ona canlandırıcı ve ferahlatıcı su olarak sunmaktan da kaçınırsınız. Fakat halkı, çok derinlerdeki bir nedenle, çok küçük düşünüyorsunuz, çünkü onun geleceği karşısında sahici ve sağlam temellendirilmiş bir saygı duyamazsınız; bu yüzden pratik pesimistler gibi davranıyorsunuz, yani bir çöküş sezgisiyle hareket eden ve böylelikle yabancıların ve hatta kendinin esenliğine karşı kayıtsız ve ihmalkâr davranan insanlar gibi. Bu buz kütlesi bizi hâlâ taşıdığı sürece! Bizi artık taşımadığında, o da haklı olacaktır — böyle hissediyorlar ve i r o n i k bir yaşam sürüyorlar.

8.

Kendi tarihsel kültürü hakkında böyle alenen ve rahatsız edici bir biçimde, en kaygısız sevinç çılgınlıklarını atan bu çağa, yine de bir tür i r o n i k ö z b i l i n ç , burada sevinecek hiçbir şey bulunmadığına dair belli belirsiz bir sezgi, tarih bilgisinin tüm eğlencesinin belki de çok yakında biteceğine dair bir korku atfedişim, tuhaf görünse de çelişkili görünmeyecektir. Goethe, Newton'un karakteristik özelliklerini dikkate değer bir biçimde belirtirken, tek tek kişilikler bakımından benzer bir bilmece koymuştur önümüze: Newton varlığının temelinde (ya da daha doğrusu: zirvesinde) âdeta kendi içindeki zorunlu doğanın belirli bir ironik genel bakışa ulaştığına dair yargılayıcı üstün bir bilincin tek tek anlarda fark edilebilir ifadesi olarak, “haksız oluşunun bulanık bir sezgisini” bulur. Özellikle daha büyüğe ve daha yükseğe gelişmiş tarihsel insanlarda, bir halkın eğitiminin şimdiki gibi ağırlıklı olarak tarih eğitimi olması gerektiğine inanmakta ki saçmalık ve boş inanç payının ne kadar büyük olduğuna ilişkin bilincin çoğu kez genel bir kuşku hâline varıncaya

kadar hafifletildiğini görüyoruz; oysa en güçlü halklar, özellikle eylemlerinde, yapıtlarında güçlü olanlar başka türlü yaşamış, gençlerini başka türlü yetiştirmişlerdi. O saçmalık, o boş inanç bize yakışır ancak — böyledir kuşkucu itiraz — biz tekne kazıntılarına, güçlü ve neşeli soyların son cı-lız sürgünlerine; bize: Hesiodos'un günün birinde insanların ağarmış saçlarla doğacaklarına ve Zeus'un da bu soyu yok edeceğine ilişkin kehanetine yorulması gerekenlere. Tarih-sel kültür gerçekten bir tür doğuştan ağarmış saçlılıktır da ve bunun belirtisini çocukluğundan itibaren taşıyanlar, el-bette insanlığın yaşlandığı inancına içgüdüsel olarak varmak durumundadırlar: ama şimdi bu yaşa, bir ihtiyarlık meşgalesi yakışır, yani geriye bakma, kabaca he-saplama, defteri kapatma, olup bitmişlerde anılar yoluyla avuntu arama, kısacası tarihsel kültür. İnsan soyu ise çetin ceviz ve inatçıdır, binlerce hatta yüz binlerce yıl sonra bile — ileriye ve geriye attığı — adımlara göre değerlendirilmek istemez, yani bir bütün olarak, küçük atom noktacılarına göre, tek tek insanlara göre a s l a değerlendirilmek iste-mez. Birkaç bin yıl (ya da başka bir deyişle 60 yıl olarak hesaplanan insan ömründen art arda gelen 34 tanesinin oluşturduğu zaman dilimi) böyle bir sürenin başlangıcında "insanlığın gençlik" döneminden, sonunda da "yaşlılığın-dan" söz edebilmek için ne ifade edebilir ki! Şimdiden sol-maya başlamış bir insanlığa dair bu felç edici inançta, daha çok ortaçağdan bugüne miras kalmış Hıristiyan teolojik ta-savvurunun, yaklaşan kıyamet gününün, endişeyle beklenen mahşer düşüncesinin yanlış anlaşılması gizli değil midir? Söz konusu tasavvur, sanki zamanımız, olası zamanların sonun-cusu, Hıristiyan inancının kesinlikle insanlardan değil ama "insanın-oğlu"ndan beklediği, geçmişte olup bitmiş her şey hakkındaki son mahkemeyi kurmakla yetkiliymiş gibi, kılık mı değiştiriyor? Eskiden bu hem insanlığa hem de bireylere seslenilen "memento mori", sürekli acı veren bir dikendi ve

âdeta ortaçağ bilgisinin ve bilincinin doruk noktasıydı. Yeni-çağın bu sözün karşısına çıkarttığı “memento vivere”²⁴ sözü ise açık konuşmak gerekirse, henüz oldukça boğuk çınlıyor, tam gırtlaktan gelmiyor ve âdeta samimi olmayan bir yanı var. Çünkü insanlık hâlâ memento mori’ye sıkı sıkıya bağlı duruyor ve bunu da evrensel tarihsel gereksinimiyle ele veriyor: bilgi, en güçlü kanat çırpışlarına karşın henüz özgürlüğe uçamadı, derin bir umutsuzluk duygusu kaldı geride ve şimdi tüm yüksek eğitimi ve kültürü iç sıkıntısıyla karartan o tarihsel renge büründü. Bir insanın yaşamındaki saatlerin tümü içinde en sonuncusunu en önemlisi kabul eden, genel olarak dünyadaki yaşamın sona ereceği kehanetinde bulunan ve tüm yaşayanları, tragedyanın beşinci perdesinde yaşamaya mahkûm eden bir din elbette en derin ve en soylu kuvvetleri heyecanlandırır, fakat her türlü yeni-yetistirmeye, cesurca-denemeye, özgürce-arzulamaya karşıdır; bilinmeye-ne doğru yapılan her uçuşa karşı çıkar, çünkü sevdiği, umut ettiği bir şey yoktur orada: oluşum hâlinde olanın ortaya çıkmasına ancak istemeye istemeye izin verir: onu, zamanı geldiğinde var olmaya ayartan olarak, varoluşun değeri hakkında yalan söyleyen olarak bir kenara itmek ya da feda etmek üzere. Floransalıların yaptıklarını, tövbe vaizi Savonarola’nın²⁵ etkisi altında, tabloları, elyazmalarını, aynaları, maskeleri yakmak için düzenledikleri o ünlü kurban ateşlerini, Hıristiyanlık daha ileriye doğru çabalamaya özen-diren ve memento vivere’yi slogan edinen her kültür için düzenlemek ister; bunu, dolaysızca yan yollara sapmadan, yani güç üstünlüğüyle yapmanın mümkün olmadığı durumlarda hedefine tarih kültürüyle, hatta çoğu zaman bu kültürün bilgisi dışında ittifak yaparak ulaşır ve tarih kültürü adına konuşarak, oluşum hâlindeki her şeyi omuz silkerek reddeder

24 Memento mori (Lat.): Ölümü anımsa; Memento vivere (Lat): Yaşamayı anımsa. (ç.n.)

25 Savonarola: Girolamo Savonarola (1452-1498) İtalyan, Dominikan keşişi ve tövbe vaizi. (ç.n.)

ve onun üzerine çok geç gelmiş ve taklitçi olmanın, kısacası doğuştan ağarmış saçlılığın duygusunu örter. Olup biten her şeyin değersizliği hakkında, dünyanın mahkemeye çıkacak yaşta oluşu hakkındaki keskin ve iyi düşünülmüş, ciddi bir araştırma, olup biteni bilmenin her hâlükârda iyi olduğuna, çünkü daha iyi bir şeyler yapmak için çok geç olduğuna dair kuşkucu bir bilince dönüşerek buharlaşmıştır. Böylece tarih bilinci kendi hizmetindekileri edilgen kılar ve bakışlarını geriye çevirtir; tam da bu bilinç kesintiye uğradığında, tarih hummasına yakalanmış olan kişi neredeyse yalnızca bir anlık unutkanlıktan ötürü etkinleşir, eylem sona erer ermez de eylemini otopsi masasına yatırır, analitik bir incelemeden geçirerek etkisini sürdürmesini engeller ve nihayet derisini yüzerek onu “tarih”e gömer. Bu anlamda, hâlâ ortaçağda yaşıyoruz, tarih hâlâ örtülü bir teoloji olmaya devam ediyor: bilimle ilgilenmeyen sıradan insanın, bilginler kastına gösterdiği hürmetin de, ruhbanlar sınıfından miras kalmış bir hürmet duygusu oluşu gibi. Eskiden kiliseye verilen, şimdi biraz daha kıt da olsa, bilime veriliyor: fakat bunun verilmesini daha önceden kilise sağlamıştı, iyi niteliklerinin yanında bilindiği gibi biraz da pinti olan ve seçkin eli açıklık erdemi konusunda tam bir sakar olan modern tin değil.

Belki bu hatırlatma hoş gitmeyecektir, belki tarih fazlalığının, ortaçağdaki memento mori’den ve Hristiyanlığın yeryüzündeki varoluşun tüm gelecek zamanlarına karşı yüreğinde taşıdığı umutsuzluktan türetilmesinden daha da az hoşlanılacaktır. En azından, benim de ancak kuşkuyla yaptığım bu açıklamanın yerine daha iyi açıklamalar getirmek gerekir: çünkü tarih kültürünün — ve bu kültürün içsel olarak, bir “yeni zaman”ın bir “modern bilinç”in tinine radikal bir karşıtlığının — kökeninin de yine tarihsel olduğunu görmek gerekir, tarihin sorununu bizzat tarihin çözmesi gerekir, bilginin dikenini kendi kendine batırması gerekir — bu üç gerekir içinde gerçekten yeni, güçlü yaşam

vaat eden ve başlangıçsal bir şey varsa, “Yeni Zaman”ın tîninin yasaıdır. Yoksa, biz Almanların — Latin halklarını konu dışı bırakıyoruz — tüm yüksek kültür olaylarında hep yalnızca “ardıllar” olmak zorunda kaldığımız, çünkü yalnızca bunu olabildiğimiz doğru mudur? Wilhelm Wackernagel,²⁶ çok düşündürücü bir cümleyle, şöyle dile getirmişti bu durumu: “Biz Almanlar bir ardıllar halkıyız bir kere tüm yüksek bilgimizle, inancımızla bile, eski dünyanın her zaman yalnızca ardılları olduk; Hristiyanlığa düşmanca duygular besleyip onu istemeyenler bile, antik klasik kültürün ölümsüz ruhundan Hristiyanlığın ruhunu soluyorlar sürekli; ve insanların iç dünyasını kuşatan yaşam havasından bu iki unsuru ayırmayı başarabilirsek bile, düşünsel bir yaşam sürebilmek için fazla bir şey kalmayacaktır geriye.” Biz bu antikçağın ardılları olma mesleğinde kendimizi rahatlatmak istiyorsak ve bu mesleği enerjik bir biçimde ciddiye alıp önemsemek ve bu enerjilik içinde kendi ayırt edici ve biricik ayrıcalığımızı görmeye karar vermişsek bile — yine de batmakta olan antikçağın çömezleri olmanın ebedi yazgımız mı olduğunu sormak zorunda kalacağız: günün birinde, hedefimizi adım adım daha yükseğe ve daha uzağa koymamıza izin verilebilecektir, içimizdeki İskenderci Roma kültürünün ruhunu, daha sonra en değerli ödülü, bu İskenderci dünyanın gerisine ve onun ötesine ulaşmaya çalışma ve örneklerimizi cesur bakışlarla, büyük, doğal ve insanca olanın Antik Yunan kadim dünyasında arama görevini önümüze koymak üzere, — evrensel tarihimizin de katkısıyla — verimli ve muhteşem bir biçimde yeniden yaratmış olmak övgüsüne günün birinde hak kazanmış olacağız. Ne ki orada özünde tarihsel olmayan bir kültürün ve buna rağmen, daha doğrusu tam da bu yüzden inanılmaz zenginlikte ve yaşam dolu bir kültürün gerçekliği-

26 Wilhelm Wackernagel (1806-1869). Alman Germanisti. (ç.n.)

le de karşılaşırız. Biz Almanlar, bizzat ardıllar olmasaydık bile — böyle bir kültüre, sahip çıkmamız gereken bir miras gözüyle bakarak, ardıllar olarak olduğumuzdan daha büyük ve daha gururlu olamazdık.

Bununla yalnızca ve yalnızca söylemek istediğimiz şey: çoğu zaman utanç verici olan bu taklitçiler olma düşüncesinin, büyük düşünöldüğünde hem bireyler hem de halk için büyük sonuçları ve geleceğin umutla özlenişini içinde barındırıyor olabileceğidir: yeter ki kendimizi klasik ve şaşırtıcı güçlerin mirasçıları ve ardılları olarak kavrayalım ve bunu bir onur ve bir canlanma nedeni olarak görelim. Yani kendimizi güçlü soyların körelmiş ve kötürümleşmiş tekne kazıntıları gibi, o soyların antikacıları ve mezarıcıları olarak, soğuktan tir tir titreyen bir yaşam sürdüren birileri gibi görmeyelim. Bu tür tekne kazıntıları ironik bir yaşam sürdürürler: yaşam yolunda aksayarak yürürlerken, yok oluşun soluğunu enselerinde hissederler; geçmiştekinden sevinç duyarken yok oluşun karşısında ürperirler, çünkü yaşayan belleklerdir onlar, ne var ki mirasçısı olmayan anılarının bir anlamı da yoktur. Böylece yaşamlarının, gelecekteki bir yaşam tarafından haklı görölemeyeceği için, bir haksızlık olduğuna dair bulanık bir sezgiye kapılırlar.

Böyle antikacı tekne kazıntılarının birdenbire o ironik-sancılı yetingenliğin yerine arsızlığı koyduklarını düşünseydik; kulak tırmalayıcı sesleriyle: soyumuz doruk noktasında, çünkü ancak şimdi varabildi kendisi hakkındaki bilgiye ve kendi kendini bilir oldu, dediklerini düşünelim — o zaman çok ünlü bir felsefenin gizemli anlamının Alman kültürü için bir benzetmeyle açıklığa kavuştuğu bir oyunumuz olurdu. Bu yüzyılda Alman kültüründe, bir felsefenin, Hegel'ci felsefenin şu ana kadar süregelen muazzam etkisiyle daha tehlikeli olmuş, tehlikeli bir sendeleme nin ya da yön değıştirmenin bulunduğu inanmıyorum. Hakikaten, zamanların bir tekne kazıntısı olduğu inancı, felç edici ve moral bozucudur:

fakat böyle bir inanç günün birinde, bu tekne kazıntısının pervasız bir tersyüz edişiyile, daha önce olup bitmiş her şeyin hakiki anlamı ve amacı olarak tanrılaştırılması, bu tekne kazıntısının bilinçli sefaleti, dünya tarihinin tamamlanışı ile eş tutulması, korkunç ve yıkıcı görünse gerektir. Böyle bir bakış tarzı Almanları “dünya süreci”nden söz etmeye ve kendi zamanlarını, bu dünya sürecinin zorunlu sonucu olarak haklı çıkartmaya alıştırmıştır; böyle bir bakış tarzı öteki tinsel güçlerin, sanatın ve dinin yerine, “kendi kendini gerçekleştiren kavram” olduğu, “kavim tinlerinin diyalektiği” olduğu ölçüde biricik egemen güç olarak tarihi koymuştur.

Hegel’ci bakışla anlaşılmış bu tarihe tanrının yeryüzündeki eğlentisi ve gezintisi adı verildi, ama bu tanrının kendisi önce tarih aracılığıyla oluşturulmuştu. Bu tanrı Hegel’ci beyin kıvrımlarının içinde, kendi kendisi için şeffaflık ve anlaşılabilirlik kazandı ve bir oluşumun olası tüm diyalektik aşamalarında, kendini açınlayışına varıncaya kadar, orada yükseldi: öyle ki Hegel’e göre dünya sürecinin doruk noktası ve nihai noktası, onun Berlin’deki kendi varoluşuyla örtüşmektedir. Hegel, kendisinden sonra gelecek tüm şeylerin, işin doğrusu yalnızca dünya tarihsel rondonun müziksel bir koda’sı²⁷ olarak, daha da doğrusu fazlalık olarak değerlendirilmeleri gerektiğini söylemeliydi. Kendisi bunu söylemedi: buna karşılık, mayaladığı kuşaklarda, “tarihin gücü” karşısında duyulan hayranlığın filizlerini yeşertti; bu hayranlık pratikte her an başarıya duyulan apaçık bir hayranlığa dönüşüyor ve gerçek duruma tapınmaya vardiıyor: bu tapınma için şimdi çok mitolojik ve ayrıca son derece Alman olan “gerçekleri hesaba katmak” deyimini yaygın bir biçimde kullanılıyor. “Tarihin gücü” karşısında el pençe divan durmayı ve boyun eğmeyi öğrenmiş birisi, ister bir hükümet olsun, ister

27 Rondo, Rondeau (Fr.): Ana motifin defalarca yinelenmesiyle oluşturulmuş beste. Koda, Coda (İt.): Bir müzik yapıtına formunun dışında eklenmiş bitiş bölümü. (ç.n.)

bir kamuoyu ya da bir sayısal çoğunluk, her güç karşısında sonunda Çin usulü mekanik bir biçimde “Evet” dercesine başını sallıyor ve ellerini ayaklarını, tam olarak herhangi bir “güç” ün ipleri çektiği ritme göre hareket ettiriyor. Her başarı kendi içinde akla uygun bir zorunluluk içeriyorsa, her olay mantıksal olanın ya da “idea”nın bir zaferiyse — o zaman çarçabuk diz çökün ve “başarılar”ın tüm basamaklarından diz üstünde inin! Nasıl, artık egemen mitolojiler kalmadı mı? Tarihsel güç dinine çevirin yüzünüzü, idealar mitolojisinin rahiplerine ve parçalanmış dizlerinize dikkat edin! Hatta tüm erdemler bile bu yeni inancın maiyetinde değil mi? Yoksa tarihsel insanın, kendini nesnel bir aynaya indirgemesi bir özveri değil midir? Her güçte, kendi başına güce tapınılsın diye gökteki ve yerdeki her türlü güçten vazgeçmek, yüce gönüllülük değil midir? Teraziyi sürekli elinde tutmak ve hangi kefesinin daha güçlü ve daha ağır olmaya eğilim gösterdiğini dikkatlice gözlemlemek, adaletlilik değil midir? Tarihe böyle bir bakış, nasıl bir dürüstlük okuludur! Her şeye nesnel bakmak, hiçbir şeye öfkelenmemek, hiçbir şeyi sevmemek, her şeyi kavramak nasıl da yumuşak ve uysal kılar: bu okulun rahlei tedrisinden geçmiş birisi bir kez uluorta öfkelenip kızdığında bile sevinilir buna, bunun yalnızca bir rol kesmek olduğu bilinmektedir, çünkü ira ve studium’dur, yine de baştan aşağıya sina ira et studio.²⁸

Nasıl da eskimiş düşünceler besliyorum yüreğimde, böyle bir mitoloji ve erdem bütününe karşı! Fakat bir kez daha açığa çıktıklarında, her zaman gülünecektir onlara. Ben derim ki: tarih her zaman “bir zamanlar öyle oldu” diye vurur damgasını; ahlak ise “öyle yapmamalısınız” ya da “öyle yapmamalıydınız” diye. Böylece tarih, gerçek ahlaksızlığın el kitabı olur. Tarihi aynı zamanda bu gerçek ahlaksızlığın yargıcı olarak gören, nasıl büyük bir yanılgıya düşecektir!

28 İra (Lat.): Öfke; studium (Lat.): Okuma, inceleme; sina ira et studio (Lat.): Önyargısızca ve tarafsızca.

Örneğin Raffaello gibi birinin otuz altı yaşında ölmesi, ahlaki incidir: böyle bir varlığın ölmemesi gerekirdi. Tarih, gerçekliğin savunucusu olarak yardımınıza koştuğundaysa, diyecektir ki size: içindeki her şeyi dile getirdi, daha uzun yaşasaydı güzeli hep aynı güzel olarak yaratabilecekti, yeni bir güzel olarak değil, falan filan. Bu yüzden, şeytanın avukatı olun ve başarıya, olguya tapının: olgu ise her zaman böndür ve tüm zamanlarda bir tanrıdan çok bir danaya benzemiştir. Tarihin avukatları olarak üstelik cehalet de süfle verir size: çünkü Raffaello gibi bir natura naturans'ın²⁹ ne olduğunu bilmediğiniz için, onun var olduğunu ve artık var olmayacağını öğrenmeye de can atmazsınız. Geçenlerde birisi bize Goethe'nin 82 yaşında zaten yaşayacağı kadar yaşamış olduğunu öğretmeye kalkıştı: oysa ben, Goethe'nin Eckermann'la yaptığı sohbetlerden biraz daha nasibimi alayım ve böylelikle günün lejyonierlerinin tüm çağa uygun derslerinden korunayım diye, “yaşayacağı kadar yaşamış” Goethe'nin birkaç yılını, bir araba dolusu en modern taze özgeçmişe değiştirdim. Böylesi ölümler karşısında, yaşayanlardan ne kadar da azının yaşamaya hakkı vardır! Bu az sayıdakilerin yaşamıyor da, çoğunluktakilerin yaşıyor oluşu, acımasız bir hakikatten başka bir şey değildir; yani iflah olmaz bir aptallıktır, ahlakın “bu böyle olmamalıydı”sına karşı “kaba bir bu böyle işte”sidir. Evet, ahlakın karşısında! Bundan sonra, hangi erdemden istenirse ondan söz edilsin, insanın adaletinden, yüce gönüllülüğünden, bilgeliğinden ve merhametinden söz edilsin — insan her yerde, olguların kör gözüne, gerçekliğin tiranlığına isyan ettiği ve o tarih dalgalarının yasaları olmayan yasalara boyun eğdiğinde erdemlidir. İnsan her zaman tarihin dalgalarına karşı yüzer, kâh varoluşunun en sıradan aptal gerçekliği olarak tutkularıyla savaşıyor, kâh yalan dört bir yanında parlak ağlarını örerken dürüst olmayı kendine görev bilir. Tarih “tutkunun ve

²⁹ Asıl yaratıcı güç, yoktan var edilmemiş olan. (Lat.) (ç.n.)

yanılığının dünya sistemi”nden başka bir şey değilse, insan tarihinde Goethe’nin Werther’e okumasını salık verdiği şeyi, sanki tarih kendisine sesleniyormuş gibi okumalıdır, “adam ol ve benim peşimden yürüme!” Ne mutlu ki, tarih t a r i h e k a r ş ı , yani gerçekliğin kör gücüne karşı büyük savaşçıların anısını da korumaktadır. “Bu böyle işte”yi pek dikkate almayıp gururlu bir neşeyle “bu böyle olmalı”nın izinden gidenleri, özellikle asıl tarihsel karakterler olarak öne çıkartmakla, kendi ipliğini pazara çıkartmaktadır. Kuşaklarını mezara taşımayıp yeni bir kuşak kurmak — bu onları sürekli ileri götürüyor: tekne kazıntıları olarak doğmuş olsalar bile, — bunu unutturacak bir yaşam tarzı vardır: — gelecek kuşaklar onları yalnızca ilk göz ağrıları olarak bilecekler.

9.

Yoksa zamanımız böyle bir ilk göz ağrısı mı? — Aslında, tarihsel anlamı o kadar yeğindir ve kendini öylesine evrensel ve düpedüz sınırsız bir tavırla dile getirir ki, en azından gelecek zamanlar burada kendi ilk göz ağrılarıyla övüneceklerdir — elbette, kültür anlamında hâlâ g e l e c e k z a m a n - l a r olacaksa. Ancak tam da bu konuda ağır bir kuşku kalır geriye. Modern insanın gururunun hemen yanı başında, onun kendisi hakkındaki i r o n i s i , tarihleştirci ve âdeta akşama özgü bir ruh hâli içinde yaşamak zorunda oluşunun bilinci, gençlik umutlarından ve gençlik enerjilerinden hiçbirini geleceğe kurtaramayacağının korkusu yer alır. Zaman zaman, daha ileriye gidilip k i n i k l i ğ e varılır ve tarihin, dünyanın genel gelişmesinin gidişi, aslında modern insanın kolayca kullanması için kinik kanona göre haklı çıkartılır: özellikle böyle gelmesi gerekiyordu, özellikle şimdi gittiği gibi, insanın, insanlar şimdi nasılsa öyle olması gerekiyordu, başka türlü değil, bu gerekliliğe hiç kimse karşı çıkamaz. İro-

ni içinde yaşamaya dayanamayan, bu türden bir kinizmin dinginliğine sığınır; ayrıca son on yıl, en güzel buluşlarından birini, söz konusu kinizm için kusursuz ve tam bir sözü hediye eder ona, zamana uygun ve tamamen kaygısızca yaşama tarzını “kişiliğin dünya sürecine tamamen adanması” olarak adlandırır. Kişilik ve dünya süreci! Dünya süreci ve toprak piresinin kişiliği! Sonsuza dek, abartmaların abartmasını, dünya, dünya, dünya sözcüğünü duymak zorunda kalmasaydık da, herkes, daha dürüst bir biçimde yalnızca insan, insan, insandan söz etseydi! Yunanların ve Romalıların mirasçıları mı? Hristiyanlığın mı? Tüm bunlar söz konusu kinikler için bir şey ifade etmiyor; ama dünya sürecinin mirasçıları! Dünya sürecinin dorukları ve hedef tahtaları! Genel olarak tüm oluş bilmecelerinin anlamı ve çözümü, modern insanda, bilgi ağacının en olgun meyvesinde dile geliyor! — kabartıcı bir yükseklik duygusu diyorum ben buna; bu işaretten anlaşılır, tüm zamanların ilk göz ağırları. Son tekne kazıntıları olsalar bile. Tarih bakışı şimdiye dek bu kadar uzağa uçmamıştı, rüyalarında bile; çünkü şimdi insanlık tarihi yalnızca hayvanlar ve bitkiler tarihinin devamından ibarettir; denizin en alt tabakalarında tarihsel evrenselci, kendi izlerini bulur, yaşayan bir sümük olarak; insanın şimdiden almış olduğu muazzam yola, bir mucizenin karşısındaymış gibi şaşkın şaşkın bakarken, daha da şaşırtıcı olan mucizeyi, bu yolu görmezden gelebilen modern insanı görünce başı dönüyor. Modern insan dünya süreci piramidinin tepesinde gururla oturuyor: bunun üzerine kendi bilgisinin kilit taşı yerleştirerek, dört bir yanında kulak kesilmiş doğaya âdeta şöyle sesleniyor: “Hedefe vardık, hedef biziz, biz mükemmelleşmiş doğayız.”

On dokuzuncu yüzyılın aşırı gururlu Avrupası, azıyor-sun sen! Senin bilgin, doğayı mükemmelleştirmiyor, yalnızca kendi doğanı öldürüyor. Bilen olarak yüksekliğini, yapabilen olarak derinliğinde ölç bir kez olsun. Gerçi bilginin güneş

ışıklarında yukarıya, gökyüzüne doğru tırmanıyorsun ama aynı zamanda aşağıya, kaosa doğru da iniyorsun. Senin yürüyüş tarzın, yani bilen olarak tırmanış tarzın, senin karayazındır; zemin ve toprak senin için bilinmeyene doğru geri gidiyorlar; yaşamın için bir dayanak yok artık, yalnızca örümcek iplikleri var, bilginin her tutunuşuyla parçalanana. — Ancak, neşelisini söylemek mümkün olduğu için, bu konuda başka ciddi söz söylemeyeceğim.

Tüm temellerin deli gibi düşüncesizce parçalanması ve lime lime edilmesi, sürekli eriyen ve eriten bir oluş içinde çözülüşü, olmuş olan her şeyin modern insan tarafından kâinat ağının düğümlerindeki büyük haçlı-örümcek tarafından yorulmaksızın sökülmesi ve tarihleştirilmesi — ahlakçıyı, sanatçıyı, dindarı, elbette devlet adamını da ilgilendirebilir ve endişelendirebilir; bizi ise bugün önce eğlendirecek, çünkü biz tüm bunları kafasında kendisi hakkında ironik bir bilince, üstelik de açıkça (Goethe'nin tarzıyla söylersek) “cinnete” varıncaya kadar varmasının zamanı gelmiş bir felsefi parodi yazarının parıltılı sihirli aynasında görüyoruz. Hegel bize “Tin bir hamle yapıyorsa, biz filozoflar da oradayızdır” diye öğretmişti: zamanımız öz-ironiye doğru bir hamle yaptı ve işte bakın! E. von Hartmann³⁰ da oradaydı ve bilinçdışına dair ünlü felsefesini — ya da daha net konuşmak gerekirse — bilinçdışındaki ironiye dair felsefesini yazmıştı. Hartmann'inkinden daha neşeli bir uydurma ve daha felsefi bir kalpazanlık okuduğumuz enderdir; Hartmann'ı okuyup da oluş hakkında aydınlanmış, hatta iç dünyasında toparlanmış³¹ olmayan birisi, varolmuş olmak için gerçekten olgunlaşmış demektir. Dünya süreci-

30 E. von Hartmann (1842-1906): Alman filozof. Bilinçdışı filozofu olarak tanınır. Schelling'den aldığı bilinçdışı kavramını, Leibniz'in monadlar öğretisiyle ve doğa bilimlerinin gerçekçiliğiyle birleştirip bir metafizik oluşturmaya çalışmıştır. (ç.n.)

31 Toparlanmış: Almancası, “aufgeräumt”, Nietzsche burada, Almancada aydınlanmış anlamına gelen “aufgeklärt” ile sözcük oyunu yapıyor. (ç.n.)

nin başlangıcı ve hedefi, bilincin ilk payandalarından, hiçliğe geri fırlatılmış olmaya kadar, kuşağımızın dünya süreci için tam olarak belirlenmiş göreviyle birlikte hepsi de bilinçdışının esprili bir biçimde uydurulmuş esin pınarından yararlanarak ve kıyamet ışığında aydınlatılarak serimlenmiştir; hepsi de böyle yanıltıcı bir biçimde saf bir ciddiyet içinde taklit edilmiştir; sanki yalnızca bir şakadan-felsefe değil de gerçek, ciddi bir felsefeymiş gibi: — böyle bir bütün, yaratıcısını tüm zamanların önde gelen felsefi parodi yazarlarından biri olarak gösterir: o halde onun sunağına, ona, bu hakiki evrensel-tıbbın mucidine bir saç perçemi adayalım biz de — Schleiermacher'den çaldığımız bir hayranlık ifadesiyle. Çünkü hangi tıp, Hartmann'ın dünya tarihi parodisi olarak tarihsel kültür aşırılığından daha şifa vericidir ki?

Hartmann'ın bilinçdışı ironinin tütsü dumanları içindeki üçayağının ötesinden bize bildirdiğini kuru bir dille söyleyecek olursak: insanlık bu varoluştan ciddi ciddi bıkacaksa, zamanımızın yalnızca olduğu gibi olması gerektiğini bildiriyor bize: biz de yürekten inanıyoruz buna. Zamanın dehşet verici kemikleşmesi, kemiklerin — David Strauss'un bize naif bir biçimde, en güzel gerçeklik olarak betimlediği gibi — huzursuz takırtısı Hartmann'da yalnızca arkadan ex causis efficientibus, değil, önden de ex causa finali³² haklı çıkarılır; bu şakacı kıyamet gününden zamanımıza ışık tutuyor ve zamanımızın özellikle yaşamın hazmedilmezliğinden öğrendiğince büyük bir acı çekmek isteyen ve kıyamet gününün hemen gelmesini isteyemeyenler için çok iyi olduğunu görüyor. Gerçi Hartmann insanlığın şimdi yaklaşmakta olduğu çağa “erkeklik çağı” diyor: fakat bu çağ onun betimlemesine göre mutlu bir durumdur: orada artık yalnızca “katıksız sıradanlık” vardır ve sanat “Berlinli borsacıların akşam seyredeceği kaba komedi”dir. “Artık zamanın dehalara gerek-

32 Ex causis efficientibus (Lat.): Etkili, mekanik nedenlerin sonucu olarak. Ex causa finali (Lat.): Nihai nedenin sonucu olarak. (ç.n.)

sinimi yoktur, çünkü bu, incileri domuzların önüne atmak anlamına gelecektir ya da zaman, dehaların yakıştığı aşamadan çok daha önemli bir aşamaya ilerlemiştir”, bu sosyal gelişme aşamasında her işçi “kendisine entelektüel eğitimi için yeterince boş zaman bırakan, çalışma süresinde rahat bir yaşam sürmektedir.” Şakacılar şakacısı, şimdiki insanlığın özlemini dile getiriyorsun: insanlığın bu erkeklik çağının sonunda, katıksız sıradanlığa yönelik entelektüel eğitimin sonucu olarak yer alacak hayaleti de biliyorsunuz — tiksintidir bu. Görünürde çok sefil duruyor ama daha da zavallı gelecek, “Deccal görünür biçimde daha da ileriye uzanıyor etrafında” — ama böyle olmalı, böyle gelmeli, çünkü tüm bunlarla en iyi yoldayız — var olan her şeyden duyulan tiksintiye. “Bu yüzden efendinin bağında çalışan işçiler olarak, dünya sürecinde çevik adımlarla ileriye, çünkü yalnızca bu süreçtir, kurtuluşa götürebilecek olan!”

Efendinin bağı! Süreç! Kurtuluşa! Burada, yalnızca “oluş” sözcüğünü bilen, kendini kasıtlı olarak parodik bir ucube kılığına sokan, yüzün önünde tutulan grotesk bir maske gibi, kendisi hakkında en kötü niyetli şeyleri söyleyen tarihsel kültürü kim tanımaz ki? Bağdaki işçilere bu son şakacı sesleniş aslında ne istiyor onlardan? Hangi işte çevik adımlarla ilerlemeleri gerekiyor? Ya da, başka türlü sormak gerekirse: bu sürecin tarih kültürüne sahip, oluş ırmağında yüzen ve boğulan modern fanatiğinin, bir kez o tiksintiyi o bağın en değerli üzümünü devşirmekten başka işi var mı? Yaşamı olduğu gibi yaşamaya devam etmekten, sevmiş olduğu gibi sevmeyi sürdürmekten, nefret ettiği şeyden nefret etmeyi sürdürmekten, okuduğu gazeteleri okumaya devam etmekten başka yapacak şeyi yok; onun için tek bir günah var — yaşamış olduğundan başka türlü yaşamak. Onun nasıl yaşamış olduğunu ise iri puntolarla basılmış cümleler içeren o ünlü sayfa, devasa bir taş yazısı netliğinde söylüyor bize; zamana uygun kültür tortusunun tümü, bu cümleler karşısında kör bir hayranlığa

kapılmış ve hayranlık içinde kendinden geçmiştir, çünkü bu cümlelerde kendisinin haklı çıkartılışını, üstelik kendisinin kıyametin ışığında haklı çıkartılışını okuduğuna inanmıştır. Çünkü bilinçdışı parodici, her bireyden “dünya sürecinin hedefi olan dünya kurtuluşu uğruna kişiliğini bu sürece tamamen adanmasını” istemektedir; ya da daha açık ve daha net olarak: “Yaşam istencinin olumlanması, şimdilik biricik doğru olumlama olarak ilan ediliyor: çünkü korkakça bir kişisel vazgeçişle ve geri çekilişle değil, ancak yaşama tamamen adanılarak, dünya süreci için bir şeyler yapılabilir.”, “İstenci olumsuzlama yolundaki bireysel çaba hem budalaca hem de yararsızdır, hatta intihardan bile yararsızdır.”, “Düşünen bir okur, bu ilkeler üzerinde kurulmuş pratik bir felsefenin nasıl biçimleneceğini ve böyle bir felsefenin yaşamla bozuşmayı değil ancak tam bir uzlaşmayı içerebileceğini başka bir imaya gerek kalmadan anlayacaktır.”

Düşünen okur anlayacaktır: Hartmann yanlış da anlaşılabilirdi! Onun yanlış anlaşılmış olması nasıl da tarif edilemez komikliktedir! Günümüz Almanları çok incelmış mi olacaklar? Net bir İngiliz onlarda delicacy of perception³³ eksikliği ni hissederek ve hatta der ki: “in the German mind there does seem to be something splay, something blunt-edged, unhandy and infelicitous”³⁴ — büyük Alman parodici buna karşı çıkar mı acaba? Gerçi, onun açıklamasına göre “insan soyunun, kendi tarihini bilinçle yaptığı ideal duruma” yaklaşıyoruz: ama açık ki, insanlığın Hartmann’ın kitabını bilinçle okuduğu o belki daha da ideal durumdan bir hayli uzaktayız. Bu duruma ulaşıldığında, artık hiçbir insan “dünya süreci” deyimini, dudaklarında bir gülümseme olmadan ağzına almayacaktır; çünkü bu sırada Hartmann’ın İncil parodisine söz konusu “german mind”ın tüm safdilliğiyle, hat-

33 Algı zerafeti. (İng.) (ç.n.)

34 “Alman zihninde düz, küt uçlu, kullanışsız ve mutsuz olan bir şey vardır.” german mind: Alman zihni. (İng.) (ç.n.)

ta Goethe'nin dediği gibi “baykuştan bozma bir ciddiyetle” kulak verildiği, hatmedildiği, reddedildiği, hürmet edildiği, yaygınlaştırıldığı ve yasalaştırıldığı zamanı anımsayacaktır. Ama dünyanın ileri gitmesi gerekir, söz konusu ideal durum rüyalarda arzulamakla gerçekleşmez, onun için savaşmak ve onu kazanmak gerekir; kurtuluşun yolu, yanlış anlaşılan o baykuş ciddiyetinden kurtulmanın yolu ancak neşeyle yürünür. Dünya sürecinin ya da insanlık tarihinin tüm konstrüksiyonlarından akıllıca uzak durulacak bir zaman da gelecek; işte o zaman artık kitleler değil, oluşun ırmağı üzerinde bir tür köprü oluşturan bireyler dikkate alınacak yine. Bu bireyler bir süreci ilerletmezler, böyle bir birlikte etkimeye olanak sağlayan tarih sayesinde zaman dışında-eşzamanlı yaşarlar, bir zamanlar Schopenhauer'in sözünü ettiği dehalar-cumhuriyeti olarak yaşarlar. Bir dev diğerine çağların arasındaki ıssız boşlukların ötesinden seslenir, aralarına sokulan kötü niyetli gürültücü cücelerden etkilenmeden devam eder yüksek düzeyli düşünsel sohbet. Tarihin görevi onlara aracılık etmek ve büyük olanın üretilmesi için hep yeniden fırsat yaratmak ve enerji vermektir. Hayır, insanlığın hedefi en sonda değil, ancak onların en üstün örneklerinde yer alabilir.

Buna karşılık bizim şakacı adamımız, hayranlarının hayranlık uyandırıcılığı kadar sahici olan hayranlık uyandırıcı diyalektiğiyle diyor ki: “Dünya sürecine geçmişe yönelik sonsuz bir süre atfetmek gelişme kavramıyla hiç bağdaşmaz, çünkü o zaman düşünülebilir bir gelişme çoktan yaşanmış olurdu: oysa durum böyle değildir” (hay maskara!), “bu süreç, geleceğe yönelik sonsuz bir süre de atfedemeyiz; ikisi de bir hedefe doğru gelişme kavramını ortadan kaldırır” (hay maskara hay!), “ve dünya sürecini Danaid'lerin fıçısına³⁵

35 Danaid'ler: Mısır kralı Aigptos'un ikiz kardeşi olan Argos kralı Danaos'un 50 kızı. Danaos kızlarını istemediği halde, ikiz kardeşinin 50 oğluyla nişanlar ve düğün gecesi kocalarını öldürmeleri için kızlarına hançerler verir. Biri hariç hepsi babasının sözüne uyan kızlar, yeraltı dünyasında, dibi delikli bir fıçıyla su taşıma cezasına çarptırılırlar. (ç.n.)

benzetirler. Mantıksal olanın mantıkdışı olan üzerindeki mükemmel zaferi” (hay maskaralar maskarası!), “dünya sürecinin zamansal sonuyla, mahşer günüyle örtüşmelidir.” Hayır, ey duru ve şakacı ruh, mantıkdışı olan, bugünkü gibi hüküm sürdüğü sürece, örneğin “dünya süreci”nden hâlâ genel bir onayla, senin söz ettiğin gibi söz edilebildiği sürece, mahşer günü daha çok uzaktadır: yanılısamalara, örneğin çağdaşlarının senin hakkındaki yanılısamasına yer vardır burada; biz henüz senin hiçliğine geri savrulacak kadar olgunlaşmadık; çünkü seni anlamaya başladığında burasının daha da neşeli bir yer olacağına inanıyoruz, ey anlaşılmasın bilinçsiz. Ama yine de, senin okurlarına kehanette bulunduğun gibi, tiksinti güçlü bir biçimde gelecekse, kendi bugününe ve geleceğine ilişkin betimlemende haklı olacaksın — ve hiç kimse ikisini de senin kadar aşağılamadı, senin kadar tiksintiyle aşağılamadı — o zaman ben de senin önerdiğin biçim üzerinde, gelecek cumartesi akşamı saat tam on ikide senin dünyanın çökeceği konusunda, çoğunlukla hemfikir olmaya seve seve hazırım: bildirgeniz yarından itibaren zamanın sona ereceğini ve gazetelerin³⁶ de yayınlanmayacağını içerebilir. Belki de böyle bir sonuç doğmaz, biz de boş yere bildirge yayınlamış oluruz: yine de, her hâlükârda güzel bir deneyim yaşayacak zamanımız olur. Bir terazi alırsak elimize ve bir kefesine Hartmann’ın bilinçdışını, diğer kefesine de Hartmann’ın dünya sürecini koyarız. İkisinin de eşit ağırlıkta geleceğine inanan insanlar var: çünkü her kefedeki eşit berbatlıkta bir sözcük ve eşit güzellikte bir şaka bulunuyor. — Ancak Hartmann’ın yaptığı şaka anlaşılırsa, o zaman Hartmann’ın “dünya süreci” sözcüğünü artık kimse şakanın ötesinde kullanmaya gerek duymayacaktır. Aslında, tarih duygusunun sefahatlerine karşı, varlığın ve yaşamın pahasına, süreçlerden aşırı bir zevk duymaya karşı, tüm pers-

36 Nietzsche burada “die Zeit” (zaman) ve “die Zeitungen” (gazeteler) arasında sözcük oyunu yapıyor. (ç.n.)

pektiflerin düşüncesizce ötelenmesine karşı satirik muzipliklerin tüm ordusuyla öne atılmanın zamanı çoktan geldi; ve bilinçdışı felsefesinin yazarı hakkında, “dünya süreci” tasavvurundaki gülünç yanı keskin bir biçimde duyumsatmayı ve serimlemesinin tuhaf ciddiyetiyle daha da keskin bir biçimde duyumsatmayı başardığından övgüyle söz edilebilir. “Dünya”nın niçin var olduğunu, “insanlık”ın niçin var olduğunu, şaka yapmak istediğimiz durumlar dışında şimdilik hiç dert etmeyelim kendimize: çünkü küçük solucan insanın kibri, yeryüzü sahnesindeki en şakayı andıran ve en komik şeydir; fakat niçin var olduğunu bir birey olarak sen kendine sor ve varoluşunun anlamını sana kimse söyleyemezse, onu âdeta a posteriori, kendi kendine bir amaç, bir hedef, bir “bunun için” koyarak, haklı çıkarmaya çalış, yüce ve soylu bir “bunun için” ile. Yalnızca onun uğrunda öl — büyük ve olanaksız olanın uğrunda, animae magnae prodigus³⁷ uğrunda ölmekten daha iyi bir yaşam amacı bilmiyorum. Buna karşılık, oluşun üstünlüğüne, tüm kavramların, tiplerin ve türlerin geçiciliğine, insanla hayvan arasında başlıca farklılıkların yokluğuna ilişkin öğretiler — benim doğru ama ölümcül bulduğum öğretiler — şimdi olağan olan öğretim humması içinde bir kez daha, bir insan ömrü boyunca daha halkın içine fırlatılacaksa; halkın egoist küçük ve sefil olan yüzünden, kemikleşme ve bencillik yüzünden ölmesine, yani önce parçalanmasına ve bir halk olmaktan çıkmasına hiç kimse şaşırmamalı: sonra geleceğin sahnesinde onun yerini belki de tek tek egoistlerin sistemleri, kardeş olmayanların haydutça sömürülmesi amacıyla kurulmuş kardeşlikler ve benzeri çıkarıcı ortaklık yaratımları alacaklardır. Bu yaratımları hazırlamak için, tarihi kitlelerin görüş açısından yazmaya ve bu kitlelerin gereksinimlerinden türetilcek yasaları, yani toplumun altlardaki balçık ve kil tabakalarının hareket yasalarını tarihte aramaya devam edilmelidir. Bence,

37 Büyük bir ruha sahip, asil bir adam. (Lat.) (ç.n.)

üç ayrı açıdan kitlelere bakmaya değer: önce büyük adamların kötü kâğıtlar üzerine ve kullanılmış kalıplarla çıkartılmış silik kopyaları olarak; sonra büyük olana karşı direnme olarak ve üçüncüsü de büyük olanın araçları olarak; bunun dışında şeytan ve istatistikler baksın onlara! Neymiş, istatistik tarihte yasaların bulunduğunu mu kanıtlıyormuş? Yasalar mı? Evet, istatistik kitlenin ne kadar bayağı ve iğrendirici bir tekbiçimlilik içinde olduğunu kanıtlıyor: aptallığın, maymun gibi taklitçiliğin, sevginin ve açlığın çekim kuvvetlerinin etkisine yasalar mı denilecek? Peki, kabul edelim ama böylelikle şu ilke de saptanmış olur: tarihte yasalar varsa, bu yasaların hiçbir değeri yoktur ve tarihin de hiçbir değeri yoktur. Şimdi tarihteki asıl önemli ve belirleyici olanın kitlelerin dürtüleri olduğunu kabul eden ve tüm büyük adamları yalnızca en belirgin ifade olarak âdeta sel baskınında belirginleşen hava kabarcıkları olarak gören tarih türüne genel olarak değer veriliyor. Buna göre, kitlenin kendi içinden büyük olanı, kaosun da kendi içinde düzeni doğurması gerekiyor; sonunda elbette doğuran kitleye bir övgü ilahisi okunacak. Sonra, uzunca bir süre böyle bir kitleyi devindirmiş olana ve söylendiği gibi, “tarihsel bir güç” hâline gelmiş olan her şeye “büyük” denilecek. Peki bu düpedüz kasıtlı olarak niceliği ve niteliği karıştırmak demek değil midir? Hantal kitle, herhangi bir düşünceyi, örneğin din düşüncesini çok uygun bulup, onu inatla savunduysa ve yüzyıllar boyunca arkasından sürüklediyse: o zaman özellikle bu düşünceyi bulan ve kuran kişi büyük olmalıdır. Neden öyle olsun ki! En soylu ve en yüce olanın, kitleler üzerinde hiçbir etkisi yoktur; Hristiyanlığın tarihsel başarısı, tarihsel gücü, inatçılığı ve dayanıklılığı: ne mutlu ki tüm bunlar onun kurucusunun büyüklüğünü kanıtlamıyor, çünkü aslında ona karşı bir kanıt oluşturuyor: ama onunla tarihsel başarı arasında tutku, yanılgı, iktidar ve onur hırsından, imperium romanum’un³⁸ etkisini sürdüren

38 Roma İmparatorluğu. (Lat.) (ç.n.)

güçlerinden oluşan son derece dünyevi ve karanlık bir tabaka; Hristiyanlığın toprak tadını ve toprak kalıntısını aldığı, Hristiyanlığın bu dünyada varlığını sürdürmesini olanaklılaştıran ve âdeta ona dayanıklılığını veren o tabaka yer alır. Büyüklük başarıya bağlı olmamalıdır ve Demosthenes neredeyse hiçbir başarı kazanamamış olmasına karşın büyüktü. Hristiyanlığın en saf ve en hakikatli yandaşları onun dünyevi başarısını, onun sözümona “tarihsel gücü”nü her zaman teşvik etmekten çok sorgulamış ve engellemişlerdir; çünkü onlar “dünyanın” dışında duruyorlardı ve “Hristiyan idealinin süreci”ni dert edinmiyorlardı; bu yüzden de genellikle tarihte tamamen cisimsiz ve isimsiz kalmışlardır. Hristiyanca söylenecek olursa: bu yüzden şeytan dünyanın efendisidir ve başarıların ve ilerlemenin üstadıdır; tüm tarihsel güçlerde asıl güç odur ve esas olarak da böyle kalacaktır — başarının putlaştırılmasına ve tarihsel güce alışmış bir zamanda kulaklara çok utanç verici gelecek olsa da. Özellikle şeylere yeni isimler vermekte ve şeytanı yeniden vaftiz etmekte ustalaşmış bir zamandır bu. Elbette büyük bir tehlikenin tam saati-dir: insanlar, bireylerin, grupların ya da kitlelerin egoizminin tüm zamanlarda tarihsel hareketlerin kaldırıcı olduğunu keşfetmeye çok yakınlar; ama aynı zamanda böyle bir keşifle huzurları kaçmıyor, aksine bizim tanrımız egoizm olmalı, diye bildiriliyor. Bu yeni inançla, en belirgin bir kasıtlılıkla gelecek tarihi egoizm üzerine kurmaya hazırlanılıyor: ancak, akıllı bir egoizm olmalı bu, kalıcılığını sağlama almak için kendine bazı sınırlamalar getiren, tarihi özellikle akılsız egoizmi daha yakından tanımak için inceleyen bir egoizm. Bu inceleme sırasında, kurulacak egoist dünya sisteminde devlete özel bir görev düşeceği öğrenildi: devlet, onları asker ve polis gücüyle tüm dehşet verici akılsız egoizm patlamalarına karşı korumak için, tüm akıllı egoizmlerin hamisi olacaktır. Aynı amaçla tarih de — üstelik hayvanlar ve insanlar tarihi olarak — akılsız olduğu için tehlikeli olan halk kitlelerinin ve işçi tabakalarının arasına özenle karıştırılacaktır; çünkü

bir nebzecik tarih kültürünün bile kör içgüdülerini ve hırsları yenmek ya da inceltilmiş egoizmin raylarına yöneltmek için yeteceği biliniyor. In summa:³⁹ İnsan şimdi E. von Hartmann'ın sözleriyle “yeryüzündeki yuvasında, dikkatle geleceğe bakan, pratik olarak oturulabilir eşyaları göz önünde bulunduruyor.” Aynı yazar böyle bir döneme “insanlığın erkeklik çağı” diyor ve böylelikle şimdi “erkek” denilen şeyle alay ediyor, sanki bundan yalnızca soğukkanlı bencilin biri anlaşılıyormuş gibi; böyle bir erkeklik çağından sonra, bunun gerektirdiği bir ihtiyarlık çağının geleceği kehanetinde bulunuyor; açıkça ama böylelikle çağdaş ihtiyarlarımızı kendi alayından muaf tutarak: çünkü onların olgun huzurundan, bu huzurla “geçmişteki yaşamlarının dağınık bir rüzgâr gibi esen acılarına baktıklarını ve çabalarının şimdiye kadarki sözümona hedeflerinin kibirliliğini kavradıklarını” söylüyor. Hayır, o cin fikirli ve tarih kültürlü egoizmin erkeklik çağına, iğrenç bir hırsla ve onursuzca yaşama asılan yaşlılık çağı karşılık düşer, sonra da son bir perde gelir:

“tuhaf bir biçimde değişen tarihi sona erdirir,
ikinci bir çocukluk olarak, tamamen unutulmuş
yoktur gözler, dişler, tat alma duyusu, yoktur hiçbir şey”

Yaşamımızın ve kültürümüzün tehlikeleri şimdi ister bu dağınık, dişsiz ve tatsız ihtiyarlardan, ister Hartmann'ın o sözümona “erkek”lerinden gelsin: her ikisine karşı da gençliğimizin hakkını dişlerimizle korumak ve gençliğimizde gelecek imgelerini yıkanlara karşı geleceği yorulmadan savunmak istiyoruz. Fakat bu kavgada özellikle kötü bir durumu da algılamamız gerekiyor: günümüzün maruz kaldığı tarih duygusunun sefahatleri, kasten teşvik edilmekte, yüreklendirilmekte ve — kullanılmaktadır.

39 Kısaca. (Lat.) (ç.n.)

Ne var ki tarih gençliğe karşı, onu her yerde ulaşılmaya çalışılan egoizmin erkeklik olgunluğuna terbiye etmek üzere kullanılıyor, gençliğin doğal isteksizliğini, söz konusu erkekçe-erkeklik dışı egoizmin yüceltici, yani bilimsel-büyüsel bir aydınlatılışıyla kırmak üzere kullanılıyor. Tarihin belirli bir ağırlık kazandığında nelere kadir olduğu biliniyor: gençliğin en güçlü içgüdüleri olan ateşlilik, inatçılık, kendini feda ediş ve aşkın köklerini kazımak, adalet duygusunun ateşini düşürmek, yavaş yavaş olgunlaşma arzusunu, buna zıt olan hemen hazır olma, hemen yararlı olma, hemen verimli olma istekleriyle bastırmak ya da geriletme, duyguların dürüstlüğü ve atılganlığını kuşkuyla zedelemek; hatta tarih gençliği, en güzel ayrıcalığı, tam bir inançla kendini büyük bir düşünceye verme ve kendi içinden daha büyük bir düşünceye serpilme ayrıcalığı konusunda aldatmayı bile başarabilir. Belirli bir tarih fazlalığının bunların hepsini yapabileceğini gördük: insanın ufuk perspektiflerini sürekli öteleyerek, kuşatıcı bir atmosferi bertaraf ederek, t a r i h d ı ş ı duyumsamaya ve eylemeye izin vermeyerek. Sonra insan ufkun sonsuzluğundan, kendine, en küçük egoist alana geri çekilir ve bu alanda kuruyup solmak zorunda kalır: herhalde sonunda kurnazlığa varır: asla bilgeliğe değil. İkna olmaya hazırlar, hesabını kitabını yapar, gerçeklerle uzlaşır, öfkelenmez, göz kırpar ve kendisinin ya da kendi tarafının yararını yabancılardan yararında ve zararında aramayı bilir; gereksiz utanç duygusunu unuttur ve böylece adım adım Hartmann'ın "erkek"i ve "ihtiyar"ı olur. Olması g e r e k e n de budur; tam da budur şimdi böyle kinik bir biçimde teşvik edilen "kişiliğin dünya sürecine tam adanması"nın anlamı — hedefi uğruna, dünyanın kurtuluşu uğruna, E. von Hartmann'ın, bu maskeye bize garanti verdiği gibi. Şimdi Hartmann'ın "erkekler ve ihtiyarlar"ının istenci ve hedefinin özellikle dünya kurtuluşu olması biraz zordur: ama dünya bu erkeklerden ve ihtiyarlardan kurtulduğunda, elbette kurtulmuş olacaktır. Çünkü ardından gençliğin egemenliği gelecektir.

10.

Gençliğin bu konumunu aklıma getirerek, “Kara göründü! Kara göründü!” diye sesleniyorum. Yabancı, karanlık denizlerde tutkuyla arayarak ve kaybolarak yolculuk etmekten bıktım, usandım! Şimdi nihayet bir kıyı görünüyor: nasıl olursa olsun, buraya yanaşmalı, en kötü bir geçici liman bile yeniden umutsuz, kuşkulu sonsuzluğa geri sendelemekten iyidir. Önce karaya bir tutunalım; daha sonra iyi limanları da buluruz ve bizden sonrakilerin yanaşmasını kolaylaştırmış oluruz.

Tehlikeli ve heyecanlıydı bu yolculuk. İlk gemimizin sudaki seyrini izlediğimiz o sakin seyredişten ne kadar uzak-tayız şimdi. Tarihin tehlikelerinin izini sürerken, bu tehlikelerin tümüne en güçlü bir biçimde maruz kalmış bulduk kendimizi; bir tarih fazlalığı yüzünden, yakın zamanların insanların çektiği acıların izlerini bizzat sergiliyoruz üstümüzde ve özellikle bu makale, gizlemek istemediğim gibi, eleştirideki ölçsüzlüğüyle, insanlığındaki olgunlaşmamışlıkla, sık sık ironiden kinizme, gururdan kuşkuya geçişiyle, modern karakterini, zayıf kişilik karakterini gösteriyor. Yine de, aracımı yönlendiren, bir dâhinin yerini almış esinleyici güce güveniyorum; gençliğe güveniyorum, beni doğru yönlendirdiği için, şimdi beni modern insanın tarihsel gençlik eğitimine karşı bir protestoda bulunmaya zorlayarak ve protestocu, insanın her şeyden önce yaşamayı öğrenmesini ve tarihi yalnızca öğrenilmiş yaşamın hizmetinde kullanılmasını istiyorsa. Bu protestoyu anlamak için, burada aslında neyin protesto edildiğini anlamak için de, genç olunmalı; aslında şimdiki gençliğimizin saçlarının erkenden ağarmışlığıyla, yeterince genç olunamaz. Bir örnekten yararlanacağım: Almanya’da birkaç genç insanda şiir sanatı denilen şeye yönelik bir içgüdünün doğmasının üstünden bir yüzyıldan

fazla geçmedi. Daha önceki kuşakların ve onların zamanının onlara içsel olarak yabancı ve doğallık dışı gelen bu sanattan hiç söz etmemiş oldukları düşünülüyor mu? Tam tersi, var güçleriyle “şiiir sanatı” üzerine, sözcükler, sözcükler, sözcükler üzerine sözcüklerle düşünmüş, yazmış, tartışmış oldukları biliniyor. Bir sözcüğün canlandırılıp yaşatılması bu söz ebelerinin de ölümü olmuyordu, hemen, belirli bir anlamda bugün hâlâ yaşıyorlar, çünkü Gibbon’un dediğı gibi, bir dünyanın batması için yalnızca zamana ama çok fazla zamana gerek varsa, Almanya’da “yavaş yavaşlık ülkesinde” yanlış bir kavramın yok olması için yalnızca zamana ama çok daha fazla zamana gerek vardır. Yine de: şimdi şiiir sanatının ne olduğunu bilen insanların sayısı belki de yüzyıl öncekinden yüz kişi daha fazladır; belki yüz yıl sonra, bu arada kültürün ne olduğunu, Almanların ne kadar çok konuşup gururlansalar da, şimdiye dek bir kültürlerinin olmadığını öğrenmiş yüz insan daha olacaktır. Almanların, “kültürleri” karşısındaki bu rahatlıkları, o insanlara inanılmaz ve aptalca gelecektir; tıpkı bize de bir zamanlar Gottsched’in⁴⁰ klasik olarak kabul edilmesinin ya da Ramler’in bir Alman Pindaros’u⁴¹ olarak görülmesinin inanılmaz ve aptalca gelmesi gibi. Belki o insanlar, bu kültürün yalnızca kültür hakkında bir tür bilgi olduğu ve üstelik düpedüz yanlış ve yüzeysel bir bilgi olduğu yargısına varacaklardır. Yanlış ve yüzeyseldir, çünkü yaşam ve bilgi çelişkisi sineye çekilmiştir; hakiki kültür halklarının kültürünün karakteristik yanı: kültürün yalnızca yaşamdan filizlenip çiçeklenebileceğı görülmemiştir bile; Almanlarda ise kâğıttan bir çiçek gibi eklenmiş, ya da şeker gibi ekilmiştir ve bu yüzden hep yalancı ve kısır kalmak zorundadır. Alman gençlik eğitimiye, özellikle bu yanlış ve kısır kültür

40 Johann Christoph Gottsched (1700-1766): Alman şair ve aydınlanımacı. (ç.n.)

41 Ramler: Karl Wilhelm Ramler (1725-1798): Alman şair. Pindaros: Antik Yunan şairi (MÖ 518-446). Şiiir, müzik ve dansın bir bütünlük oluşturduğu koro şarkıları yazmıştır. (ç.n.)

kavramından yola çıkmaktadır: saf ve yüksek düşünölmüş, hedefi ise, özgür aydınlar değil, yaşamı tam bir netlikle idrak edebilmek için yaşamın uzağında duran bilginler, bilim insanları yetiştirmektir. Bu eğitimin ürünü ise, empirik ve genel bir bakışla, tarihçi-estetik kültür filisterleridir, devlet, kilise ve sanat hakkında gevezelik yapan çokbilmiş ve taze bilgelerdir, binlerce duyuyu algılayan duyum merkezleridir, gerçek açlığın ve susuzluğun ne olduğunu da bilmeyen, doymak bilmez midelerdir. Böyle bir hedefi ve böyle sonuçları olan bir eğitimin doğaya aykırılığını, ancak bu eğitimin içinde henüz hazır olmamış insan hisseder, yalnızca gençliğin içgüdü-sü hisseder bunu, çünkü henüz doğal içgüdüye sahiptir ve bu içgüdü ancak yapay olarak, şiddet kullanılarak kırılacaktır söz konusu eğitim tarafından. Bu eğitimi kırmak isteyen ise, sözü gençliğin almasına yardımcı olmalı, gençliğin bilinçsiz karşı koyuşuna, kavramların aydınlığıyla ışık tutmalı ve onu bilerek ve yüksek sesle konuşan bir bilince dönüştürmelidir. Böyle yadırgatıcı bir hedefe nasıl ulaşılabilir? —

Her şeyden önce, bir batıl inancı, söz konusu eğitim operasyonunun zorunluluğuna duyulan inancı yıkarak. Şimdiki, son derece nahoş gerçekliğimizden başka olanak olmadığı söyleniyor oysa. Özellikle bu yüzden, son on yılların yüksekokul ve eğitim kurumlarının literatürünü gözden geçirsın biri: bunu yaparken, önerilerin tüm değişkenliğine, çelişkilerin tüm şiddetine karşın eğitimin genel niyetinin ne kadar tekdüze düşünölmüş olduğunu; şimdiye kadarki ürünün, bugün anlaşıldığı anlamda “aydın insanın” ne kadar düşüncesizce, her türlü daha ileri eğitimin zorunlu ve mantıklı temeli olarak varsayıldığını canı sıkılarak ve şaşırarak görecektir. Söz konusu tek sesli kanon yaklaşık şöyle olacaktır: Genç insan yaşam hakkında bir bilgiyle değil, bizzat yaşamla ve yaşantıyla bile değil, kültür hakkında bir bilgiyle başlamalıdır. Üstelik kültür hakkındaki bu bilgi, delikanlıya tarihsel bilgi olarak boca edilecek, bulaştırılacaktır; yani

kafası yaşamın dolaysızca izlenmesinden değil, geçmiş zamanların ve halkların son derece dolaylı bilgisinden alınma, olağanüstü sayıda kavramla doldurulacaktır. Delikanlının, kendi başına bir şeyler deneyimleme, kendi içinde kendi deneyimleriyle düzenli, canlı bir sistemin oluştuğunu hissetme arzusu — eski zamanların ve özellikle en büyük zamanların en yüce ve en dikkate değer deneyimlerini birkaç yılda kendi içinde toplayabilmesinin mümkün olduğuna ilişkin kuyruklu bir yalanla uyuşturulacak ve âdeta sarhoş edilecektir bu arzu. Genç sanatçılarımızı, bir ustanın atölyesine ve her şeyden önce de biricik usta olan doğanın biricik atölyesine değil de, sanat salonlarına ve resim galerilerine yönlendiren işte tamamen bu deli saçması yöntemdir. Sanki, tarihte böyle gelişigüzel gezinerek, geçmiş zamanların becerilerini ve sanatlarını, onların yaşamlarının asıl ürününü anlamak mümkünmüş gibi! Sanki yaşamın kendisi, çekirdekten başlayarak sürekli öğrenilmesi gereken ve beceriksizler ve gevezeler yetiştirilmek istenmiyorsa, acımasızca alıştırmaya yapılması gereken bir zanaat değilmiş gibi! —

Platon, (mükemmel devletteki) yeni toplumunun ilk kuşağının sıkı bir zorunlu yalanın yardımıyla eğitilmesini öngörür; çocukların bir süre boyunca yerin altında düş görerek yaşadıklarına inanmaları gerekecektir, burada doğanın ustası tarafından yoğrulup biçimlendirilmişlerdir. Bu geçmişe itiraz etmek olanaksızdır! Tanrıların yapıtlarına itiraz etmek olanaksızdır! Sarsılmaz bir doğa yasası olarak kabul edilmelidir bu: kim filozof olarak doğduysa altın katılmıştır mayasına; muhafız olarak doğanların gümüş, işçi olarak doğanların mayasında da demir ve tunç vardır. Nasıl ki bu metalleri birbiriyle karıştırmak mümkün değilse, diye açıklar Platon, kast düzenini altüst etmek ve karıştırmak da mümkün olmayacaktır: bu düzenin aeterna veritas'ına⁴² duyulan inanç, yeni eğitimin ve böylelikle yeni devletin de

42 Bengi hakikat. (Lat.) (ç.n.)

temelidir. — Modern Almanlar da kendi eğitimlerinin, kendi kültür tarzlarının aeterna veritas'ına böyle inanıyorlar: ne var ki zorunlu yalanın yerine bir zorunlu hakikat koyulduğunda, bu inanç da yıkılır, Platon'un devleti de: Almanların bir kültürü yoktur; aldıkları eğitimin temelinde bir kültüre sahip olunamaz çünkü: köksüz ve sapsız istemektedirler çiçeği, yani nafile istemektedirler. Basit bir hakikattir bu, can sıkıcı ve kaba bir hakikattir, tam bir zorunlu hakikattir.

Bizim ilk kuşağımız bu zorunlu hakikatle eğitilmelidir. Elbette bu hakikatin altında en çok o ezilmektedir, çünkü bu hakikat aracılığıyla kendi kendini, eski ve birincil bir doğanın ve alışkanlığın dışına çıkmak için bir alışkanlığa ve doğaya eğitmesi, üstelik kendi kendisine karşı eğitmesi gerekir; kendisiyle şöyle konuşur eski İspanyolcada: Defienda me Dios de, tanrım beni kendimden, yani eğitimle edindiğim doğamdan koru. O hakikati yudum yudum tatması, acı ve kuvvetli bir ilaç gibi tatması gerekir ve bu kuşağın her bireyinin kendini aşması, tüm bir zaman hakkında genel bir yargı olarak daha kolay katlanacağı yargıyı, kendisi hakkında vermesi gerekir: bizim kültürümüz yok, dahası, yaşamak, doğru ve basit bir biçimde görmek ve duymak, en sıradan ve doğal olanı kavramak söz konusu olduğunda, bunlar için bozulmuş durumdayız. Ve içimizde hakikatli bir yaşam barındırdığımızı kendimiz bile inanmadığımızdan, şimdiye dek henüz bir kültürün temeline bile sahip değiliz. Ufalanmış ve parçalanmış, her bakımdan mekanik bir biçimde bir iç dünya ve bir dış dünya yaralarına bölünmüş, ejderha dişleri gibi kavramlar ekilip, kavram-ejderhaları biçilmiş, üstelik sözcüklerin hastalığından muzdarip ve kendisine ait olup da, henüz sözcüklerle damgalanmamış olan hiçbir duyguya da güvenmeyen: böyle cansız ve yine de tekinsiz bir hareketlilik içindeki kavram ve sözcük fabrikası olarak belki kendi hakkımda cogito, ergo sum, demeye hakkım var, ama

viro, ergo cogito demeye değil!⁴³ Dolu ve yeşil “yaşam”ın değil boş “varlık”ın garantisi verildi bana; başlangıçtaki duygum, canlı bir varlık değil, düşünen bir varlık, animal⁴⁴ değil, olsa olsa cogital olduğumu güvenceliyor bana. Bana önce yaşam sunun, sonra ben size ondan bir kültür de yaratırım! — Böyle haykırıyor bu ilk kuşağın her bireyi, ve tüm bu bireyler, bu haykırıştan tanıyorlar birbirlerini. Bu yaşamı kim sunacak onlara?

Ne bir tanrı ne de bir insan: sadece kendi g e n ç l i k l e r i : onu zincirlerinden kurtarın, onunla birlikte yaşamı da özgürleştirmiş olacaksınız. Çünkü yaşam yalnızca saklıydı, zindandaydı, henüz kuruyup ölmedi — kendinize sorun bunu!

Ne var ki hastadır zincirlerinden kurtarılmış bu yaşam ve iyileştirilmesi gerekir: Bitkin düşmüş sayısız rahatsızlıktan, yalnızca zincirlerinin anısı da değil onun canını acıtan — bizi burada özellikle ilgilendiren şeyden acı çekiyor, t a r i h h a s t a l ı ğ ı n d a n : Tarih hastalığı yaşamın şekillendirici gücüne saldırmış: geçmişten güçlü bir gıda gibi yararlanmasını bilmiyor artık yaşam. Bu korkunç bir rahatsızlıktır, ama olsun! Gençlikte, doğanın kehanet yetisi olmasaydı, bunun bir kötülük olduğunu ve bir sağlık cennetinin kaybolduğunu hiç kimse bilemeyecekti. Bu gençlik, yine aynı doğanın şifa verici içgüdüleriyle, bu cennetin nasıl yeniden kazanılacağını da tahmin ediyor; tarih hastalığına karşı, tarih fazlalığına karşı merhemler ve ilaçlar biliyor: peki nedir bu ilaçların adları?

Şimdi kimse şaşırmasın, bu adlar zehir adlarıdır: tarihsel olanın panzehirleri — t a r i h d ı ş ı o l a n v e t a r i h h ü s t ü o l a n d ır. Bu adlarla incelememizin başına ve dinginliğine dönüyoruz.

43 Cogito, ergo sum (Lat.): Düşünüyorum o halde varım. Viro, ergo cogito (Lat.): Yaşıyorum, o halde düşünüyorum. (ç.n.)

44 Animal: Dirimsel, yaşayan; Cogital: Düşüncede var olan. (ç.n.)

“Tarihdışı olan” deyimiyle unutabilme ve kendini sınırlı bir ufku içine kapatma sanatını ve kuvvetini tanımlıyorum; “tarihüstü” derken, bakışları oluştan çevirip, varoluşa bengilik ve aynılık karakterini veren, sanata ve dine yönelten güçleri kastediyorum. Bilim — çünkü zehirlerden söz edecek olan odur — bu kuvvette, bu güçlerde, rakip güçler ve kuvvetler görür; çünkü yalnızca şeylerin incelenmesinin hakiki ve doğru, yani bilimsel bir inceleme, her yerde tarihsel ve oluşmuş bir şey gören ama hiçbir yerde oluşum halindeki, bengi bir şey görmeyen inceleme olduğunu düşünür. Unutuştan, bilginin ölümünden nefret etmekle, her türlü ufuk sınırlamalarını ortadan kaldırmaya çalışmakla ve insanı bilimin sonsuz ve sınırsız bir ışık dalgası denizine fırlatmakla, sanatın ve dinin sonsuzlaştırıcı güçlerine karşı içsel bir çelişki içinde yaşar.

İnsan bu denizin içinde yaşayabilseydi! Nasıl ki şehirler depremde yerle bir olup ıssızlaşırlar ve insan evini volkanik zemin üzerinde ancak titreyerek ve eğretilikle inşa ederse; bilimin tetiklediği kavramlar depremi de insanların tüm güvenlik ve huzur zeminini, kalıcı ve bengi olana inancını elinden alırsa, yaşam da kendi içine çöker, zayıflar ve yılgınlığa kapılır. İmdi, yaşam mı bilgi üzerinde, bilim üzerinde egemen olmalı, yoksa bilgi mi yaşam üzerinde? Bu iki güçten hangisi daha üstün ve belirleyicidir? Hiç kimse kuşku duymayacaktır ki: yaşam daha üstün, egemen güçtür; çünkü yaşamı yok eden bir bilgi, kendisini de birlikte yok etmiş olacaktır. Bilgi yaşamı gerektirir, dolayısıyla, her varlığın kendi varoluşunu sürdürmekte çıkarının olması gibi, bilginin de yaşamın korunmasında çıkarı vardır. Bu yüzden bilim daha yüksek bir denetim ve gözetim gerektirir; yaşamın sağlık öğretisi, bilimin yanı başında durur; bu öğretinin bir ilkesi de şöyledir: tarihdışı olan ve tarihüstü olan, tarihin yaşamı kaplamasına, tarih hastalığına karşı doğal panzehirlerdir. Bizlerin, tarih hastalarının, panzehirlerden

de acı çekmemiz olasıdır. Ne ki bizim onlardan acı çekiyor oluşumuz, seçilen sağaltım yönteminin yanlış olduğunu gösteren bir kanıt değildir.

Söz konusu gençliğin, insanlığın daha mutlu ve daha güzel bir kültürüne öncülük eden, bu gelecekteki mutluluktan ve günün birinde ulaşılacak güzellikten, vaatkâr bir sezginin ötesinde bir şey beklemeyen o ilk savaşçılar ve ejderhayı alt edenler kuşağının misyonunu burada görüyorum. Bu gençlik hem rahatsızlığın hem de ilaçların acısını aynı anda çekecektir. Yine de kendinden önceki kuşaklara, bugünün kültürlü “erkek” ve “ihtiyar”larına göre sağlığının daha sağlam olmasıyla ve genel olarak daha doğal bir doğaya sahip olmakla övünebileceğine inanır. Fakat onun görevi, günümüzün “sağlık” ve “kültür” kavramlarını sarsmak ve böyle melez kavram-canavarlarına karşı hor görü ve nefret üretmektir: kendisinin daha sağlam sağlığının güven verici belirtisi ise, kendi varlığını tanımlamak için onun, yani bu gençliğin, günümüzde tedavülde olan sözcük ve kavram bozukluklarından tek bir kavramı, tek bir sloganı kullanmayışı, yalnızca kendi içinde etkin olan savaşçı, ayıklayıcı, parçalara ayırıcı bir güce ve hep yükselen bir yaşam duygusuna her zaman inanışıdır. Bu gençliğin şimdiden bir kültüre sahip olduğu söylenerek itiraz edilebilir — hangi gençlik için bir suçlama olmuştur ki bu? Onun yontulmamış ve ölçüsüz olduğu söylenebilir — ama o henüz kanaatkâr davranacak kadar yaşlı ve bilge değildir; her şeyden önce tamamlanmış bir kültüre sahipmiş gibi ikiyüzlülük yapmaya ve o kültürü savunmaya gerek duymaz ve gençliğin tüm avuntularından ve ayrıcalıklarından, özellikle de cesur ve ihtiyatsızca dürüst olma ayrıcalığından ve umudun coşturucu avuntusundan yararlanır.

Bu umutlu kişilerin, tüm bu genellikleri yakından anladıklarını ve en özgün deneyimleriyle, kişisel bir öğretiyi tercüme edeceklerini biliyorum; diğerleri ise şimdilik, içi boş

da çıkabilecek, üstü kapalı çanaklardan başka bir şey algılayamayacaklardır; bu çanakların dolu olduğunu ve bu genelliklerin içinde uzunca bir süre böyle kapalı kalamayacak olan saldırıların, taleplerin, yaşam dürtülerinin, tutkuların yerleştirilip sıkıştırıldığını kendi gözleriyle şaşkınlık içinde görene dek. Bu kuşkucuları, her şeyi gün ışığına çıkaran zamana havale ediyorum ve incelememin sonunda, ümit edenler topluluğuna yöneliyorum; onlara iyileşmelerinin, tarih hastalığından kurtulma süreçlerinin akışını, ilerleyişini ve böylelikle yeniden sağlıklı olacakları, yeniden tarihle ilgilenecekleri ve geçmişten yaşamın egemenliği altında, üç anlamda, yani anıtsal, antikacı ve eleştirel anlamda yararlanacakları noktaya kadar kendi tarihlerini, bir benzetme yoluyla anlatmak istiyorum. O saat geldiğinde, günümüzün “kültürlü”lerinden daha az şey biliyor olacaklardır, çünkü çok şeyi unutmuş ve hatta söz konusu kültürlülerin her şeyden önce öğrenmek istedikleri şeylere karşı şöyle bir bakmak için bile tüm isteklerini yitirmiş olacaklardır; o kültürlülerin görüş açısıyla bakıldığında, berikilerin karakteristik özelliği, tam da “kültürsüzlük”leridir, ünlü birçok şeye hatta bazı iyi şeylere karşı da kayıtsız ve kapalı oluşlarıdır. Ama iyileşmelerinin son aşamasına vardıklarında, yeniden insan olmuşlardır, insana benzeyen yığılımlar olmaktan çıkmışlardır — önemli bir şeydir bu! Henüz umut bunlar! Yürekten gülmüyor musunuz bana, siz ümit edenler?

Bu hedefe nasıl varırız? diye soracaksınız. Delphoi tanrısı, daha siz o hedefe yolculuğunuzun başındayken sesleniyor size: “Kendini tanı!” Zor bir söz bu: çünkü Herakleitos’un dediği gibi, o tanrı “ne bir şeyi gizler, ne de bir şeyi bildirir, o yalnızca işaret eder.” Size neyi işaret ediyor o tanrı?

Yunanların, bizim içinde bulunduğumuza benzer bir tehlikeyle, yani yabancı olanın ve geçmişin içinde boğulmak, “tarih”e gömülmek tehlikesiyle yüz yüze oldukları yüzyıllar

vardı. Hiçbir zaman gururlu bir dokunulmazlık içinde yaşamamışlardı: onların “kültürü” uzunca bir zaman, yabancı, Sami, Babilli, Lidyalı, Mısırlı biçimlerin ve kavramların bir kaosundan, dinleri de tüm bir Şark’ın gerçek tanrılar savaşı-
 şından oluşuyordu daha çok: tıpkı şimdi “Alman kültürü” ve dininin, tüm yabancı ülkelerin, tüm önceki tarihin kendi içinde savaşı-
 şan bir kaosundan oluşması gibi. Yine de Helen kültürü, Apollon’un o sözü sayesinde, bir yığılma olmadı. Yunanlar yavaş yavaş, Delphoi öğretisine uyarak, kendile-
 ri yani kendi gerçek gereksinimleri üzerinde düşünerek ve sözde-gereksinimleri yok ederek, k a o s u o r g a n i z e e t m e y i öğrendiler. Böylece yeniden kendi kendilerine sa-
 hip çıktılar, tüm bir Şark’ın yağma mirasçıları ve taklitçileri konumunda uzun süre kalmadılar; kendi kendileriyle yap-
 tıkları zorlu bir savaşımdan sonra, Delphoi sözünü pratik bir biçimde yorumlayarak, miras aldıkları hazineyi başarıyla çoğalttılar ve zenginleştirdiler; geleceğin tüm kültür halkları için ilk göz ağrısı ve örnek oldular.

İçimizden her biri için bir meseldir bu: kendi gerçek gerek-
 sinimleri üzerinde kafa yorarak, kendi içindeki kaosu orga-
 nize etmelidir. Gün gelecek dürüstlüğü, becerikli ve hakikatli karakteri, sürekli sonradan konuşmuş, sonradan öğrenmiş, sonradan taklit etmiş olmasına direnecektir; bundan sonra, kültürün, y a ş a m ı n d e k o r a s y o n u olmaktan, yani temelde hep bir çarpıtma ve gizleme olmaktan daha başka bir şey olabileceğini kavrayacaktır; çünkü her türlü süs, süs-
 leneni gizler. Böylece — Latin kültür kavramının tersi ola-
 rak — Yunan kültür kavramının, yeni ve iyileşmiş bir Pheysis olarak, iç dünya ve dış dünya ayrımı bulunmayan, çarpıtma ve uzlaşım-
 dan oluşmayan, yaşamın, düşünmenin, görünme-
 nin ve istemenin hep birlikteliği olarak kültürün sırrına vakıf olur. Böylece, Yunanları tüm öteki kültürler üzerinde zafere götürenin, a h l a k l ı karakterin üstün gücü olduğunu ve bir hakikatlilik artışının aynı zamanda h a k i k i kültürü

hazırlayan bir destek olduğunu kendi deneyiminden öğrenir: bu hakikatlilik bazen o sırada takdir gören kültürlülük biçimine zarar verebilir, tüm bir dekoratif kültürün düşmesine bile yardımcı olabilir.

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900): Geleneksel din, ahlak ve felsefe anlayışlarını kendine özgü yoğun ve çarpıcı bir dille eleştiren en etkili çağdaş felsefecilerdendir. Bonn Üniversitesi'nde teoloji okumaya başlayan Nietzsche daha sonra filolojiye yöneldi. Leipzig Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü, henüz öğrenci iken Basel Üniversitesi filoloji profesörlüğüne aday gösterildi. 1869'da sınav ve tez koşulu aranmadan, yalnızca yazılarına dayanarak doktor unvanı verilen Nietzsche profesörlüğü sırasında klasik filoloji çalışmalarından uzaklaştı ve felsefeyle uğraşmaya başladı. Tragedyanın Doğuşu, Zamana Aykırı Bakışlar, İnsanca Pek İnsanca (Karışık Kanılar ve Özdeyişler, Gezgin ve Gölgesi), Tan Kızılığı, Şen Bilim, Böyle Söyledi Zerdüşt, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü, Ecce Homo, Wagner Olayı, Dionysos Dithyrambosları, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Nietzsche Wagner'e Karşı başlıca büyük eserleri arasında yer almaktadır.

F. NIETZSCHE - BÜTÜN ESERLERİ : 10

Mustafa Tüzel (1959): İTÜ Elektrik Fakültesi'nde okudu. Bir süre İsviçre'de yaşadı, fabrikalarda çalıştı ve çıraklık eğitimi gördü. İÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Radyo TV bölümünden mezun oldu. 1994 yılında Avrupa Çevirmenler Kollegyumu'nun (Straelen – Almanya) konuğu oldu. 20 yıldır sürdürdüğü çeviri uğraşında Thomas Bernhard, Friedrich Dürrenmatt, Martin Walser, Zafer Şenocak, Monika Maron gibi edebiyatçıların, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Jürgen Habermas, Max Horkheimer, Peter Sloterdijk, Christoph Türcke gibi düşünürlerin eserlerini Türkçe'ye kazandırdı.

9 786053 325819

KDV dahil fiyatı
10 TL

